

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

**TEKNOLOJİNİN SERBEST ZAMAN AKTİVİTELERİ VE KAMUSAL MEKÂN
KULLANIMI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hatice Buse BİNGÖL

Şehir ve Bölge Planlaması Anabilim Dalı

Şehir Planlama Programı

HAZİRAN 2021

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

**TEKNOLOJİNİN SERBEST ZAMAN AKTİVİTELERİ VE KAMUSAL MEKÂN
KULLANIMI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hatice Buse BİNGÖL
(502181871)**

Şehir ve Bölge Planlaması Anabilim Dalı

Şehir Planlama Programı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Fatih TERZİ

HAZİRAN 2021

İTÜ, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü'nün 502181871 numaralı Yüksek Lisans Öğrencisi Hatice Buse BİNGÖL, ilgili yönetmeliklerin belirlediği gerekli tüm şartları yerine getirdikten sonra hazırladığı “TEKNOLOJİNİN SERBEST ZAMAN AKTİVİTELERİ VE KAMUSAL MEKÂN KULLANIMI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ” başlıklı tezini aşağıda imzaları olan jüri önünde başarı ile sunmuştur.

Tez Danışmanı : **Prof. Dr. Fatih TERZİ** .....
İstanbul Teknik Üniversitesi

Jüri Üyeleri : **Prof. Dr. Handan TÜRKOĞLU** .....
İstanbul Teknik Üniversitesi

Jüri Üyeleri : **Doç. Dr. N. Hülya BERKMEN** .....
Yıldız Teknik Üniversitesi

Teslim Tarihi : 28 Nisan 2021
Savunma Tarihi : 04 Haziran 2021

Aileme,

ÖNSÖZ

Tez sürecinin her aşamasında yönlendirmeleri ile çalışmanın gelişmesinde olduğu kadar bakış açımın şekillenmesinde de büyük katkıları olan, birlikte çalıştığım için kendimi şanslı hissettiğim değerli hocam Prof. Dr. Fatih Terzi'ye teşekkürlerimi sunarım.

Covid-19 salgını nedeniyle alan araştırmalarının gerçekleştirilmesinin oldukça zor olduğu süreçte, anket çalışmasının ilgili kesimlere ulaşmasında destek sağlayan Yıldız Teknik Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Bölüm Başkanı sayın hocam Prof. Dr. İclal Dinçer'e ve çalışmanın gelişmesinde katkısı bulunan herkese teşekkürlerimi sunarım.

Son olarak hayallerimi gerçekleştirirken her zaman yanımda olan, desteği ile cesaret bulduğum eşim Eyüp Bingöl'e teşekkür ederim.

Nisan 2021

Hatice Buse BİNGÖL
(Şehir Plancısı)

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖNSÖZ.....	vii
İÇİNDEKİLER	ix
KISALTMALAR	xi
ÇİZELGE LİSTESİ.....	xiii
ŞEKİL LİSTESİ.....	xv
ÖZET.....	xvii
SUMMARY	xix
1. GİRİŞ.....	1
1.1 Tezin Amacı	3
1.2 Hipotezler	3
1.3 Yöntem	4
2. SERBEST ZAMAN AKTİVİTELERİ İLE KAMUSAL MEKÂN İLİŞKİSİ..	7
2.1 Serbest Zaman (Leisure Time) Kavramı	7
2.1.1 Serbest zaman etkinlik türleri ve etkinliklere katılım	13
2.1.2 Serbest zaman etkinliklerinin kentsel yaşamdaki önemi.....	18
2.2 Kentsel Kamusal Mekân (Urban Public Space) Kavramı	22
2.2.1 Kentsel kamusal mekân türleri.....	28
2.2.2 Serbest zaman etkinlikleri ve kentsel mekân ilişkisi.....	33
3. SERBEST ZAMAN ETKİNLİKLERİNDE TEKNOLOJİNİN ROLÜ.....	39
3.1 Teknolojinin Kısa Gelişimi	39
3.2 Teknolojinin Serbest Zaman Etkinlikleri Üzerinden Etkileri.....	43
3.3 Teknoloji ve Kentsel Mekân İlişkisi.....	48
4. ALAN ÇALIŞMASI: TEKNOLOJİNİN SERBEST ZAMAN AKTİVİTELERİ	
VE KAMUSAL MEKÂN KULLANIMI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ.....	53
4.1 Anket Örneklem Seçimi	53
4.2 Anket Örneklem Büyüklüğü.....	54
4.3 Anket Sonuçlarının Betimsel Analizleri.....	55
4.3.1 Katılımcıların demografik özellikleri.....	55
4.3.2 Katılımcıların teknoloji kullanım düzeyi ve tercihleri	56
4.3.3 Katılımcıların serbest zaman değerlendirme alışkanlıkları	58
4.3.4 Katılımcıların serbest zaman mekânı tercihleri.....	59
4.4 Hipotez Testleri	60
4.4.1 Serbest zaman aktivitelerine katılım	61
4.4.2 Serbest zamanda mekân tercihleri.....	69
4.4.3 Teknolojinin serbest zaman mekânı tercihleri üzerindeki etkisi	74
4.4.4 Teknolojinin yüz yüze iletişim ve etkinlikler üzerindeki etkisi	78
4.4.5 Covid-19 salgının kamusal mekân kullanımına olan etkisi	80
5. SONUÇLAR	87
KAYNAKLAR	93
EKLER.....	101

ÖZGEÇMİŞ.....	117

KISALTMALAR

AVM	: Alışveriş Merkezi
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
YÖK	: Yükseköğretim Kurumu
3G	: 3rd Generation
Mobese	: Mobil Elektronik Sistem Entegrasyonu
IMT-2000	: International Mobile Telecommunications-2000
FM	: Frequency Modulation-Frekans Modülasyonu

ÇİZELGE LİSTESİ

Sayfa

Çizelge 2.1: Literatürde öne çıkan serbest zaman tanımları.	8
Çizelge 4.1: Katılımcıların demografik özelliklerine göre frekans ve yüzde dağılımları.	56
Çizelge 4.2: Serbest zamanlarda sanal ortamda geçirilen süreye göre frekans ve yüzde dağılımları.	57
Çizelge 4.3: Serbest zaman aktivite mekânları ve mekân kategorileri.	59
Çizelge 4.4: Serbest zamanda tercih edilen mekânların yüzde dağılımı.	60
Çizelge 4.5: Serbest zaman aktiviteleri faktör analizi sonuçları.	61
Çizelge 4.6: Sosyal aktivitelere katılım sıklığına göre varyans analizi.	63
Çizelge 4.7: Kültür ve eğlence aktivitelere katılım sıklığına göre varyans analizi. ..	64
Çizelge 4.8: Spor aktivitelere katılım sıklığına göre varyans analizi.	66
Çizelge 4.9: Hobiler/kişisel gelişim odaklı aktivitelere katılım sıklığına göre varyans analizi.	67
Çizelge 4.10: Açık kamusal mekân kullanımına göre varyans analizi.	70
Çizelge 4.11: Kapalı kamusal mekân kullanımına göre varyans analizi.	70
Çizelge 4.12: Alışveriş merkezi kullanımına göre varyans analizi.	71
Çizelge 4.13: Ev kullanımına göre varyans analizi.	72
Çizelge 4.14: Serbest zamanda sanal mekân kullanımına göre varyans analizi.	73
Çizelge 4.15: Serbest zamanda teknolojik araç kullanım süresine göre varyans analizi.	74
Çizelge 4.16: Sanal ortamda geçirilen süre ve kamusal mekân kullanımı ilişkisi varyans analizi sonuçları.	76
Çizelge 4.17: Teknolojinin yüz yüze iletişim ve etkinlikler üzerindeki etkileri varyans analizi.	80
Çizelge 4.18: Covid-19 salgını ile kamusal mekân kullanımlarında farklılıkların kentlere göre varyans analizi.	84

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa

Şekil 1.1: Araştırma modeli.....	5
Şekil 4.1: Katılımcıların sanal ortamdaki aktiviteleri gerçekleştirme sıklığı.	57
Şekil 4.2: Katılımcıların serbest zaman aktivitelerini gerçekleştirme sıklığı.	58
Şekil 4.3: 1. hipotez ile ortaya atılan ilişkinin araştırma modeli (aktivitelere katılım).	62
Şekil 4.4: 1. hipotez ile ortaya atılan ilişkinin araştırma modeli (mekân tercihi).....	69
Şekil 4.5: 2. hipotez ile ortaya atılan ilişkinin araştırma modeli.	76
Şekil 4.6: Sanal ortamında tercih edilmesinde etkili olan nedenler.....	78
Şekil 4.7: Teknolojinin yüz yüze gerçekleştirilen etkinlikler üzerindeki etkileri.....	79
Şekil 4.8: Covid-19 salgınının günlük aktiviteler üzerindeki etkileri.....	82
Şekil 4.9: 3. hipotez ile ortaya atılan ilişkinin araştırma modeli.	82
Şekil 4.10: Covid-19 salgınının mekân kullanımları üzerindeki etkileri.....	83
Şekil 4.11: 3. hipotez ile ortaya atılan ilişkinin araştırma modeli.	83
Şekil A.1: Yaş gruplarına göre sosyal aktivitelere katılım sıklığı.	102
Şekil A.2: Eğitim durumu, yaş ve sosyal aktivitelere katılım sıklığına göre çoklu uygunluk analizi grafiği.	102
Şekil A.3: Cinsiyete göre kültür ve eğlence etkinliklerine katılım sıklığı.....	103
Şekil A.4: Eğitim durumuna göre kültür ve eğlence aktivitelere katılım sıklığı. .	103
Şekil A.5: Eğitim durumuna göre kültür ve eğlence etkinliklerine katılım sıklığı..	103
Şekil A.6: Yaş gruplarına göre kültür ve eğlence aktivitelere katılım sıklığı.	104
Şekil A.7: Cinsiyet, eğitim durumu, yaş ve kültür ve eğlence aktivitelere katılım sıklığına göre çoklu uygunluk analizi grafiği.....	104
Şekil A.8: Cinsiyete göre spor etkinliklerine katılım sıklığı.	105
Şekil A.9: Yaş gruplarına göre spor aktivitelere katılım sıklığı.	105
Şekil A.10: Cinsiyet, yaş ve kültür ve spor aktivitelere katılım sıklığına göre çoklu uygunluk analizi grafiği.	106
Şekil A.11: Cinsiyete göre hobiler/kişisel gelişim etkinliklerine katılım sıklığı.....	106
Şekil A.12: Eğitim durumuna göre hobiler/kişisel gelişim aktivitelere katılım sıklığı.	107
Şekil A.13: Eğitim durumuna göre hobiler/kişisel gelişim etkinliklerine katılım sıklığı.	107
Şekil A.14: Yaş gruplarına göre hobiler/kişisel gelişim aktivitelere katılım sıklığı.	108
Şekil A.15: Çalışma durumuna göre hobiler/kişisel gelişim aktivitelere katılım sıklığı.....	108
Şekil A.16: Cinsiyet, eğitim durumu, yaş ve spor hobiler/kişisel gelişim aktivitelere katılım sıklığına göre çoklu uygunluk analizi grafiği.	109
Şekil A.17: Yaş gruplarına göre alışveriş merkezlerinin tercih edilme derecesi.....	109
Şekil A.18: Yaş gruplarına göre evin tercih edilme derecesi.	110
Şekil A.19: Eğitim düzeyine göre sanal ortamın tercih edilme derecesi.	110
Şekil A.20: Yaş gruplarına göre sanal ortamın tercih edilme derecesi.....	111

Şekil A.21: Yaş gruplarına göre teknolojik araç kullanım süresi (saat).	111
Şekil A.22: Eğitim düzeyine göre teknolojik araç kullanım süresi (saat).	112
Şekil A.23: Teknolojik araç kullanım süresine göre açık kamusal alan kullanımı..	112

TEKNOLOJİNİN SERBEST ZAMAN AKTİVİTELERİ VE KAMUSAL MEKÂN KULLANIMI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

ÖZET

Serbest zaman insanların özgür iradesi ile kendi tercihlerini gerçekleştirdiği bir alan olması açısından değer verilen, tartışılan ve araştırılan bir konudur. Serbest zamanda gerçekleştirilen aktivitelerinin fiziksel ve ruhsal sağlığı desteklemek, toplumsal bağları güçlendirmek, yaşam kalitesini yükseltmek gibi bireysel ve toplumsal yaşamın çeşitli alanlarında olumlu etkileri bulunmaktadır. Kent mekânı ise serbest zaman aktivitelerinin gerçekleştiği alan olmasının yanında sunduğu bağlam çerçevesinde aktiviteleri yönlendiren ve şekil veren bir alan olarak serbest zaman ile yakından ilişkilidir. Bu nedenle serbest zaman alışkanlıklarında ve aktivitelerin gerçekleştirilme şeklinde meydana gelen değişimler kent mekânını da etkilemekte, doğrudan veya dolaylı olarak mekânların dönüşümüne neden olmaktadır.

20. yüzyılın ortalarından itibaren hızlı bir gelişme içerisinde olan bilgi ve iletişim teknolojileri, bilimsel ve teknik alanlarda olduğu kadar insan yaşamı üzerinde yarattığı köklü değişimler nedeniyle sosyal alanlarda da sıklıkla tartışılan konulardan biri olmaktadır. Bugün günlük yaşamın birçok alanında gözlemlenebilir etkiler yaratan teknolojik gelişmeler insanların serbest zamanlarını değerlendirme şekillerinde de değişimlere neden olmaktadır. Mobil cihazlar, sosyal medya uygulamaları, dijital platformlar gibi araçların yarattığı interaktif ortam serbest zaman aktiviteleri için cazip bir alan sunmaktadır. Bu teknolojik araçlara erişim her geçen gün artmakta, zaman ve mekân açısından esneklik sunması, birçok alanda kolaylaştırıcı olması ise teknoloji kullanımının artmasını ve yaygınlaşmasını desteklemektedir. Bu durum bazı geleneksel serbest zaman aktivitelerinin gerçekleştirilme şeklinin değişmesine ve dijitalleşmesine neden olduğu gibi bu döneme özgü, dijital serbest zaman aktiviteleri ve deneyimleri de yaratmaktadır. Diğer bir ifade ile serbest zamanlar dijital araçlarla iç içe geçerek yeni bir yapılanma içerisine girmektedir. Teknoloji, sunduğu yeni araçlar ve uygulamalar ile serbest zamana yönelik birçok aktiviteyi fiziksel mekândan bağımsız gerçekleştirme imkânı sağlamaktadır. Serbest zaman aktivitelerinin gerçekleştiği kentsel mekânlar ise bu değişimlerden etkilenmekte, kullanımları değişmekte veya yeniden üretilmektedirler.

Bu çalışmanın amacı bilgi ve iletişim teknolojilerinin serbest zaman alışkanlıkları ve bu aktiviteler ile ilişkili kamusal mekân kullanımları üzerinde yarattığı değişimleri ortaya koymaktır. Hem serbest zaman aktivitelerine katılım hem de teknoloji kullanımı çeşitli bireysel ve demografik özelliklere göre farklılaşan bir yapı göstermektedir. Bu nedenle çalışmada demografik yapıya göre serbest zaman aktivitelerine katılımın ve kamusal mekân kullanımının nasıl farklılaştığı araştırılan diğer konudur. Ayrıca Covid-19 salgınının serbest zaman alışkanlıkları ve kamusal mekân kullanımlarında yarattığı etkiler de çalışma kapsamında irdelenmektedir.

Çalışmanın amacı doğrultusunda ortaya atılan ilişkileri incelemek için çevrimiçi anket yöntemi uygulanan alan araştırması gerçekleştirilmiştir. Anket çalışmasında gerekli

veriler, amaçsal ve kartopu örneklem metotlarının kombinasyonu kullanılarak toplanmıştır. Türkiye genelinde gerçekleştirilen anket çalışmasında 531 birimlik örneklem büyüklüğüne ulaşılmıştır. Analizler sonucunda serbest zaman aktivitelerine katılımın ve serbest zaman mekân tercihlerinin cinsiyet, eğitim durumu, yaş, çalışma durumu ve yaşanılan şehrin büyüklüğüne göre farklılaştığı ortaya çıkmıştır. Bilgi ve iletişim teknolojilerinin ise serbest zaman aktiviteleri ile ilişkili kamusal mekân kullanımlarını etkilediği, teknoloji kullanımı arttıkça açık kamusal mekân kullanımının azalttığı tespit edilmiştir. Ayrıca teknolojinin yüz yüze gerçekleştirilen serbest zaman aktivitelerinin azalmasında etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Covid-19 salgınının zorunlu aktiviteler, serbest zaman aktiviteleri ve kamusal mekân kullanımı üzerindeki etkileri kanıtlanmış, özellikle insanların, toplu olarak bir arada bulunmaları gereken etkinliklere katılımının ve kapalı kamusal mekân kullanımının ciddi oranda azaldığı gözlenmiştir.

THE EFFECTS OF TECHNOLOGY ON LEISURE TIME ACTIVITIES AND USAGE OF PUBLIC SPACE

SUMMARY

Leisure time has been an important part of human life for many years, as it provides an area where people are free from obligations and make their own choices. People need leisure time activities as much as compulsory activities in order to lead their life. Importance of these activities are seen in many areas of either social or individual life. Leisure time activities affect various areas of individual and social life positively, such as supporting physical and mental health, strengthening social ties, and increasing the quality of life. Urban public spaces, on the other hand, are closely related to leisure time, both as a space where leisure time activities happen and as a space that directs and shapes activities with its context. For this reason, changes in leisure time and the way activities are carried out also affect the urban space and cause the transformation of spaces directly or indirectly.

Information and communication technologies, which has been in rapid development since the middle of the 20th century, is one of the topics discussed in social fields as well as in scientific and technical fields due to the radical changes it has created on human life. Today, it is witnessed an era in which information and communication technologies have penetrated into all private and public areas of daily life such as work, home and social life. While communicating, working, playing, organizing an event, purchasing something, and many more daily activities and needs can be accomplished online with technological devices. The number of people using technological tools, applications and services is increasing day by day. New opportunities brought by technology such as the ability to realize different types of activities simultaneously by removing time and space constraints, facilitating life in terms of many aspects and creating areas for freedom of expression are some of the reasons that support its widespread use. Technological developments that create observable effects in many areas of daily life also cause changes in the way people spend their leisure time. The virtual interactive environment created by mobile devices, social media applications and digital platforms offers an attractive area for leisure activities. In some situations while these emerging technologies are changing the nature of traditional leisure time with reproducing activities technologically, on the other creating new digital leisure time activities and practices. In other words, leisure time is restructured in integration with digital tools. Technology with the new devices and applications it offers, provides the opportunity to realize many leisure activities free from the physical space. Urban spaces where leisure time activities take place are affected by these changes, their use is changed or they are reproduced technologically.

The aim of this thesis is to put forward the changes that information and communication technologies have created on leisure time activities and public space usage associated with these activities. When the literature is examined, it is seen that both participation in leisure time activities and the level of technology use differentiate

according to various individual and demographic characteristics. For this reason, the study also investigates how participation in leisure time activities and use of public space differ according to demographic characteristics. In addition, the effects of the Covid-19 epidemic on leisure time activities and usage of public space are also examined within the scope of the study.

In the thesis, a fieldwork was conducted with the use of an online survey method in order to examine the relationship that was put forward in the aim of the study. The data required for the study were gathered using a combination of purposive and snowball sampling methods. University students and their families were selected as a subgroup representing the population with the purposive sampling method. Then, university students were accepted as the starting point to reach other demographic groups with the snowball sampling method and survey was distributed by these techniques. To construct the initial invitee list for the survey, contact addresses of university students were obtained from the Yildiz Technical University. As a result of the questionnaire it reached the sample size of 531 respondents.

As a result of the analysis, it is revealed that participation in leisure activities and preferences of leisure spaces differ according to gender, educational attainment, age, working status and the size of the city. While female's participation in cultural and entertainment activities and hobbies is higher than men, it is observed that male's participation in sports activities is higher than female. In addition, it appears that there is a positive relationship between the participation in cultural and entertainment activities and hobbies and the educational attainment. While there is an inverse linear relationship between age and the frequency of involvement in cultural and entertainment activities and sports activities, it is observed that frequency of participation in social activities are positively related with age. While the frequency of students' participation in cultural and entertainment activities and hobbies is higher than the others, it is seen that the frequency of participation in social activities of non-working and retirees is higher than the others.

The prominent differences in the relationship between leisure space preferences and demographic characteristics are seen in shopping malls, home and virtual space usage. It is observed that young people prefer shopping centers more than adults and elderly people for leisure time activities, and there is an inverse linear relationship between age and use of shopping centers. Also it appears that people living in metropolitan cities prefer shopping malls more than those living in non-metropolitan cities. Females prefer home more than males for leisure time. There is a linear relationship between preference of home in leisure time and age, elderly people prefer home as a leisure space more than young. In terms of education attainment, primary school graduates prefer the virtual space in their leisure time less than others. Lastly it is found that young people use virtual space significantly more than the elderly in their leisure time.

According to the results of the analysis, the use of technology differs according to size of the cities and age factors. It is seen that the use of technological devices is more in young people, there is a linear relationship between age and time spent in virtual space in leisure time. People living in metropolitan cities spend much more of their leisure time in virtual space compared to those living in non-metropolitan cities. When the results are evaluated, it is revealed that the participants spent more than half of their leisure time in the virtual space. It has been determined that increased participation in virtual leisure activities affect the use of public spaces, and as the use of technology increases, the use of open public spaces decreases. Another conclusion obtained from

the study is the negative effect of technology on in-person communication and social activities. In addition, the negative effect of technology in in-person communication is mostly observed in activities carried out with families.

As a result of this study, the effects of the Covid-19 epidemic on compulsory activities, leisure activities and public space use have been proven, it has been observed that participation of collective activities and the usage of internal public spaces has been significantly reduced. It appears that the use of internal public spaces has decreased more in metropolitan cities compared to non-metropolitan cities. In addition, with Covid-19, it is revealed that the frequency of using the virtual environment for both leisure activities and compulsory activities such as education, business, and official transactions has increased significantly.

1. GİRİŞ

Tarih boyunca teknoloji kentin hem fiziksel hem de sosyal açıdan değişiminde önemli rol oynamıştır. Günümüzde bilgi ve iletişim teknolojilerinin iş ve ev yaşamı, serbest zaman aktiviteleri gibi günlük hayatın özel ve kamusal her alanına etki ettiği bir dönem yaşanmaktadır. Neredeyse herkes teknolojinin getirdiği yeni araçlar, uygulamalar ve hizmetlerden faydalanmaktadır. İletişim kurarken, bir organizasyon düzenlerken, bir şey satın alırken ve daha birçok günlük aktivite ve ihtiyaçlar teknoloji destekli araçlarla çevrimiçi olarak gerçekleştirilebilmektedir.

Bilgi ve iletişim teknolojilerinin etkilerinin kentlerde bu denli hissedilmediği yakın geçmişe bakıldığında günlük yaşam pratikleri büyük oranda kentsel mekânda insan-insan, insan-mekân arasında fiziksel etkileşimler ile gerçekleştiği görülmektedir. Kamusal alanlar ise bu etkileşimin büyük bir bölümünün gerçekleştirildiği alanlar olarak kentsel sistemin önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Kamusal alanlar fiziksel, ekolojik, psikolojik, sosyal, ekonomik, sembolik ve estetik bir çok role sahiptir (Ercan, 2007). Farklı formlarda karşımıza çıkan kamusal alanlar, bulvarlar, caddeler, sokaklar, parklar, alışveriş alanları, meydanlar çeşitli türde aktivitenin gerçekleştirilmesine olanak sağlamaktadır. Bu aktiviteler zorun aktiviteler, isteğe bağlı aktiviteler ve sosyal aktiviteler olarak üçe ayrılabilir (Gehl, 2011). Zorunlu aktiviteler genellikle başka seçenek olmadığı için yerine getirilmesi gereken aktivitelerdir. Örneğin okula veya işe yürümek, otobüs beklemek, gıda alışverişi yapmak gibi. İsteğe bağlı aktiviteler yalnızca koşullar uygun olduğunda gerçekleştirilen ve kamusal alan kalitesiyle doğrudan ilişkili olan aktivitelerdir. Örneğin bir alanda hızla yürüyüp geçmek yerine kalmayı tercih etmek, yürürken doğayı seyretmek veya cadde üzerinde bir kafede oturmak gibi. Sosyal aktiviteler ise yukarıdaki iki aktivite sonucunda ortaya çıkmaktadır ve bireyin tek başına gerçekleştiremeyeceği, başkalarının varlığına bağlı olan aktivitelerdir. Örneğin çocukların oyun oynaması, gündelik selamlaşmalar ve diyaloglar, toplumsal aktiviteler gibi (Gehl, 2011). Kamusal alanlarda gerçekleştirilen bu aktiviteler, geçirilen süre ve kurulan sosyal ilişkiler teknoloji ile hayatımıza giren yeni araçlar ile değişmekte ve yeniden düzenlenmektedir (Mitchell, 2005). İletişim

teknolojilerinin artmasıyla birlikte bilgiye her yerden kolayca ulaşabilme, iletişim için kullanılan mobil araçların yaygınlaşması özel ve kamusal alanlar arası sınırların yeniden tanımlanmasına neden olurken eğitim, iş hayatı ve gündelik ihtiyaçlar gibi zorunlu aktivitelerin zaman ve mekân açısından daha esnek şartlarda gerçekleştirilebilmesine olanak sağlamaktadır. İsteğe bağlı ve sosyal aktiviteler ise hayatımıza giren kablosuz ağ teknolojileri, mobil akıllı cihazlar, yeni medya ile şekil değiştirmektedir. Serbest zaman aktiviteleri olarak kavramsallaştırabileceğimiz bu aktiviteler geleneksel anlamda kent mekânı bağlamında ele alınırken, bugün bilgi ve iletişim teknolojilerinin etkisi ile sanal mekânlar ve dijital araçlarla iç içe geçmiş bir yapılanma içerisinde değerlendirilmektedir. Günümüzde bilgi ve iletişim teknolojilerinin sunduğu eğlence ve sosyalleşmeye yönelik olanaklar ve interaktif sanal ortam, serbest zamanlarda teknolojik araçların kullanımını arttırarak bu yeni yapılanma süreçlerini desteklemektedir. Sosyal medya ve sosyal ağlar ise sanal sosyalleşme alanı olarak günlük yaşamda önemli bir yer almaktadır.

Teknolojik gelişmeler hayatı kolaylaştırma anlamında sağladığı olanaklar ile insanlara serbest zaman için kalan sürenin artmasına, iletişimi kolaylaştırarak sosyal ilişkilerin gelişmesine, zaman ve mekân açısından sunduğu esneklikler ile kısıtlamaların azalmasına destek olduğu gibi serbest zamanın verimsizleşmesine, cihazlara bağımlılığın artması ile insanlar arası ilişkilerin azalmasına, uzak ve izole serbest zaman deneyimlerinin artmasına neden olmaktadır. İnsanlar daha az sokaklara, kamusal alanlara çıkmakta sosyalleşmek için sanal ortamlar kullanılmaktadır. Kamusal alanlar insanların fiziksel ve psikolojik sağlığı üzerinde önemli etkileri olan ve insanın doğası gereği ihtiyaç duyduğu alanlardır. Ayrıca kentsel yaşamda çeşitli gruplarda farklı kültürlerde insanların etkileşimine olanak tanınması sayesinde sosyal açıdan bütünleşmeye, kaynaşmaya, toplumsal bağların gelişimine katkı sağlamaktadır. Yeni iletişim araçlarının kullanılması ile kentsel kamusal alanlarda etkileşimin azalması, toplumsal korkunun artmasına, güvensizlik, yabancılaşma gibi toplumsal sorunların ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Teknolojik cihazlara bağımlı, gerçek anlamda sosyal katılım ve ilişkilerin az olduğu pasif bir yaşam şekli ile bireyselleşmeye giden bir parçalanma yaşanırken toplumsal ve bireysel açıdan fiziksel ve psikolojik problemler ortaya çıkmaktadır.

Bilgi ve iletişim teknolojilerini yaygın olarak kullanan bireyler sosyal etkinliklere daha az katılmakta aile ile iletişimleri azalmakta, teknolojik ağlar aracılığı ile iletişim kurma

kapasiteleri artsa da kurulan ilişkinin kalitesi azalmakta ve sosyal bağlar zayıflamaktadır (Kraut ve diğ., 1998). Aktif olarak internet ve mobil cihaz kullanan çocuklar ise daha az hobi edinmekte ve daha az aktivitelere katılmaktadır. Wallsten (2013)' e göre internet üzerinden yapılan aktivitelerin sayısı ve çeşitliliği arttıkça serbest zamanda internet kullanımı süresi de artmakta, bu da çevrimdışı olarak gerçekleştirilecek serbest zaman aktivitelerinin süresinin azalmasına neden olmaktadır. Bu değişim çevrimdışı serbest zaman etkinliklerinin gerçekleştirildiği mekânların bu bakış açısıyla yeniden ele alınması gerekliliğini doğurmaktadır.

Sürekli artan sosyal medya, sosyal ağlar ve iletişim teknolojileri aracılığı ile bağlantı kurma, bilgi paylaşma ve fiziksel ortamdan sanal ortama bağlanma arzusu kent mekânını bu bağlamda yeniden düşünmeyi gerekli kılmaktadır. Sosyalleşme ve serbest zamanlarını değerlendirme aracı olarak yeni teknoloji ve yeni medya araçlarının kullanılması insanların insanlar, objeler ve kent mekânı ile olan etkileşimini değiştirmekte bu da kent mekânlarının bu değişimden nasıl etkileneceği sorusunu ortaya çıkarmaktadır.

1.1 Tezin Amacı

Bu çalışmada, bilgi ve iletişim teknolojilerinin serbest zaman alışkanlıklarına ve kamusal mekân kullanımlarına olan etkilerinin belirlenmesi ve serbest zaman aktivitelerine katılımın ve kamusal mekân tercihlerinin demografik yapıya göre nasıl farklılaştığının ortaya konması amaçlanmaktadır. Ayrıca tez çalışması yürütüldüğü süreçte ortaya çıkan Covid-19 salgınının serbest zaman alışkanlıkları ve kamusal mekân kullanımlarında yarattığı değişimler de irdelenmiştir.

1.2 Hipotezler

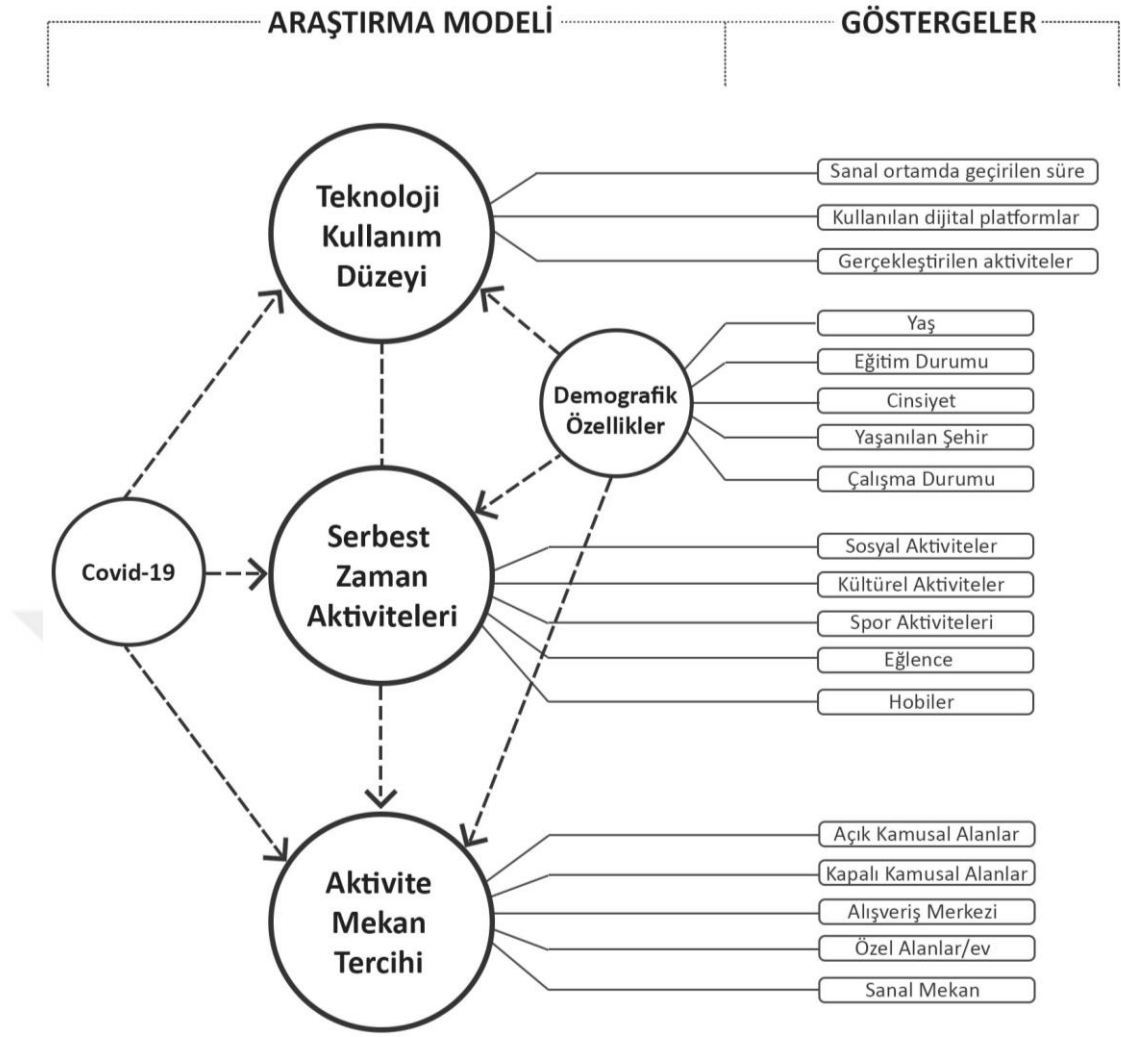
- I. Demografik yapı değiştikçe, serbest zaman aktivitelerine katılım ve mekân tercihleri de farklılaşmaktadır.
- II. Serbest zaman etkinlikleri için sanal ortamda (veya teknolojik araç kullanarak) geçirilen süre arttıkça, kamusal alan kullanımı azalmaktadır.
- III. Covid-19 salgını bir önceki hipotezdeki eğilimi hızlandırmıştır.

1.3 Yöntem

Bu tez çalışması üç ana bölümden oluşmaktadır. İlk iki bölüm çalışmanın teorik kısmını oluşturmakta olup, bu bölümlerde serbest zaman, kamusal mekân ve bilgi ve iletişim teknolojilerine yönelik literatürde yer alan tanımlar, araştırmalar ve tartışmalar derlenmiştir. Üçüncü bölüm ise çalışmanın amacı doğrultusunda oluşturulan hipotezlerin test edildiği, alan araştırmasını kapsamaktadır.

Çalışma kapsamında ihtiyaç duyulan nitel ve nicel veriler yapılandırılmış anket yöntemi uygulanarak elde edilmiştir. Anket çalışması Türkiye genelinde çevrimiçi olarak gerçekleştirilmiştir. Anket çalışmasının örneklem seçiminde amaçsal ve kartopu örneklem metodlarının kombinasyonu kullanılmıştır. İlk etapta amaçsal örneklem yöntemi ile evreni temsil eden bir alt grup belirlenmiştir. Nüfusun %10'nun üniversite öğrencisi olduğu evrende üniversite öğrencileri ve ailelerinin alt grup olarak belirlenmesinin evreni temsil eden örnekleme ulaşılmasını sağlayacağı varsayımı yapılmıştır. Ayrıca 2020 yılında ilan edilen pandemi nedeniyle yüksek öğrenimde uzaktan eğitim sistemine geçilmesi ile üniversite öğrencilerinin hedeflenen diğer demografik gruplara erişimlerinin daha kolay olacağı varsayımı bu alt grubun belirlenmesinde etkili olmuştur. İkinci etapta amaçsal örneklem yöntemi ile belirlenen alt grup (üniversite öğrencileri) başlangıç noktası kabul edilerek kartopu örneklem yöntemi ile diğer demografik gruplara erişim sağlamak hedeflenmiştir. Yıldız Teknik Üniversitesi'nden iletişim bilgileri elde edilen 400 lisans ve yüksek lisans öğrencisine anket formu e-mail yolu ile iletilmiş ve iki aylık sürecin sonunda 531 anket cevaplanmıştır.

Anket formunda yer alan ve hipotezlerin test edildiği istatistiki analizlere girdi oluşturan konular; katılımcıların demografik özellikleri, katılımcıların teknoloji kullanım düzeyleri ve tercihleri, serbest zaman değerlendirme alışkanlıkları, serbest zamanda mekân tercihleri, Covid-19 salgınının günlük yaşam üzerindeki etkileridir. Şekil 1.1'de yer alan şemada çalışma kapsamında araştırılan konuların kurgusu ve birbirleri ile ilişkisi gösterilmektedir. Modelde açıklanan ve hipotezler ile ortaya koyulan ilişkileri test etmek için SPSS programı kullanılarak faktör analizi, tek yönlü varyans analizi, t testi, çoklu uygunluk analizi yöntemleri uygulanmıştır.

Şekil 1.1: Araştırma modeli.

2. SERBEST ZAMAN AKTİVİTELERİ İLE KAMUSAL MEKÂN İLİŞKİSİ

2.1 Serbest Zaman (Leisure Time) Kavramı

Serbest zaman çok yönlü ve karmaşık yapısı gereği farklı anlamlar barındıran bir kavramdır. Uzun yıllardır kavramın tanımına dair tartışmalar devam etmekte ve ortak, kesin bir kavramsallaştırmanın olmadığı görülmektedir. Literatürde kavrama ilişkin çeşitli bakış açıları, uzmanlık alanları, bağlam ve yaklaşımlara göre farklı tanımlamalar yapıldığı görülmektedir. Bu bölümde literatürde yer alan farklı yaklaşımlara göre serbest zaman kavramı ele alınmaktadır.

İngilizce “Leisure” olarak ifade edilen kavramın Türkçe’de tek bir kelime ile ifade edilen bir karşılığı bulunmamaktadır. Türkçe’de karşılığı genellikle zaman kavramı ile birlikte ele alınmaktadır. Kaynaklarda “zaman” (free time, spare time) kavramı ile ilişkisi açısından çeşitli tartışmalar yer alsa da literatürde “boş zaman” veya “serbest zaman” olarak kullanılmaktadır. Sözcük anlam olarak bazı durumlarda “rekreasyon” kavramı ile de karıştırılmakla birlikte literatürde bu kavramların ayrımı net olarak yer almaktadır. Bu çalışmada “leisure” kavramının “boş zaman” olarak kullanılmasının yarattığı negatif algının önüne geçilmesi amacıyla “serbest zaman” olarak ifade edilmektedir.

Serbest zaman en genel anlamıyla bireylerin gönüllü olarak tamamen kendi zevkleri doğrultusunda, kişisel, sosyal ve profesyonel görevlerin dışında kalan zamanlarda bilgi ve becerilerini arttıracakları, sosyal ve toplumsal ilişkilerini geliştirecekleri keyifli aktiviteler için ayrılan zaman olarak tanımlanmaktadır (Walmsley ve Jenkins, 2003). Serbest zaman tanımının uzmanlık alanı (felsefe, sosyoloji, coğrafya, ekonomi), değerler anlayışları ve dünya görüşü gibi konulardan etkilendiği ve bireylerin yaşam kalitesinin önemli bir bileşeni olduğu belirtilmektedir (Walmsley ve Jenkins, 2003).

Uluslararası Beşeri Coğrafya Ansiklopedisi (International Encyclopedia Of Human Geography)’nde Mansvelt (2009) tarafından açıklanan serbest zaman kavramı özellikle coğrafyacıların bakış açısı ile ele alınmış olup “artakalan (residual) zaman”, “aktivite”, “deneyim” ve “pratik (practice)” olmak üzere dört farklı bağlamda

tanımlanmıştır. Artakalan zaman olarak serbest zaman; iş ve yaşamı sürdürmek için gerekli ihtiyaçlar dışında kalan ve genellikle niceliksel göstergeler ile ölçülen zaman olarak tanımlanmaktadır. Bu görüşte serbest zaman çalışmanın tam tersi olarak kabul edilirken aynı zaman çalışmanın ödülü olarak görülmektedir. Serbest zamanı aktivite olarak ele alan bakış açısında ise turizm, alışveriş, spor, rekreasyon, hobiler gibi aktivitelerin serbest zamanı oluşturduğu görüşü ön plana çıkmaktadır. Aktiviteler sağlanma şekli (kamusal, özel, gönüllü), niteliği (pasif, aktif), mekânı ve katılım şekli (bireysel, toplu) gibi daha çok maddi alt kategorilere ayrılmaktadır. Coğrafi ve mekânsal alanlarla ilgili araştırmalarda serbest zamanı aktivite olarak ele alan bakış açısının daha yaygın olduğu görülmektedir. Kavramı deneyim olarak değerlendiren bakış açısına göre aktivitelerin gerçekleştirilme şekli, türü gibi maddi özellikleri, bireye kattığı değer veya aktivitenin kalitesi hakkında herhangi bir şey ifade etmemektedir. Bu bakış açısında serbest zaman, aktivitelerden bağımsız olarak ele alınarak kavramın yaratıcı ve üretici potansiyeline vurgu yapılmaktadır. Serbest zamanın öznel bir olgu olduğu ve deneyimler yoluyla anlamlı hale geldiği görüşü savunulmaktadır. Kavramı pratikler olarak ele alan son bakış açısında serbest zaman mekân ve insanlar arasındaki karşılaşma ve pratikler üzerinden tanımlanmaktadır. Serbest zamandaki deneyim ve karşılaşmaların zihin yoluyla yani belirli bir bakış açısı ya da öznel bir deneyim olarak değil somut ve beden yoluyla üretildiği iddia edilmektedir. Beşeri coğrafya ile ilgili bir diğer ansiklopedik çalışmada ise serbest zaman "zorunlu şeyleri yapmaktan muaf olma ve diğer (isteğe bağlı) şeyleri yapmakta özgür olma" (s. 416) olarak tanımlanırken serbest zamanın özgürlükçü ve seçime dayanan özelliklerinin yanı sıra haz ve zevke vurgu yapılmaktadır (Smith, 2009).

Çizelge 2.1: Literatürde öne çıkan serbest zaman tanımları.

Öne Çıkan Farklı Bakış Açıları	Yazarlar
Varlık durumu, kendini gerçekleştirme hali	De Grazia (1962)
Kaliteli deneyim, insan deneyimleri, içsel motivasyon	Cushman & Laidler (1990), Wise (2014), Godbey, (2003), Zuzanek, (2006)
Aktivite ve pratikler	Wise (2014), Rolandsen (2011), Stebbins (2017), Poel (2006), Zuzanek, (2006)
Ciddi-sıradan serbest zaman	Stebbins (2017)
Zorunluluklardan arta kalan zaman, özgür olunan zaman	Poel (2006), Giddens, (1964), Biggart, (1994), Zuzanek, (2006), Smith (2009)
Modern çalışma hayatı ile ilişkisel	Rojek, (2004)

Serbest zaman ilk olarak ortaya çıktığı Antik Yunan devletlerinde insan yaşamının arzu edilen ve en değerli bileşeni olarak görülmektedir (McLean ve diğ., 2017). Bu

dönemde serbest zaman belirli bir sınıfa ait olan, özgür insanların kendilerini gerçekleştirme zamanı (Hunnicut, 2006) ruhsal ve entelektüel aydınlanma süreci ve özgürlük durumunu temsil etmektedir (McLean ve diğ., 2017). Günümüzde ise değişen koşullar ve dinamikler serbest zamanının da dönüşmesine neden olurken tanımlanmasını da zorlaştırmakta bu nedenle birçok farklı yaklaşım çerçevesinde açıklanmaya çalışılmaktadır. De Grazia (1962), Antik Yunan dönemdeki klasik bakış açısı ile modern dönemdeki serbest zaman kavramının tamamen farklı anlamlar taşıdıklarını ifade etmektedir (aktaran: Sylvester, 2013). Klasik bakış açısında sanat, politik tartışmalar, felsefe ve öğrenme ile ilişkili olan, kendi içerisinde bir amaç barındıran ve en iyi/ideal varlık durumu olarak kavramsallaştırılan serbest zamanın modern dönemde genellikle iş ve diğer zorunluluklardan arta kalan zaman olarak ele alınan bakış açısından çok farklı olduğu ifade edilmektedir. De Grazia'ya (1962) göre serbest zaman klasik bakış açısındaki gibi bir varlık durumu, kendini gerçekleştirme halidir (aktaran: Sylvester, 2013). İnsan kendisi için en iyiyi yapmalıdır, bunun için özgürlük, güzellik, zevk içeren aktivitelere ihtiyaç vardır. Bu da serbest zamanla ve onu doğru kullanmakla ilişkilidir. Juniu (2009), benzer bir şekilde serbest zamanın ekonomi, sosyal yapı ve teknolojiadaki değişimler ile birlikte özünde ilişkili olduğu felsefi ve yaratıcı bakış açısından uzaklaştığını, tüketim ve üretim kalıplarına göre şekillendiğini ifade etmektedir. Teknolojinin ilerlemesi ile üretimde işgücüne olan ihtiyacın azalması ve sosyal haklar çerçevesinde güvence altına alınan çalışma koşulları, çalışanların kişisel ve sosyal gelişimleri için kullanabilecekleri daha fazla serbest zamana sahip olmalarını sağlamaktadır. Fakat serbest zamanın geleneksel anlamıyla sahip olduğu özgürlük anlayışının modern zamanda tüketim özgürlüğü olarak şekil değiştirdiğini savunmaktadır. Juniu (2009), serbest zamanın özünde sahip olduğu değerlere tekrar kavuşabilmesi için bireysel davranışlardan toplumsal davranışlara, çalışmak için yaşamak kültüründen yaşamak için çalışmak kültürüne, maddiyatın hakim olduğu yaşam şeklinden maneviyata ve mükemmeliyetçi varlıktan yaratıcı olana dönüşümün gerekli olduğunu savunmaktadır. Bramham'a (2011) göre ise küreselleşme ile değişen ekonomik sistem ve devlet politikaları yeni bir serbest zaman görüntüsü oluşturmaktadır. Serbest zamanın artık sanat, spor, rekreasyon gibi toplumsal ilerlemelere destek olan kültürel bir alan olmaktan uzaklaştığı, postmodernizm ve liberalizm gibi ideolojiler ile bireyselleştiğini açıklamaktadır. Yani serbest zamanın kişinin kimlik, yaşam tarzı ve tüketim için arayışta olduğu bir alan olarak yeniden düzenlendiğini ifade etmektedir.

Literatürde serbest zamanı kendini gerçekleştirme, kaliteli deneyim, özgürlük gibi dışsal olgulardan bağımsız, daha psikolojik bir bakış açısı ile ele alan klasik bakış açısına yakın tanımlamalar yer almaktadır. Cushman ve Laidler (1990), serbest zamanı temel olarak varlık ve zihin durumu veya kaliteli aktivite ve deneyimler olarak tanımlamaktadırlar. Serbest zamanı tanımlamadaki ayırt edici özelliğin bireylerin eylemlerindeki özgürlük hissi ve dayatılan zorunlu koşulların olmaması olarak ifade edilmektedir. Bireyin serbest zamandan fayda sağlama beklentisi olabilse de temelde içsel motivasyona dayanan keyiflilik durumuna dayanır. Yani dışsal bir ödül beklentisi olmadan kendi içerisinde bir amacı ve değeri ifade etmektedir. Serbest zaman genel olarak serbest zamanda yapılan aktiviteler, özgür olunan zaman gibi anlamlarla ifade edilse de, Cushman ve Laidler (1990) serbest zamanın belirli bir çerçevede sınırlandırılmasının doğru olmadığını herhangi bir zamanda, herhangi bir şekilde deneyimlenebileceğini iddia etmektedirler. Wise'da (2014) serbest zamana yönelik bir tanım ortaya koyabilmek için felsefi bakış açısı ve araştırmanın gerekli olduğunu savunmaktadır. Serbest zamanı insan mutluluğu ve gelişimine katkı sağlayan önemli kaynaklardan biri olarak görmektedir. Wise, (2014) kavramı aynı zamanda belirli bir çerçevede sınırlandırılmayan aktiviteler olarak ele almaktadır. Bu aktiviteler veya pratikler çeşitli spor faaliyetleri, hobiler olabileceği gibi annelik, babalık veya öğretmenlik, gibi toplumsal roller ve uzmanlıklar da olabilmektedir. Pratiğin ne olduğunda ziyade nasıl deneyimlendiği ve hangi bağlamlarda ortaya çıktığına vurgu yapılmaktadır.

Rolandsen (2011) alan çalışmasına dayandırdığı araştırmasında serbest zamanı çeşitli mekânlarda ve gün boyunca farklı zamanlarda gerçekleşen pratikler/aktiviteler olarak açıklamanın daha doğru olduğunu iddia etmektedir. Ona göre serbest zaman pratikleri dil öğrenme, enstrüman çalma, spor yapma gibi hedef odaklı olabildiği gibi oyun oynama gibi eğlence ve zevk amaçlı veya eğlenmek, takılmak hatta "hiçbir şey" yapmamak gibi belirli bir amacı olmayan aktiviteler de olabilmektedir. Buradaki ana odak bireylerin aktiviteleri bir tür kişisel motivasyon için gerçekleştiriyor olmalarıdır. Ayrıca kavram serbest zaman aktiviteleri seçiminin çeşitli sınırlayıcı koşullar nedeniyle tamamen özgürce yapılamadığı veya tercih edilen şekilde uygulanamadığı kabul edilerek tanımlamıştır.

Önemli serbest zaman teorisyenlerinde Stebbins (2017), kavramı insanların yeteneklerini ve mevcut kaynaklarını kullanarak herhangi bir zorlama olmadan

gerçekleştirdikleri gerçek anlamda tatmin edici aktiviteler olarak tanımlamaktadır. Stebbins (2017) serbest zamanı “seçim” ve “özgürce seçilen aktiviteler” olarak tanımlanmasını toplumdaki eşitsizlikler ve çeşitli koşulların özgür seçim yapma üzerinde yarattığı kısıtlamalar nedeni ile sorunlu bulmakta ve eleştirmektedir. Bu nedenle onun tanımı seçimler yerine zorlama ve baskıların olmaması üzerinde şekillenmektedir. Ayrıca serbest zaman aktivitelerinin bağlamsal olarak yani kültürel, yapısal, tarihi çerçeveye içerisinde ele alınmasının gerekliliğini de vurgulamaktadır. Stebbins’i, kavramı aktivite olarak ele alan diğer teorisyenlerden ayıran, serbest zamanı türlerine göre “sıradan (casual) serbest zaman”, “ciddi (serious) serbest zaman” ve “proje tabanlı serbest zaman” olarak üçe ayırmasıdır. Sıradan serbest zaman özel bir beceri gerektirmeyen veya az gerektiren, karşılığı hızlı alınan, görece kısa süreli keyif veren aktiviteler olarak tanımlanmaktadır. Sıradan serbest zaman oyun, rahatlama, pasif eğlence, aktif eğlence, sosyalleşme, keyifli fiziksel aktiviteler gibi alt başlıklar altında sınıflandırılmaktadır. Ciddi serbest zaman insanların yetenek, bilgi ve deneyimlerini geliştirebilecekleri önemli, ilginç veya tatmin edici buldukları, düzenli olarak gerçekleştirilen aktiviteler olarak tanımlanmaktadır. Bu aktiviteler hobiler, amatör (sanat, spor, bilim vs.) olarak gerçekleştirilen faaliyetler veya gönüllülük esaslı (fikir tabanlı, doğa, çevre vs.) aktiviteler olabilmektedir. Proje tabanlı serbest zaman ise genellikle bir kerelik veya ara sıra tekrarlanan aktiviteler olarak tanımlanmaktadır. Bu tür serbest zaman ciddi bir planlama, çaba, bazen de bilgi ve beceri gerektirebilmektedir. Fakat bu aktiviteler ciddi serbest zaman olarak tanımlanacak nitelikte olmayıp katılımcı tarafından da geliştirilmeye yönelik beklenti olmamaktadır. Zevke göre bahçe veya evin bir köşesini düzenlemek, bir organizasyona gönüllü olarak bir kerelik hizmet etmek gibi aktiviteler örnek olarak verilebilir. Stebbins’in sıradan ve ciddi serbest zaman ayrımı literatürde önemli yer edinmiş kavramsallaştırmalardandır.

Poel (2006), serbest zaman kavramını sosyolojik açıdan ele aldığı çalışmasında serbest zamanı “sosyal haklar ve özgürlüklerin garanti altına alındığı toplumlarda çalışma ve zorunluluklar dışında kalan görece özgür olunan ya da özgür hissedilen zamanlarda bireylerin kendi tercihlerince gerçekleştirdikleri aktivite ve amaçlar” olarak tanımlanmaktadır (s. 93). Tanımlamada özgürlük ve kişisel tercihlere vurgu yapılsa da bu olguların çeşitli koşullar altında (kurallar, yasaklar, erişim, mevcut olma vs.) sınırlandırıldığını bu nedenle belirli faaliyetlerin gerçekleştirilmesinin imkânsız hale

geldiği ifade edilmektedir. Ayrıca Rojek (2005), bireylerin tercihlerinin bulundukları bağlam ve konuma göre şekillendiğini bu nedenle kişisel tercihler ve gönüllülüğe dayanan serbest zamanın açıklanmasında bu kavramların belirleyici olduğunu ileri sürmektedir.

Giddens (1964) oyun ve serbest zaman kavramları arasındaki ilişkiyi incelediği çalışmasında serbest zamanı iş, işe gidiş-geliş ve uyku dışında kalan yaşam alanı olarak ele almaktadır. Benzer bir şekilde Biggart (1994) serbest zamanı çalışmadan ve zorunluluklardan arta kalan zaman olarak tanımlamaktadır. Fakat Biggart (1994), kavramı ekonomik bağlamda ele almış olup modern serbest zamanın piyasa ekonomisi tarafında şekillendiğini ve ticari bir meta haline dönüştüğünü savunmaktadır. Hatta serbest zamanın bir endüstri haline geldiğini, serbest zaman aktivitelerinin ise hafta sonu tatilleri, yıllık tatiller olarak kurumsallaştığını ifade etmektedir.

Godbey, (2003) çalışmasında yukarıda da açıklandığı gibi farklı bakış açıları ile tanımlanan serbest zaman kavramlarının kendi içlerinde sorunlar barındırdığını ifade etmektedir. Kavramı kısıtlama ve zorlamaların olmadığı özgür zaman (free time) olarak ele alan bakış açısının özgürlüğü kesin ve tek bir olguymuşçasına değerlendirilmesi açısından eleştirmektedir. Günümüz yaşantısında politik, ekonomik, sosyal, fiziksel, ahlaki birçok kısıtlamanın mevcut olduğu ve bunların hepsinden arınılan bir zaman yaratmanın oldukça güç olduğu vurgulanmaktadır. Zihin ve varlık durumu olarak serbest zaman yaklaşımlarının ise tek başına kavramı tanımlamak için yeterli olmadığını serbest zaman için ancak bir önkoşul olarak ele alınabileceğini ileri sürmektedir. Serbest zamanı belirli aktiviteler kümesi olarak değerlendiren yaklaşımı ise içsel dünyayı yok sayması açısından sorunlu görmektedir. Aktivitelerin kişilere, koşullara, yaşam şekli veya kültürlere göre farklı anlamlar taşıyabileceğini, bazı durumlarda keyifli olan aktivitelerin diğer durumlarda zorlayıcı olabileceğini ifade etmektedir. Godbey (2003), serbest zamanı daha çok felsefi bir bakış açısı ile tanımlamaktadır. Serbest zamanda kültürel ve fiziksel kısıtlamalardan görece kurtularak içsel motivasyon ile hareket etmeyi vurgularken aktivitelerden alınan zevkin deneyim yoluyla geliştiğini ve anlam kazandığını vurgulamaktadır. Zuzanek'de (2006), çalışmasında serbest zaman ve zaman kavramlarının ilişkisini eleştirel bir bakış açısı ile incelemekte, serbest zaman kavramının zorunluluklar dışında kalan "zaman" olarak tanımlanmasının yetersiz, zayıf bir açıklama olduğunu, kavramı en iyi

tanımlama yolunun aktivite, zaman ve deneyim (davranış, tutum) üçlüsünün kesişimi olarak ele almak olduğunu iddia etmektedir.

Serbest zaman ve çalışma arasındaki ilişki de kavram ile ilgili çokça tartışılan konulardandır. Rojek (2004), bu ilişki ile ilgili yaklaşımlarının üç kategori olarak gruplandırıldığını ifade etmektedir. Birincisi çalışmanın uzantısı olarak serbest zamandır. Burada serbest zaman ve işin kesin bir ayrımı olmadığı, serbest zamanda gönüllü olarak tercih edilen aktivitelerin çalışma sistemi ile benzer olduğu ileri sürülmektedir. İkinci yaklaşım çalışma ve serbest zamanın birbirinden keskin bir şekilde ayrıldığını, serbest zaman tercihlerinin çalışma pratiklerinin tam tersi olduğunu iddia etmektedir. Üçüncü yaklaşım ise çalışma ve serbest zaman arasında belirlenen ciddi bir ilişki olmadığı yönündedir.

Yukarıda da açıklandığı gibi serbest zaman kavramına dair uzun yıllardır süren araştırmalara rağmen kavramın açıklanmasına ilişkin çatışmalar devam etmektedir. Kavram aktivite, zaman, deneyim gibi üst başlıklar altında gruplandırılabilse de net bir tanım yapmak mümkün değildir. Ayrıca sosyoloji, ekonomi, coğrafya, felsefe gibi farklı uzmanlık alanlarının kavramı ele alış şekli de farklılıklar taşımaktadır. Bunun dışında kavramın sosyoekonomik yapı ile yakından ilişkili olması modern dünyanın sürekli değişen dinamik yapısı nedeniyle kavramın tanımlanmasını daha da zorlaştırmaktadır.

2.1.1 Serbest zaman etkinlik türleri ve etkinliklere katılım

Karaküçük (2014), serbest zaman etkinliklerini amaçlarına göre; dinlenme, kültürel, toplumsal, sportif, turizm, sanatsal olmak üzere altı başlık altında gruplandırmaktadır. Ayrıca yaş, etkinliğe katılanların sayısı, mevsim veya sezon, kullanılan mekân ve sosyolojik yapıya göre etkinlik türlerinin farklılıklar göstereceği belirtilmektedir.

Serbest zaman ile yaşam kalitesi arasındaki ilişkinin ölçüldüğü çalışmada serbest zaman aktiviteleri; kitle iletişim (TV izleme, kitap, dergi gazete okuma vb.), sosyal aktiviteler (arkadaş ziyaretleri, dışarda yemek/içmek vb.), açık alan aktiviteleri (yürüyüş, bahçe işleri vb.), spor aktiviteleri (fitness, topla oynanan oyunlar vb.), kültürel aktiviteler (dans etmek, tiyatro izlemek vb.) ve hobiler (el işleri, koleksiyon vb.) olmak üzere altı kategori altında ele alınmaktadır (Lloyd ve Auld, 2002). Bir diğer çalışmada ise yapılan alan çalışmasında 66 farklı serbest zaman aktivitesi belirlenmiş. Bunların ilk on tanesi sıralanmıştır. Bunlar; yürüyüş, TV/Video izlemek, kitap, dergi

vb. okumak, bahçe ve peyzaj işleri, spor yapmak, golf yapmak, alışveriş yapmak, arkadaş ve akraba ziyaretleri, dışarıda yeme-içme, spor etkinliklerini izlemek olarak sıralanmaktadır (Jenkins ve Young, 2008).

Chapin (1971) ise zorunlu ve isteğe bağlı serbest zaman aktiviteleri olarak sınıflandırma yapmakta ve bu iki kategori altında 27 etkinlik türü belirtmiştir. Bunlar; eğitim, çocuk odaklı aktiviteler, aile ile sosyalleşme, çocukların etkinliklerini izleme, aile ile gezme ve seyahat, aile ile yapılan diğer aktiviteler, arkadaşlar ile evde sosyalleşme, mahalle içi komşu ziyaretleri, mahalle dışı komşu ziyaretleri, diğer sosyalleşme aktiviteleri, uyuklama-kestirme, dergi-gazete okuma, kitap okuma, kültürel etkinlikler, sinemaya gitme, televizyon izleme, radyo dinleme, hobiler ve sanatsal uğraşlar, yürüyüş ve gezinti amaçlı mağazaları dolaşmak, araba kullanma, spor etkinliklerine izleyici olarak katılım, spor yapmak, şehir dışı tatiller, diğer rekreasyon aktiviteleri, dini aktiviteler, gönüllü organizasyonlara katılım, kamusal hizmetlere katılımdır.

Bir başka çalışmada serbest zaman etkinlik türleri ev dışında gerçekleştirilen, tatiller, spor etkinlikleri ve evde gerçekleştirilen etkinlikler olarak ele alınmaktadır (Deem, 1988). Ev dışında gerçekleştirilen etkinlikler olarak; sinema, tiyatro, opera, konser vb. gitmek, müze, fuar, sergi, tarihi yerleri gezmek, amatör müzik, dans, tiyatro yapmak, yeme-içme mekânlarına gitmek gibi sosyal ve kültürel etkinliklerin yanında park, sahil, orman vb. gibi açık alanlarda gerçekleştirilen etkinlikler gösterilmektedir. Evde gerçekleştirilen etkinliklerin çok daha fazla çeşitli olduğu ifade edilmekte, TV/video izlemek, kitap okumak, bahçe ile uğraşmak, hobiler ile ilgilenmek vb. gibi etkinlikler evde gerçekleştirilen serbest zaman etkinlik türleri olarak sıralanmaktadır. Genel hane halkı anketlerinin analizine dayanan Deem'in (1988) çalışmasında, kadın ve erkeklerin oldukça benzer sosyal ve kültürel etkinlikler gerçekleştirdikleri gözlenmektedir. Fakat bazı etkinliklerde farklılıklar ortaya çıkabilmektedir. Kadınlar küçük oran farkı olsa da sahil yürüyüşleri, sinema ve tiyatroya gitmek, fuar geziler, dans gibi etkinlikleri erkeklere göre daha fazla gerçekleştirmektedirler (Deem, 1988). Spor etkinlikleri arasında yürüyüş tüm yetişkinler için en çok katılım sağlanan etkinlik olarak ortaya çıkmaktadır. Kadınlar tarafından en çok gerçekleştirilen diğer spor etkinlikleri yüzme, fitnes ve yoga olduğu görülmektedir. Bilardo, dart, futbol, balık tutma, golf gibi spor etkinliklerinin erkekler tarafından daha fazla gerçekleştirildiği belirtilmektedir. Bu çalışmanın dayandığı verilere göre erkekler kadınlara oranla spor etkinliklerine daha

fazla katılım göstermektedirler. Ayrıca ev odaklı gerçekleştirilen serbest zaman etkinliklerinde kadınların katılım payının erkeklere göre daha fazla olduğu ortaya çıkmaktadır. Kaynakta evde gerçekleştirilen serbest zaman etkinliklerinin özellikle kadınlar için ev işleri gibi zorunlu işler ile kesintiye uğradığı veya beraber gerçekleştirildiği ifade edilmektedir. Yemek yaparken TV izlemek, arkadaşları ile konuşurken çocukları ile ilgilenmek gibi durumlar buna örnek olarak gösterilebilmektedir.

Katz-Gerro ve Sullivan (2004), çalışmalarında İngiltere’de yapılan zaman kullanım anketinde toplanan verilere dayanarak serbest zaman etkinlikleri, cinsiyet ve zevk arasındaki ilişkiyi incelemektedirler. Anketlerden yola çıkarak serbest zaman etkinlikleri;

- Konser, sinema, tiyatroya gitmek
- Müze, sergi, gezileri ve günlük gezintiler
- Dışarda yemek veya içmek
- Arkadaş/akraba ziyareti veya buluşmaları
- Spor aktivitelerine katılmak
- TV izlemek
- Radyo dinlemek
- Kitap, dergi, gazete okumak
- Misafir ağırlamak
- Telefon görüşmeleri
- Evde hiçbir şey yapmamak
- Video izlemek
- Bilgisayar odaklı tüm aktiviteler olarak belirlenmiştir.

Bu etkinlikler ise eğlence, sosyalleşme, seyahat, spor ve ev odaklı etkinlikler olarak beş ana kategori altında sınıflandırılmıştır. Katz-Gerro ve Sullivan’a (2004) göre kadın ve erkeklerin serbest zaman etkinlikleri ve tercihleri, serbest zaman için ayırdıkları süre, kültürel zevkleri farklılıklar taşımaktadır. Bu doğrultuda yapılan incelemelere göre özellikle sinema ve ev odaklı serbest zaman aktivitelerinde (TV, video, izleme, kitap okuma, bilgisayar kullanımı gibi) cinsiyetler arasında ciddi bir farklılık gözlenmemektedir. Arkadaş ziyareti, telefon görüşmeleri, dışarı çıkma, misafir ağırlama gibi etkinliklere kadınların katılımı daha fazla iken, bilgisayar oyunları, spor,

sosyalleşme amaçlı yeme-içme gibi etkinliklere erkekler, kadınlara oranla daha fazla katılım göstermektedir (Katz-Gerro ve Sullivan, 2004).

Alan çalışmasına dayanan bir diğer araştırmada serbest zaman etkinlik türleri belirlenirken İspanya’da hane halkları ile yapılan zaman kullanım anketlerinden faydalanılmakta ve çalışma dışında kalan zamanlar olarak ele alınan serbest zaman aktiviteleri üç grup altında incelenmektedir (Arttime, 2014). Bunlar; spor aktiviteleri, kültürel aktiviteler ve diğer serbest zaman aktiviteleridir. Spor aktiviteleri hem yürüyüş, top oyunları, spor salonuna gitmek, dans etmek, yüzmek, balık tutmak gibi aktif fiziksel aktiviteleri hem de spor etkinliklerine katılım ve izleme gibi pasif aktiviteleri kapsamaktadır. Kültürel aktivite kategorisi de sporda olduğu gibi aktif ve pasif katılımı içermektedir. Resim, müzik, heykel, dans, edebi sanatlar gibi aktiviteleri gerçekleştirmek aktif katılım, kültürel etkinliklere izleyici/seyirci olarak katılım ve müze, sergi, tarihi alanları gezmek pasif katılımı ifade etmektedir. Üçüncü kategori ise yukarıda açıklanan spor ve kültürel etkinlikler dışında kalan tüm serbest zaman değerlendirme etkinlik ve davranışlarını içermektedir. TV izlemek, kitap okumak, arkadaş ve akrabalar ile sosyalleşmek, dinlenmek, seyahat bu kategoride değerlendirilebilir. Araştırmanın sonuçlarına göre serbest zamanda gerçekleştirilen kültür ve spor aktivitelerine katılım eğitim düzeyi ile pozitif ilişkilidir. Bu ilişki özellikle kültürel aktivitelerde daha fazla olup eğitim düzeyi artışının kültürel aktivitelere katılımı ciddi oranda etkilediği gözlenmektedir. Spor ve kültürel faaliyetlere katılımın kentsel alanlarda daha fazla olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu özellikle büyük kentlerde kültürel ve spor faaliyetlerine yönelik hizmet sunumunun daha fazla olmasına dayandırılmaktadır. Kültürel aktivitelere katılımın kadınlarda daha fazla olduğu ve katılımın yaş ilerledikçe arttığı ortaya çıkmaktadır. Erkeklerde ise yaş ile spor arasında pozitif bir ilişki olduğu gözlenmektedir (Arttime, 2014).

Hırvatistan’da gerçekleştirilen alan çalışmasına dayanan bir araştırmada ise çalışmanın yapıldığı kültürde yaygın olduğu önceki çalışmalarda belirtilen 15 aktivite (sinema, tiyatro, sergi, konsere gitmek, spor yapmak, spor etkinliklerine katılmak, gezilere katılmak, alış veriş yapmak, restoran, kafe, bar gibi mekânlara gitmek, aile ve arkadaş ziyaret etmek, hobiler, dini ritüeller, kitap okumak, TV izlemek) tespit edilmiştir (Zganec ve diğ., 2011). Yapılan alan çalışması sonucunda bu 15 aktiviteden öne çıkan üç aktivite tespit edilmiştir. Bunlar sosyalleşme ve dışarı çıkma, kültürel etkinliklere katılım ve aile ve ev odaklı aktivitelerdir. Çalışmada serbest zaman

etkinliklerini bu üç kategori altında sınıflandırarak yapılan analiz çalışması ile yaş ve cinsiyet farklılıklarının bu aktivitelere katılım üzerindeki etkileri incelenmiştir. Elde edilen sonuçlara göre erkekler ve gençler sosyalleşme ve dışarı çıkma etkinliğini kadın ve yaşlılara oranla daha sık gerçekleştirmektedir. Kadınlar ve gençlerin ise kültürel etkinliklere katılım ve aile/ev odaklı etkinlikleri gerçekleştirme sıklığı erkek ve yaşlı insanlara oranla daha fazladır (Zganec ve diğ., 2011).

Serbest zamana katılımda en önemli faktörler cinsiyet, çalışma durumu, yaş ve aile yapısıdır (Bittman, 2002). Birçok çalışmada serbest zaman aktivitelerine katılımın cinsiyete göre farklılıklar gösterdiği ortaya koyulmaktadır (Lera-López ve Rapún-Gárate, 2011; Bittman ve Wajcman, 2000; Alexandris ve Carroll, 1997; Torkildsen, 2005). Kadınların kültürel aktivitelere katılımı erkeklere göre daha fazla iken, erkeklerin hem aktif hem de pasif spor etkinliklerine kadınlardan daha fazla katıldığı görülmektedir (Torkildsen, 2005). Cinsiyet açısından ortaya çıkan diğer bir konu ise kadınların serbest zaman etkinliklerinin erkeklere oranla ücretsiz işler (ev işleri, çocuk bakımı vb.) ile daha çok kesintiye uğramasıdır. Erkeklerin iş ve serbest zaman ayrımı daha net iken bu durum kadınlarda daha karmaşık ve iç içe geçmiş durumda olduğu belirtilmektedir (Bittman ve Wajcman, 2000). Serbest zaman aktivitelerine katılımda yaş önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Bazı çalışmalar yetişkinlerin yaş ilerledikçe aktif serbest zaman aktivitelerine katılımının azaldığını belirtmektedir (Torkildsen, 2005). Ancak yaşlıların serbest zamana katılımı özellikle çok gelişmiş ülkelerde artış göstermektedir. Bu artışın nedenleri arasında daha fazla zamana sahip olmaları, sağlık hizmetlerindeki iyileşmeler, sağlıklı beslenme gibi etkenler gösterilebilir. Yaşlıların spor ve fiziksel aktiviteler de olmak üzere birçok etkinliğe katılım gösterdikleri gözlenmektedir. Hatta bazı çalışmalarda yaşlıların gençlere göre daha sık spor yaptığı bunun ise sporun sağlık üzerindeki faydalarının farkında olmakla yakından ilişkili olduğu belirtilmektedir (Lera-López ve Rapún-Gárate, 2011). Fakat yaşlıların serbest zaman katılımında çeşitli kısıtlar da bulunmaktadır. Bu kısıtlar toplumsal olabildiği gibi bireysel de olabilmektedir. Toplumsal açıdan kısıtlar yaşlılara uygun program ve olanakların olmaması, ulaşım ve erişim ile ilgili eksiklikler, etkinliklerin yüksek fiyatlı olması gibi nedenler gösterilebilir. Bireysel kısıtlar ise yaşlılıkla ilgili klişeler ve sosyo-kültürel kalıpların çeşitli etkinliklere katılım üzerindeki caydırıcı etkileri, katılım için arkadaş/partner bulamama, sağlık problemleri gibi nedenler gösterilebilir (Cricher, 2006). Gelir, eğitim ve çalışma

durumu da serbest zaman aktivitelerine katılımı önemli faktörler olarak karşımıza çıkmaktadır. Eğitim ve gelir düzeyi arttıkça sanatsal aktivitelere, spor aktivitelerine katılım da artmaktadır (Cheng ve Wen, 2011; Garcia ve diğ., 2011; Torkildsen, 2005)

Yapılan araştırmalar incelendiğinde serbest zaman etkinliklerinin temelde benzer bir çerçeveye sahip olduğu fakat sosyal ve kültürel açıdan bulunduğu bağlama göre farklılıklar taşıdığı gözlenmektedir. Çalışmalarda serbest zaman etkinliklerine dair genellemeler üzerinden hareket etmek yerine araştırmanın gerçekleştirildiği bağlamda yaygın olan etkinlik türlerine odaklanıldığı görülmektedir. Bu amaçla serbest zaman etkinlik türleri belirlenirken bazı çalışmalar ülke ölçeğinde yapılan zaman kullanım anketlerinden faydalanırken bazı çalışmalar önceden yapılmış araştırmalardan faydalanmaktadır. Türkiye’de de TÜİK tarafından 2014-2015 yılları için yapılan zaman kullanım araştırmasına göre serbest zaman etkinlikleri olarak değerlendirilebilecek beş kategori tespit edilmiştir. Bunlar gönüllü işler ve toplantılar (bir organizasyon için yapılan işler, yardım olarak çocuk bakımı vb.), sosyal yaşam ve eğlence (aile ile sosyalleşme, ziyaret ve misafir ağırlama, telefon görüşmeleri, sinema, tiyatro, konser, sergi, spor müsabakaları vb. etkinliklere katılmak, dinlenme ve tatil, kutlamalar vb.), spor ve doğa sporları (yürüyüş, bisiklete binme, topla oynanan oyunlar vb.), hobiler ve oyunlar (görsel, sahne ve edebi sanatlar, koleksiyon, el işleri vb.) ve kitle iletişim araçları (kitap, dergi, gazete okumak, TV/video izlemek, radyo/müzik dinlemek)’dır. Çalışma sonucunda Türkiye’de en çok gerçekleştirilen serbest zaman aktivitesinin ciddi bir oran farkı ile TV/video izlemek olduğu görülmektedir. Onun arkasından sosyal yaşam etkinlikleri gelmektedir. Üçüncü en çok gerçekleştirilen serbest zaman etkinliği ise dinlenme ve tatil olduğu tespit edilmiştir.

Serbest zaman etkinliklerine katılım sosyo-ekonomik açıdan çeşitli faktörlerden etkilenmektedir. Gelir ve eğitim durumu, yaş, cinsiyet, etnik ve kültürel yapı, aile yapısı serbest zamana katılımı etkileyen ve dolayısıyla etkinliklerin toplumsal dokusunu ortaya çıkartan önemli faktörlerdir.

2.1.2 Serbest zaman etkinliklerinin kentsel yaşamdaki önemi

Serbest zaman aktiviteleri kültür, coğrafya, sosyal yapı veya teknolojik gelişmişliklere göre farklılaşan özellikler barındırır da kavram olarak ortaya çıktığı antik çağdan günümüze kadar insan yaşantısının bir parçası olmuştur. Serbest zamana verilen değer bazı dönemlerde artarken bazı dönemlerde geri plana itilmiş fakat her zaman insan

yaşamındaki değeri tartışılmış ve araştırılmıştır. Bugünün kentlerinde hayatta kalmak için zorunlu aktiviteler kadar serbest zaman aktivitelerine de ihtiyaç duyulmakta ve bu aktivitelerin önemi kentsel yaşamın birçok alanında kendini göstermektedir.

Literatürde serbest zaman aktivitelerinin ekonomi, sağlık, sosyal yapı, doğal ve fiziksel çevre gibi alanlarda sağladığı faydalar araştırılmakta, özellikle kentsel yaşam kalitesi ile ilişkisinin sıklıkla tartışılan konular arasında olduğu görülmektedir. Türkoğlu ve diğ., (2011) çalışmalarında serbest zamanın, yaşam kalitesinin önemli bir göstergesi olduğunu ortaya koymaktadırlar. Lloyd ve Auld'a (2002) göre serbest zaman aktiviteleri ve bu aktivitelerle yönelik mekânlar, doğa ve fiziksel çevre ile temas kurma, sosyal etkileşimi sağlama, kültürel ve sosyal değerleri paylaşma, oyun ve egzersizler ile fiziksel ve ruhsal sağlığı destekleme gibi yaşam kalitesini arttıran potansiyeller taşımaktadır. Böylece serbest zaman aktiviteleri kentsel yaşam kalitesini arttırırken, toplumun da yaşam kalitesini yükselten yerlere bağlılığını ve toplumsal kimlik olgusunu geliştirmektedir.

Serbest zamanın yaşam kalitesi üzerindeki faydalarını inceleyen bir diğer çalışmada ise serbest zaman aktivitelerinin faydaları çevresel, sosyal, kişisel ve ekonomik olmaz üzere dört gösterge üzerinden açıklanmıştır (Olfert, 2003). Bunlar arasından çevresel ve sosyal olan bileşenlerin kentsel yaşam kalitesi ile yakından ilişkili olduğu görülmektedir. Çalışmada serbest zamanın çevresel faydaları yeşil alanlar çerçevesinde ele alınmıştır. Çoğunlukla serbest zamana hizmet eden yeşil alanlar kent ormanları, parklar gibi doğal çevre bileşenlerinin yanında kültürel ve tarihi mirası da kapsamaktadır. Bu alanlar su kaynaklarının, tarım alanlarının, yaban hayatın korunması, hava kirliliğinin önlenmesi gibi faydaları ile birlikte, doğayı öğrenerek sürdürülebilirliğe yönelik etik değerlerin oluşmasını ve geri dönüşüm gibi çevreye duyarlı davranışların gelişmesini de teşvik etmektedir. Çalışmada sosyal yapıya ilişkin göstergeler ise gönüllü gerçekleştirilen işler ile ilişkilendirilmiştir. Gönüllülük esaslı işlerin çok büyük bir bölümü serbest zamanlar gerçekleştirilmektedir. Gönüllüler okul, hastane, müze, tiyatro, çevre grupları gibi çeşitli kurum ve kuruluşlarla çalışmaktadır ve ihtiyaç sahibi olan gruplara yardım çalışmalarında bulunarak bu grupların yaşam kalitesinin yükselmesine katkıda bulunmaktadır. Ayrıca gönüllülerin sağladığı maddi ve manevi destekler kamu kurumlarında bu hizmetlere yönelik yükü de azaltmaktadır. Tüm bunlarla birlikte benzer değerler ve idealler ile hareket eden bireyleri bir araya getiren gönüllülük esaslı işlerin birliktelik ve arkadaşlık

duygularının gelişmesine katkıda bulunduğunu, serbest zamanın ise bunların gerçekleşmesinin aracı olarak önemli bir role sahip olduğu belirtilmektedir. Rojek’de (2006) benzer bir şekilde gönüllülük esaslı işlerin yanında spor, sanat gibi serbest zaman etkinliklerinin işbirliği ve ortak hedefler barındırması nedeniyle toplumda karşılıklı hoşgörü ve anlayışın gelişmesine katkı sağladığını ifade etmektedir.

Serbest zamanın sosyal ve toplumsal faydalarını inceleyen bir diğer çalışmaya göre serbest zaman aktiviteleri yabancıları bir araya getirerek sosyal bağların inşa edilmesine, karşılıklı güvenin, işbirliğinin ve sosyal dayanışmanın gelişmesine destek olmaktadır (Glover ve Stewart, 2006). Hatta bu çalışmada, toplumsal yaşamın serbest zamanda sürdürülen sosyal ilişkiler ile üretildiği, sosyal bağı zayıf, paylaşımı olmayan toplumlarda sağlık sorunları, depresyon ve suç gibi kişisel ve sosyal sorunların ortaya çıkacağı belirtilmektedir.

Günümüz dünyasında insanların büyük bölümü kentlerde yaşamakta ve kentin rekabete dayanan zor şartlarında geçimini sağlayabilmek için yoğun iş temposu altına girmektedir. Chan ve diğ.,’nin (2012) belirttiği üzere yapılan çeşitli araştırmalar artan iş talebi, uzun çalışma saatleri, katı çalışma programları, işini kaybetme korkusu ve fazla iş yükü insanların işte ve iş sonrasında baş edilemeyecek seviyede stresli olmalarına neden olduğunu ortaya koymaktadır. Çalışma yaşamındaki stres özellikle yeterli serbest zaman ile rahatlamanın yolu bulunamadığı durumlarda insanların yaşam şekli ve refahları üzerinde olumsuz etki yaratabilmekte, hem zihinsel hem de fiziksel sağlık sorunlarının ortaya çıkmasına neden olabilmektedir (Chan ve diğ., 2012). Ayrıca işin baskısı altında stres yaşayan bireyler bu negatif duyguları çevresine yansıtmakta dolayısıyla bu olumsuz ilişkiler bireyden topluma yayılarak etkileri artmaktadır. Stresle ilgili yapılan sosyal araştırmalar serbest zamanın stresle başa çıkma açısından potansiyeller barındırdığını ortaya koymaktadır. Iso-Ahola ve Mannell (2004), serbest zaman aktivitelerinin sosyal yapısının arkadaşlık ve birlikteliği geliştirdiğini, dolayısıyla bireylerin sosyal açıdan birbirlerine destek olması kentsel yaşamın getirdiği stres ile başa çıkma gücünü arttırdığını belirtmektedirler. Ayrıca tüm zorunluluklardan arınmış serbest zaman, bireylerin tamamen kendi kontrollerinde olan ve kendi özgür seçimlerine dayalı bir alan yaratmakta bu da özgür iradeyi (self-determinant) güçlendirmekte, stresle başa çıkmayı kolaylaştırmaktadır (Iso-Ahola ve Mannell, 2004).

Spor ve rekreasyon aktiviteleri ile bu aktivitelerin ekonomik analizlerini konu alan kitabında Gratton ve Taylor (2002), çeşitli ampirik çalışmalardan yola çıkarak spor ve aktif serbest zaman etkinliklerine katılımın daha sağlıklı bir yaşama sahip olmayı desteklediği ve yaşam kalitesini yükselttiği sonucunu ortaya koymaktadırlar. Bu etkinliklerin sadece kişisel fayda değil aynı zamanda toplumsal faydaları da beraberinde getirebileceği değerlendirilmektedir. Özellikle spor ve aktif serbest zaman etkinliklerine katılımın insan sağlığını olumlu yönde etkilemesi sağlık hizmetlerine olan ihtiyacı azaltma potansiyeli taşıdığı ve sosyal refahı arttırıcı etkisi olduğu tartışılmaktadır.

19.yy sonrası devlet yönetimlerince serbest zaman yeni işçi sınıfının yaşam kalitesini arttıracak bir girişim, yeni kentli kültürünü oluşturmak için değerli bir araç olarak görülmektedir. Bu bakış açısı ile serbest zaman sadece bireysel refahı destekleyen sosyal hak değil aynı zamanda vatandaşlık olgusunun da merkezini oluşturmaktadır (Coalter, 2006). Bianchini'de (1992) modern vatandaşlık kavramının kentler ve kentsel yaşam ile yakından ilişkili olduğunu ifade etmektedir (aktaran: Coalter, 1998). Cushman ve Laidler (1990) tarafından “vatandaşlık modeli” olarak tanımlanan bu olgu, her vatandaşın yemek, barınma, sağlık hizmeti, eğitim gibi haklara sahip olmanın ötesinde, sosyal ve kültürel miraslarını adil bir şekilde paylaşma ve yaşama hakkına da sahip olduğunu açıklamaktadır. Bu da medeni toplumlarda rekreasyon ve serbest zaman olanakları ile sağlanmaktadır. Serbest zaman aktivitelerine katılım vatandaşlığın ve kentli olmanın bir ifadesi olduğu gibi katılmamak da sosyal açıdan tehdit oluşturacağı varsayımı hakimdir. Hükümetler tarafından serbest zaman olanaklarının geliştirilmesi vatandaşların serbest zamanlarını yönlendirmede ve kontrol altına almada potansiyel olarak görülmektedir. Benzer bir bakış açısı ile İngiltere Çevre Bakanlığı raporunda (1977), aktif serbest zaman aktivitelerine katılımın özellikle gençler arasında suç ve saldırgan hareketlerin azalmasına katkıda bulunduğunun üzerinde durularak, insanların boş zamanlarını en iyi şekilde değerlendirmelerini sağlayacak olanakların varlığını kentsel yaşam için önemli bir ihtiyaç olduğu vurgulanmaktadır (aktaran: Coalter, 1998).

Çeşitli açılardan ele alan kaynaklarda bahsedildiği gibi serbest zamanın sosyal ve psikolojik refahı desteklemek açısından faydalarının bulunması ve ihtiyaç olması buna yönelik olanakların sosyal adaleti sağlayacak şekilde dağılım göstermesini gerektirmektedir. Bu olanaklardan bazı kesimlerin mahrum kalması bu kesimin

toplumdan yabancılaşmasını beraberinde getirerek sosyal kontrol açısından tehdit yaratabilmektedir (Cushman ve Laidler, 1990). İnsan ihtiyaçlarını sadece hayatta kalma ve geçim açısından değil aynı zamanda insan potansiyelinin, insan refahının, kendine güvenin ve topluma aidiyet duygusunun geliştirilmesi çerçevesinde ele alan Cushman ve Laidler (1990), belirtilen bu kavramların serbest zaman ve rekreasyonla ilişkili olduğunu ifade etmekte bu nedenle kent yaşamında bu olanaklarının korunması ve geliştirilmesinin önemine vurgu yapmaktadırlar.

Serbest zamanın kentsel yaşam üzerindeki etkileri ekonomi alanında da görülmektedir. Torkildsen (2005), insanların temel ihtiyaçları dışında kalan gelirlerinin büyük bir bölümünü serbest zamana yönelik ürün ve hizmetlere harcadıklarını belirtmektedir. İngiltere’de hane halkı harcamaları analizine göre 1971’den 2003’e kadar tüketici harcamalarında en keskin artışın serbest zamana yönelik harcamalar olduğu gözlenmiştir. Bu nedenle serbest zaman aktiviteleri kentlerde çekici ve karlı bir pazar yaratmaktadır. Spor ekipmanları, sosyalleşme amaçlı dışarda yeme ve içme, televizyon, bilgisayar veya diğer eğlence amaçlı araçlar, sinema, tiyatro biletleri gibi çeşitli servis ve ürünler bu pazar aracılığı ile sağlanmakta ve talep arttıkça genişlemektedir. Gratton ve Taylor (2002) ise spor aktivitelerinin ve spora yönelik pazarın serbest zaman endüstrisinde önemli bir yeri olduğu ve tüketici harcamalarındaki payının hızlı bir artış gösterdiğini belirtmektedir. Spor, bir ekonomik sektör olarak ele alındığında, spor kıyafetleri ve ekipmanlar, devletin sağladığı olanaklar, TV programları, spor organizasyonları, sponsorluklar gibi geniş bir yelpazeye sahiptir. Bu bağlamda spor, hane halkı tüketimi, ticaret sektörü, devlet hizmetleri (kamu sektörü) gibi kent ekonomisi ve kentsel yaşamın farklı katmanlarını etkileyen bir bileşen olduğu görülmektedir.

2.2 Kentsel Kamusal Mekân (Urban Public Space) Kavramı

Kamusal mekân kavramı gerek barındırdığı “kamu” kavramı gerekse “mekân” kavramının farklı anlamlara sahip derin ve karmaşık yapıları nedeniyle çok yönlü ve tartışmalı şekilde ele alınmayı gerektirmektedir. Özellikle mekâna yönelik güncel tartışmalar onu sadece fiziksel sınırları ifade eden, insan eylemlerinin gerçekleştiği pasif bir alan olarak değil, insan tarafından sürekli üretilen, insan davranışları ile anlam kazanan ve sunduğu bağlam çerçevesinde insanları yönlendiren aktif ve etkileşimli bir sosyal alan olarak ele almanın gerekliliğini ortaya koymaktadır. Bu nedenle kamusal

mekânı anlamada, mekân kavramının çok boyutlu yapısına ilişkin tartışmaları incelemek önem kazanmaktadır. Buradan hareketle bu bölümde ilk etapta mekân kavramının farklı bakış açıları çerçevesinde açıklayan çalışmalar özet şekilde derlenmiş, ardından kamusal mekân kavramına ilişkin tanımlar ve tartışmalara yer verilmiştir.

Mekân (Space/Place):

Sosyal ve Davranış Bilimleri Uluslararası Ansiklopedisi (International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences)'ne göre mekân ölçeğe bakılmaksızın herhangi bir yeri çevresinden ayıran nesne ve anlamların kombinasyonudur (Relph, 2001). Mekân kavramı genelde mekân (space) ve yer (place) olarak anlamca çeşitli farklılıklar barındıran ama temelde birbirinden ayrı düşünülemeyen iki bağlamda ele alınmaktadır. Bu bakış açısı ile Tuan (1977) mekânı soyut mekân (space) ve deneyimler yoluyla oluşan görece daha somut olan mekân (place) olarak iki farklı çerçevede açıklamaktadır. Soyut mekâna deneyim ve bilgi yoluyla yüklenen değerler onu herhangi bir yer olmaktan çıkartıp anlamlı ve kimliği olan bir mekâna dönüşmesini sağlamaktadır. Soyut anlamıyla mekân daha serbest, şekillendirilmeye açık, nesnel bir kavram olarak, belirli olgular ve bakış açıları çerçevesinde sınırlandırılmış, şekillenmiş ve öznel olan somut mekân kavramsallaştırmasının zıttı olarak görülse de birbirinden ayrı olarak düşünülemez ve birlikte bir bütünü oluşturmaktadır. Dolayısıyla mekân hem içerdiği fiziksel objeler, konumu, geometrileri hem de sosyal ilişkiler, deneyimler, bilgi birikimleri ile birlikte düşünülmektedir. Brewer ve Dourish'de (2008) çalışmalarında mekânı benzer şekilde ikili bakış açısı ile ele alırken mekânın geometrik yapısının ve deneyimsel yapısının mevcut olduğunu, bu ayrımın fiziksel ve sosyal yapı olarak da okunabileceğini ifade etmektedir. Sosyal ya da deneyimsel yapı olarak mekân sosyal ve kültürel karşılaşmalarla üretilen mekâna işaret etmektedir.

Kitchin (2009), mekân kavramına ilişkin farklı bakış açılarını açıkladığı çalışmasında mekân yaklaşımlarını, “Mutlak Mekân”, “İlişkisel Mekân” ve “Ontogenetik Mekân” yaklaşımları olarak gruplandırarak ele almaktadır. Mekâna ilişkin bu üç temel yaklaşım kendi içlerinde alt başlıklar halinde farklı açılımlara sahiptir. Mutlak mekân anlayışlarında en genel anlamıyla mekân, insan ve objelerin bulunduğu, bunların hareketlerini içeren yani hayatın gerçekleştiği geometrik bir örgütlenme sistemi olarak tanımlanmaktadır. Mekân temel bir bileşen olarak doğa üzerinde, önceden verilmiş,

niceliksel olarak ölçülebilir özelliklere sahip hesaplanabilen, modellenen ve öngörülebilir geometrik yapı olarak kabul edilmektedir. İlişkisel mekân anlayışında, mekânı sosyal ve ekonomik yaşamın gerçekleştiği pasif bir geometrik sistem olarak ele alan anlayış oldukça indirgemeci olması ve mekânın sahip olduğu farklı anlamları yok sayması açısından eleştirilmektedir. Mekânın aktif ve rastlantısal olarak, sosyal ilişkiler ve günlük pratikler aracılığı ile insanlar tarafından üretildiği ve/veya inşa edildiği kabul edilmektedir. Ontogenetik bakış açısına göre mekân her zaman bir oluşum sürecindedir. Sınırları çizilmiş, sabit, değişmez, tanımlanabilir bir mekândan bahsetmek mümkün değildir. Mekân zaman içerisinde sürekli yeniden üretilen maddi ve toplumsal bir gerçekliktir. Mekân şeklini, fonksiyonunu ve anlamını kesintisiz olarak gerçekleştirilen pratikler ve eylemler aracılığı ile kazanır. Mekânın üretiminde rol oynayan toplumsal, ekonomik, fiziksel (doğal) bileşenlerde gerçekleşen değişimler mekânın da sürekli bir değişim halinde olmasını beraberinde getirmektedir. Dolayısıyla mekân sabit bir olgu olmayıp, zaman, insan ve bağlama göre değişiklikler göstermektedir.

Mekân çalışmalarında sıkça başvurulanan kaynaklardan olan “Mekânın Üretimi” adlı çalışmada Lefebvre (2014) mekânın toplumsal bir üretim süreci olduğunu ve üretici güçlerin (doğa, çalışma ve çalışmanın örgütlenmesi, teknik ve bilgiler) ve üretim ilişkilerinin mekân üretiminde belirlenmesi gereken bir role sahip olduğunu belirtmektedir. Lefebvre mekânı yalnızca matematik, fizik, felsefe gibi alanlardaki teoriler veya modellere göre açıklamayı indirgemeci bir yaklaşım olarak görmektedir. Yani mekânın fiziksel, zihinsel ve toplumsal boyutlarının birbirinden ayrı olarak ele alınması onun anlaşılmasını zorlaştırdığını ifade etmektedir. Bu nedenle mekânın, bütüncül (üniter) bir teoriden yola çıkarak, mekânsal pratik (algılanan mekân), mekân temsilleri (tasarlanmış mekân) ve temsil mekânları (yaşanan mekân) üçlüsünün diyalektik ilişkisine dayanan toplumsal bir üretim olduğunu ileri sürer. Her bir toplumun “mekânsal pratikler” i o toplumun mekânını yaratır. Mekânsal pratikler hem mekânın maddi bileşenleri (yapılar, iş ve boş zaman alanlarını birbirine bağlayan ağlar) hem de bireylerin günlük yaşam pratikleri ile ilgilidir. Mekânsal pratikler aynı zamanda algılanan mekân olarak da ifade edilmekte çünkü fiziki mekândaki günlük deneyimler aracılığı ile algılanmaktadır. Diğer bir ifade ile fiziki mekâna gömülü olan mekânsal pratikler mekânın deşifre edilmesi ile ortaya çıkmaktadır. Mekân temsilleri ise siyasi güç, hakim ideoloji veya hakim ekonomik sistemin yönlendirmesi ile

Üretilen, tasarlanan mekândır. Mekânsal ilişkileri düzenlemek için plancılar, mimarlar, teknokratlar, sanatçılar tarafında zihinsel olarak düşünülen ve daha sonra soyutlanmış işaret ve kod sistemleri ile nesneleştirilen mekânlardır. Temsil mekânları ise günlük yaşamda diğ r iki mekânın sınırlarını aşan, hakim üretim ilişkilerinin ve kuralların dışında kalan yani yaşanan mekânları ifade etmektedir. Doğrudan yaşanan ilişkiler ile üretilen mekânlar olduğu gibi, hayal gücünün, sembollerin, anıların da mekândır. Temsil mekânı, gündelik yaşamın gizli kalmış, tarif edilemeyen, tutarlılığı ve sürekliliği olmayan fakat hissedilen ve yaşanan kısmını tarif etmektedir. Bu mekânlar bazen sanatçıların, yazarların, filozofların tarif ettiği gerçek üstü mekânlar olduğu gibi bazen dışlananların, farklı olanların veya “illegal” pratiklerin mekânları da olabilmektedir (Avar, 2009). Sonuç olarak Lefebvre mekânın, algılanan, tasarlanan ve yaşanan mekânların çelişkiler, karşıtlıklar ve etkileşimler barındıran diyalektik ilişkileri ile üretildiğini iddia etmektedir.

Günümüzde kentsel, coğrafi veya sosyal alanlardaki çalışmalarda mekâna ilişkin  klid i, mutlak mekân anlayışları yerini daha çok ilişkisel mekân teorilerine bırakmıştır (Graham ve Healey, 1999). Yapılan sosyal analizler mekânın yer-odaklı ilişkilere bağlı olduğu kadar kültürel, sosyal, ekonomik, politik ve çevresel ilişkilerin de baskı ve etkisi altında olduğunu göstermiştir. Bu bakış açısıyla mekân, belirli sınırlarla kapatılmış fiziksel bir alan olarak kavramsallaştırılmak yerine sosyal ilişkilerin yarattığı anlam ve değerlerle ifade edilmektedir. Dolayısıyla toplumsal olarak inşa edilen mekân doğrusal olmayan, dinamik, çeşitlilikler barındıran ve i  içe geçmiş katmanlardan oluşan bir yapıdır (Graham ve Healey, 1999).

Kamusal Mekân (Public Space/Place):

Kamusal mekân en genel anlamıyla “insanların tümünü ilgilendiren, herkese açık, toplumun her bireyi tarafından erişilebilir ve kamusal bir otorite tarafından herkesin kullanımı için sunulan alan” (s. 176) olarak tanımlanmaktadır (Ercan, 2012).

Kamusal alan kentsel mekânda gözlemlenen hali ile sokaklar, kaldırımlar, parklar, plazalar, alışveriş merkezleri, kafeler ve benzeri kamu kullanımına açık mülkler olarak değerlendirilse de sadece bir “kamu m lk ” olarak tanımlamak gerek pratikte kamusal alanların mülkiyetleri ile ilgili çeşitlilikleri gerekse kavramın toplumsal, ekonomik, siyasi alanlarla çok boyutlu ilişkisi nedeniyle yetersiz kalabilmektedir. Bu nedenle kamusal alanı, "kamu"nun oluşturulduğu, sosyal ve kültürel kuralların egemenliği

altında kamusal davranışları yönlendiren alan olarak tanımlanmanın daha doğru olduğu ileri sürülmektedir (Mitchell ve Staeheli, 2009). Kamusal alan ayrıca içermeye/dışlama, saygı-zorlama, düzen-kaos gibi çelişkiler barındıran bir mücadele alanı olarak da görev yapmaktadır. Bazı çalışmalar kamusal alanı çeşitli sosyal grupların mücadele ettiği şeffaf ve açık bir alan olarak tanımlamakta fakat kentsel gerçeklikte kamusal alan cinsiyet, ırk, din, yaşam şekli, sınıf gibi farklılıkları dışlayıcı özellikler taşımaktadır. Bu nedenle Mitchell ve Staeheli (2009), hiçbir zaman tüm çeşitlilikleri içeren gerçek bir kamusal alanın oluşmadığını iddia etmektedir. Tüm bunlar göz önüne alındığında kamusal alan kamusal olarak erişilebilen belirli bir mekânın, fiziksel özellikleri ile içermeye/dışlama süreçleri ve toplumsal mücadeleleri kapsayan sosyal özelliklerinin bütünüdür (Mitchell ve Staeheli, 2009).

Kamusal mekân kavramı coğrafya, kent planlama, mimarlık gibi daha çok fiziksel mekânla ilgilenen disiplinlerin yanında felsefe, sosyoloji, siyaset gibi bilim dallarında da çokça araştırılan konular arasındadır. Özellikle felsefe ve sosyoloji alanlarında kavram, “kamusal” ve “özel” kavramlarının karşıt ilişkisi üzerinden açıklanmaktadır. Bu nedenle “kamu” ve “kamusal” kavramlarını anlamak önem kazanmaktadır. Craig’e (2004) göre “Kamu” kavramı hem bir toplumdaki insanların bütünü hem de topluma ait tartışmaların meydana geldiği alanı ifade etmektedir. Kamusal ise “tüm toplum tarafından erişilebilen”, “herkes tarafından görülebilir olan”, “devlet kurumlarına ait veya devlet tarafından finanse edilen”, “ortak bir yarara hizmet eden” gibi anlamlara sahiptir. “Kamu” kavramı ayrıca vatandaş ve devlet olgularını bünyesinde barındırması nedeniyle “siyasi alan” ile yakından ilişkilidir. Madanipour’a (2003) göre ise “kamu” toplum veya devlet olarak kavramsallaştırılan geniş insan topluluklarını ve onlarla ilişkili olan tüm yapıları ifade etmektedir. Toplum olarak ifade edilen yerel topluluklardan tüm insan ırkına uzanan demografik ve bölgesel ölçekte çeşitli toplumsal gruplardır. Devlet olarak ifade edilen ise ulus-devlet ölçeğinden yerel yönetimlere ve hatta küçük gruplardan oluşan devlet aygıtına kadar çeşitli kurum ve kuruluşlardır. Madanipour’a (2003) göre “kamusal”, “özel” olanın tam tersidir, yani kamusalın ya da kamusal alanın tanımlanması özel alanın nasıl anlaşıldığı ile ilgilidir. Örneğin özel olan kişisel olarak niteleniyorsa kamusal olan kişisel olmayan veya kişiler arası olarak nitelenmektedir. Özel mülkiyet, özel alan ise özel mülkiyet dışında kalan alanların tümü kamusal alandır. Özel ve kamusalın anlaşılması ve tanımlanması onları birbiri ile ilişkisel olarak ele almayı gerektirmektedir.

Benn ve Gaus'un (1983) kamusal ve özel alan ilişkisi üzerine geliştirdikleri modelde kavramlar "erişilebilirlik", "aktör" ve "fayda" ölçütleri ile açıklanarak sistematik bir kavramsallaştırmaya gidilmiştir (aktaran: Ercan, 2012). Erişilebilirlik ölçütüne göre bir kamusal mekâna fiziksel olarak erişim, sunduğu aktivite ve etkinliklerine erişim, alana dair bilgi ve kaynaklara erişim açısından herkese açık olması kamusal alanın ilk göstergesidir. "Aktör" ölçütü kamusal alanın kamu kurumları tarafından hiçbir özel teşebbüs veya çıkar grupları olmadan toplumun tümü için oluşturulması ve denetlenmesini kapsamaktadır. Son ölçüt olan "fayda" ölçütü ise kamusal alan kaynaklarının toplumun tüm kesimlerine fayda ve avantajlar sunmasına işaret etmektedir.

Arendt (1958) kamusal alanı birbiriyle ilişkili olan iki olgu etrafında açıklamaktadır. İlki kamusal alan içindeki her şeyin herkes tarafından görülebilir ve duyulabilir olmasına dayanmaktadır. Yani kamusal alan olabilecek en yüksek açıklığa ve şeffaflığa sahip olmalıdır. İkinci olarak kamusal alan özel alanlar dışında kalan, herkes için ortak olan bir dünyayı ifade etmektedir. Bu ortak dünya insan eliyle üretilmiş yapay sınırlar içerisinde insanların kolektif yaşamlarını temsil etmektedir. Kamusal alan ise "ortak dünya" olarak insanları bir araya getiren, konuşma ve tartışmaya olanak tanıyan dolayısıyla birbirini anlamayı sağlayan alandır. Kamusal alanda eylem ve söylemlerin görünürlük kazanması, her bireyin kendi bakış açısı ile gördüğü ve duyduğu şeylere verdiği farklı anlamlar kamusal yaşamı ortaya çıkartırken bireylerin kendilerini ve dünyanın gerçekliğini kavramalarına olanak sağlamaktadır. Arendt (1958) ayrıca kamusal alanın varlığının onun kalıcılığı ile yakından ilişkili olduğu ileri sürmektedir. Sadece bir nesil veya bir dönem için yaratılan kamusal alanın herhangi bir anlam ifade etmediğini, kamusal alanın kalıcılığına ve nesiller arası bağlayıcı yapısına vurgu yapmaktadır. Habermas (1974) ise en temel anlamıyla kamusal alanı kamuoyunu oluşturan sosyal yaşamın gerçekleştiği alan olarak tanımlamaktadır. Kamusal alan ayrıca bireylerin konuşma ve tartışma ortamı yaratarak kamusal bir bütün (public body) oluşturdukları alandır. Kamusal alanın tüm vatandaşlarca erişilebilir olması, herhangi bir dışlama veya ayrıcalık durumu oluşturmamasına ve kısıtlamalar barındırmamasına vurgu yapmaktadır.

Sennet (2000) kamusal alanı birbirini tanımayan bireylerin tartışma ve konuşma yoluyla bilgi alışverişinde bulundukları, kuralsız ve çok fonksiyonlu bir alan olarak her bireyin farklı rollere sahip olduğu tiyatro sahnesine benzeterek açıklamaktadır.

Francis (1989) ise kavramı insanların bazen aktivite ve eylemler ile, bazen pasif gözlemci olarak bazen ise çeşitli açılardan kattıkları değerler ile dahil oldukları, katılımcı peyzaj alanı olarak tanımlamaktadır. Ayrıca kamusal alanı kolektif yaşama dair kuralların ve anlayışların gelişmesini sağlayan bir alan olarak nitelemektedir. Brill (1989) toplumsal yaşam alanı olarak değerlendirdiği kamusal alanı herkesin eşit söz sahibi olduğu, ortak kamu yararına hizmet eden, tüm bireyler tarafından erişilebilir olan, insanların sağlığını, güvenliğini ve refahını korumaya yönelik hizmet eden, aile ve arkadaş çevresi dışında kalan alan olarak tanımlamaktadır. Kamusal alanın ayrıca insanların, kişisel zevk ve amaçlarının yanında kamu yararı ve ortak amaçlara yönelmesini sağlayan bir tartışma alanı, insanların birleşerek güç oluşturmak veya sahip oldukları güçleri sembolize etmek için bir araya geldikleri eylem alanı, farklı sosyal davranışların sergilendiği ve ortaya çıktığı sosyal açıdan bir öğrenme alanı ve kendinden farklı olanlarla ortak bir zeminde karşılaşma alanı olarak toplumsal yaşam açısından önemli rollere sahip olduğu ileri sürülmektedir.

2.2.1 Kentsel kamusal mekân türleri

Kent mekânı en genel anlamıyla kamusal ve özel alanlardan oluşmakta ve bu kapsamda ele alınmaktadır. Özel alanlar bir kişiye veya gruba ait kapalı veya açık alanlar olarak tanımlanabilir. Özel alanlar dışında kalan açık veya kapalı alanlar ise kamusal olarak değerlendirilmektedir. Fakat özel ve kamusal ayrımı kent mekânındaki pratiklerin çok boyutlu yapısını yansıtmada yetersiz kalmaktadır. Bu nedenle kamusal alan çeşitli göstergeler doğrultusunda alt kategorilere ayrılarak değerlendirilmektedir.

Franck ve Paxson'ın (1989) cinsiyet ve kamusal alan ilişkisini ele aldıkları araştırmalarında mülkiyete göre kamusal alanları kamu mülkiyetindeki (publicly owned) ve özel mülkiyetteki (privately owned) kamusal alanlar olarak iki kategoride ele almaktadırlar. Caddeler, meydanlar, parklar genellikle kamu mülkiyetinde ve herkese açık olan kamusal alanlardır. Mağazalar, restoranlar, alışveriş merkezleri, plazalar ise özel mülkiyetli kamusal alanlardır ve kamu kullanımına açık olmasına rağmen mülkiyet sahibi bu alanlara erişimi engelleyici veya kısıtlayıcı uygulamalar getirebilmektedir. Dolayısıyla tüm bu alanlar kamusal alan olarak isimlendirilse de kamusalılık dereceleri farklılık göstermektedir. Bir diğer çalışmada kent mekânının mülkiyet üzerinden altı formu kamusaldan özele doğru şu şekilde sıralanmaktadır: 1) kamusal mülkiyet, kamusal fonksiyon, kamusal kullanım (caddeler), 2) kamusal

mülkiyet, kamusal fonksiyon, idari kullanım (kamu binaları), 3) kamusal mülkiyet, özel fonksiyon, özel kullanım (ticari kuruluşlara kiralar alanlar), 4) özel mülkiyet, kamusal fonksiyon, kamusal kullanım (hava alanları, siteler), 5) özel mülkiyet, özel fonksiyon, kamusal kullanım (kafeler), 6) özel mülkiyet-özel kullanım (evler) (Marcuse, 2005).

Nemeth ve Schmidt (2011) kamusal alanları kullanım ve kullanıcılar, mülkiyet, yönetim kriterlerine göre üç grup altında ele almaktadır. Her üç kriter ise kendi içlerinde kamusalılıklarına göre derecelendirilmektedir. Kamusal alanlar bu kriterlere göre sırasıyla homojen ve bireysel kullanımdan çeşitlilik barındıran ve müşterek kullanıma, özel mülkiyetten kamu mülkiyetine, dışlayıcı ve dışa kapalı mekânlardan kapsayıcı ve herkese açık olana doğru farklı kamusalılık düzeylerini barındırmaktadır. Kamusal alanların kullanım ve kullanıcı açısından kamusalılık düzeyi hem niteliksel hem de niceliksel ölçütler ile değerlendirilmektedir. Yani alanın barındırdığı fiziksel özelliklerin yanında kullanıcıların davranış ve algılarının da önem kazandığı ifade edilmektedir. Nemeth ve Schmidt (2011), bir mekânın çeşitli gruplar tarafından farklı şekilde deneyimlenebildiği, farklı amaçlar için kullanılabilirdiği ve kamusalılık algısının değişebildiğini belirtmektedir. Mülkiyet açısından kamusal alanlar taşınmazın mülkiyeti ve işletme türü açısından ele alınmaktadır. Bu kapsamda dört farklı kamusal alan türü ortaya çıkmaktadır. Bunlar; kamuya ait ve kamu tarafından işletilen, özel mülkiyette ve kamu tarafından işletilen, kamuya ait ve özel olarak işletilen ve özel mülkiyette ve özel olarak işletilen kamusal alanlardır. Yönetim kriteri açısından ise kamusal alan kontrol mekânizması açısından ele alınmaktadır. Kamusal alanlarda izin verilen ve tanımlanan kullanım türü, kullanıcı profili, davranış biçimleri gibi özelliklerin kontrol edilmesi ve yönetilmesini ifade etmektedir. Bu kritere göre kamusal alanlar sağladığı erişim, kullanım ve davranış özgürlüğü gibi özelliklerden, güvenlik görevlileri, mobese kameraları gibi kontrol eden ve kısıtlayan unsurların varlığına göre çeşitlilik göstermektedir.

Kohn (2004), kamusal alanı açıklamada ve sınıflandırmada mülkiyet, erişilebilirlik ve öznelarasılık (intersubjectivity) boyutlarının birlikte değerlendirilmesinin gerekliliğini tartışmaktadır. Öznelarasılık (intersubjectivity) boyutu kamusal alanların insanlar arasında sağladığı etkileşim ve iletişime göre farklılaşan yapısını ifade etmektedir. Örneğin tiyatro, sinema salonları, stadyumlar gibi kamusal alanlar bireyleri daha çok izleyici olarak bir araya getirmekte, sosyal etkileşim ortamı

sağlamamaktadır. Dolayısıyla Kohn (2004), kamusal alanların barındırdığı sosyal etkileşime göre de farklılaştığını ileri sürmektedir. Kohn'a göre özel mülkiyette olan ve özel olarak işletilen mekânlar insanları bir araya getirerek karşılıklı etkileşim sağlamaları açısından kamusal nitelikte olmalarına rağmen, kamu mülkiyetinde olan ve herkese açık olan bazı kamusal alanlar (örneğin bir okulun spor salonu) insanları aktif katılımcı olarak değil karşılıklı etkileşimin az olduğu izleyici rolü ile bir araya getirmektedir.

Bir başka çalışmada kamusal alanlar sınırlar üzerinden sınıflandırılmaktadır. Malone (2002), sınırlar bağlamında kamusal alanı açık alanlar ve kapalı alanlar olarak sınıflandırmakta ve bu çerçeveyi oluştururken Sibley (1995)'den esinlenmektedir. Kapalı kamusal alanlar keskin sınırlar ile tanımlanmış, farklılıklara karşı toleransı düşük ve homojen bir yapısı olan, belirli görüşlerin baskın olduğu ve desteklendiği, kontrol mekânizmalarının ve güvenliğin fazla olduğu yapılar olarak tanımlanmaktadır. Alışveriş merkezleri, ibadethaneler, okullar bu mekânlara örnek olarak verilmektedir. Açık kamusal alanlar ise aksine sınırları belli belirsiz olan, sosyal açıdan karışık ve çeşitlilikleri bünyesinde barındıran mekânlar olarak tanımlanmaktadır. Bu mekânlarda belirli bir görüş veya değer sistemi baskın değildir. Çok kültürlü ve marjinal grupları da kapsayan bir yapıya sahiptir. Ayrıca bu mekânlarda sınırların yok denecek seviyede ve esnek olması nedeniyle sınır güvenliği veya kontrol mekânizmasına ihtiyaç duyulmamaktadır. Bu alanlara örnek olarak spor, festival, karnaval alanları, cadde, meydan gibi kamusal alanlar verilmektedir.

Carmona ve diğ., (2003) çalışmalarında kamusal alanı fiziksel ve sosyo-kültürel göstergeler çerçevesinde üç kategori altında sınıflandırmaktadırlar. Bunlardan ilki açık kamusal alanlar olup (external public space) özel mülkiyet dışında kalan açık kent mekânlarını temsil etmektedir. Bu alanlar meydan, cadde, otoyol, park gibi kentsel kamusal mekânları kapsadığı gibi sahil ve su kenarları, ormanlar, nehirler gibi doğal kamusal mekânları da içermektedir. İkinci kategori kapalı kamusal alanlar (internal public space) olarak isimlendirilmekte ve kütüphane, müze, kamu binaları, otobüs, tren, havayolu istasyonları gibi hizmet ve kullanım alanlarını kapsamaktadır. Son kategori ise açık veya kapalı yarı kamusal (external and internal quasi-public) alanlardır. Bu alanlar ise yasal olarak özel mülkiyette olan fakat kamuya hizmet veren üniversite kampüsü, alışveriş merkezi, spor alanları, restoran, sinema gibi kullanımları kapsamaktadır. Bu alanların işletilmesi ve kontrolü özel kişi ve kuruluşlara ait olması

nedeniyle tam anlamıyla kamusal alanları temsil etmemekte bu nedenle (pseudo-public) çarpık kamusal alanlar olarak da adlandırılmaktadır.

Woolley (2005) kentsel açık alanları farklı açılardan detaylı olarak ele alan çalışmasında açık kentsel alanları üç kategori altında sınıflandırmaktadır. Bunlar; ev ve aile ile ilişkili (domestic) alanlar, mahalle (neighbourhood) ölçeğinde açık alanlar ve kent ölçeğinde (civic) açık alanlar olarak sıralanmaktadır. Bu üçlü kentsel açık alan sınıflandırmasında mekânların eve olan mesafeleri ve mekânlarda kurulan sosyal ilişkiler baz alınmıştır. Ev ile ilişkili olan açık alanlar fiziksel olarak ev veya evin yakın çevresinde olan, sosyal açıdan ise aile, komşu veya arkadaşlar ile ilişki kurulan alanları kapsamaktadır. Bu kategori özel bahçeler (private gardens), hobi bahçeleri (community gardens), kiralık bahçeler (alloments) gibi kişiler veya belirli gruplara ait daha çok özel veya yarı özel kentsel alanları içermektedir. Mahalle ölçeğinde kentsel açık alanlar fiziksel olarak doğrudan ev ile değil yaşanılan çevre ve toplulukla ilişkili alanlardır. Bu açık alanlara örnek olarak parklar, oyun alanları, spor alanları, sokak ve caddeler verilmektedir. Sosyal olarak bu mekânlar sadece aile ile değil komşular, arkadaşlar ve bu mekânların yakınında yaşayan veya bu alanları kullanmayı tercih eden kişiler ile ilişki kurulan alanlardır. Kent ölçeğinde açık kamusal alanlar ise fiziksel olarak evden uzak olan ve kentlerin belirli stratejik bölgelerinde yer alan açık alanlardır. Bu alanlar farklı sosyal grupların karşılaştığı ve etkileşime girdiği, sosyal çeşitliliğin fazla olduğu alanlardır. Kent ölçeğindeki kamusal açık alanlar kendi içlerinde de çeşitlenmektedir. Woolley (2005) bu alanları ticari açık kamusal alanlar (meydan, plaza, su öğeleri ve havuzlar vb.), eğitim ve sağlık alanları (hastane alanları, üniversite kampüsleri, avlular vb.), ulaşım ile ilişkili alanlar (limanlar, ulaşım koridorları, kanal ve nehirler vb.) ve rekreasyon alanları (kentsel ormanlar, golf sahaları, mezarlıklar vb.) olarak sınıflandırmaktadır.

Van Melik ve diğ., (2007) ise 20. yüzyılın sonlarından itibaren kamusal alanların tasarım ve yönetiminde iki yönelimin hakim olduğunu ileri sürmektedirler. Bunlardan ilki korku hissini azaltmaya yönelik önlemler ile nitelenen “güvenli” kamusal alanlar diğeri ise eğlence ve merak uyandıracak kurgular ile insanları yeni deneyimler yaşamaya teşvik eden “temalı” kamusal alanlardır. Güvenli kamusal alanlar yaratmak için kamera sistemleri, güvenlik görevlileri gibi doğrudan güvenliği sağlayacak araçlar kullanıldığı gibi, mekân girişlerinin ayrıcalıklı grupların erişebileceği alanlarda tasarlayarak belirli grupları dışlayan dolaylı yöntemler de kullanılmaktadır. Ayrıca

kent mobilyaları ile insan davranışlarını engelleyen veya yönlendiren yöntemler de güvenli kamusal alanlar yaratmada kullanılan araçlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Temalı kamusal alanlar ile kent mekânlarının artan eğlence fonksiyonlarına vurgu yapılmaktadır. Büyük ölçekli etkinlikler, festivaller, eğlence ve alışveriş mekânları, cadde kafeleri gibi mekânların yarattığı çekicilik kamusal alanların belirli temalar çerçevesinde oluşmuş eğlence mekânlarına dönüşümüne neden olmaktadır. Bu mekânlar ziyaretçilerine eğlence ve macera alanları sunmayı vaat ederken, aynı zamanda oldukça planlı ve öngörülebilir mekânlar yaratmaktadır. Dolayısıyla doğal, kendiliğinden gelişen karşılaşma ve etkileşimlerin gerçekleştiği kamusal alanların yerini yapay, önceden planlanmış, öngörülebilir ve tek tipleşen kamusal alanlar almaktadır.

Franck ve Stevens (2007) kamusal alanları serbest (looseness) ve sıkı (tightness) alanlar olmak üzere iki zıt kavram çerçevesinde açıklamaktadır. Kısıtlamaların az olduğu, çeşitli aktivitelere izin veren, çeşitlilik ve doğal karşılaşmaları barındıran alanlar serbest (loose) mekânlar iken, fiziksel olarak kısıtlamaların olduğu aktivite ve eylemlerin kontrol altında olduğu alanlar ise sıkı (tight) alanlar olarak nitelendirilmektedir. Günümüzdeki kamusal alanların daha çok öngörülebilir, planlı ve rutin ilişkiler barındırdığı bu nedenle tamamen serbest kamusal mekânlardan bahsetmenin imkânsız olduğu belirtilmekte, göreceli olarak serbest mekânlardan sıkı olanlara doğru bir süreklilik olduğu açıklanmaktadır.

Kamusal alanları barındırdığı sosyal ilişkiler üzerinden ele alan çalışmada ise mekân bu ilişkiler bağlamında beş kategori altında sınıflandırılmaktadır (Dines ve diğ., 2006). Bunlar; günlük mekânlar (everyday places), anlam mekânları (places of meaning), sosyal mekânlar (social environments), inziva/kafa dinleme mekânları (places of retreat), negatif mekânlar (negative public space)'dır. Günlük mekânlar, cadde ve sokaklar, park, market gibi günlük etkileşimin gerçekleştirildiği genellikle komşuluk birimindeki mekânlardır. Anlam mekânları, fiziksel özelliklerin yanında deneyimler ile oluşan hem olumlu hem de olumsuz anlamların kamusal mekâna eklenmesi ile ortaya çıkmaktadır. Mekânın algılanan yönünü ifade etmektedir. Sosyal mekânlar, kullanım ve fiziksel özellikleri ile insanları bir araya getiren, karşılaşma ve etkileşim alanları yaratarak toplumsal ağların gelişimine destek olan mekânları ifade etmektedir. Bu alanlar park, cadde gibi açık kamusal mekânlar olabildiği gibi kafe, etkinlik mekânları gibi kapalı mekânlarda olabilmektedir. İnziva/kafa dinleme mekânları ise

insanlara yalnız kalma veya küçük gruplar halinde bir araya gelme imkânı sunan alanları ifade etmektedir. Son olarak negatif mekânlar bazı gruplar için tehdit yaratan, ırkçılık gibi antisosyal davranışların deneyimlendiği mekânları ifade etmektedir.

2.2.2 Serbest zaman etkinlikleri ve kentsel mekân ilişkisi

Serbest zaman nasıl gerçekleştirilirse gerçekleştirilsin bir mekânda meydana gelir. Bu mekân gerçek bir mekân olabileceği gibi modern zamanların sanal mekânları, popüler kent, yapı veya doğanın soyutlandığı metaforik mekânlar veya görsel kültür ve çeşitli iletişim araçları ile sunulan hayali mekânlar da olabilmektedir (Crouch, 2006). Serbest zaman mekânı olarak ifade edilen yerler kişiden kişiye farklılık gösterebilmektedir (Mowl ve Towner, 1995). Bazı kişilerin çok keyifli zaman geçirdiği, rahatladığı, gerçek anlamda serbest zaman deneyimi yaşadığı yerler bazı kişiler için huzursuz ve rahatsız edici olabilmektedir. Bazı potansiyel serbest zaman mekânları ise bazı cinsiyet ve sosyal gruplar için tehdit, korku yaratabilmektedir. Dolayısıyla bu mekânlar bazı kesimler için serbest zaman mekânı iken diğerleri için aynı anlamı taşımamakta hatta aksine kişiler üzerinde huzursuzluk ve gerginlik yaratmaktadır. Dolayısıyla mekân serbest zaman davranışlarını yönlendiren önemli bir bileşendir. Mekânın niteliği ve sağladığı koşullar insanların onu ne zaman, nasıl, kiminle deneyimleyeceğini ve bu deneyimin kalitesini belirleyen önemli bir faktördür (Mowl ve Towner, 1995).

Geleneksel anlamda serbest zamanın mekânsal karşılığı aktivitelerin vücut bulduğu fiziksel bir çerçeve olarak rasyonel bir bakış açısı ile ele alınmaktadır (Crouch, 2006). Birçok çalışmada mekân bu bağlamda ele alınarak; serbest zaman mekânlarına kimlerin erişim sağlayabildiği veya kimlerin dışlandığı, kullanıcıların ihtiyaçları ve tercihleri doğrultusunda bu mekânların nerelerde yer seçtiği, nasıl dağıldığı, bu mekânlarda hangi davranışlara izin verildiği, hangi aktivitelerin gerçekleştirildiği gibi konular kapsamında değerlendirilmektedir (Stokowski, 2002). Mekân, serbest zaman aktivitelerinin gerçekleştirildiği fiziksel alan olarak ele alındığında literatürde çeşitli kategorilerde aktivite mekânları karşımıza çıkmaktadır.

Karaküçük (2014), serbest zaman aktivitelerini mekânsal olarak açık alan ve kapalı alanda yapılan aktiviteler olarak sınıflandırmaktadır. Açık alanda gerçekleştirilen aktiviteler genel olarak deniz, göl gibi su kenarları, dağ, orman, park gibi yeşil alanları kapsamaktadır. Kapalı mekân sporları, sinema, tiyatro, müze gibi aktiviteler ve daha

çok ev ortamlarında gerçekleştirilen TV izlemek, kitap okumak, arkadaş ziyaretleri, dinlenmek gibi aktiviteler kapalı alan kategorisinde değerlendirilmektedir.

Tribe (2004) ise serbest zaman aktivitelerini evde yapılan, ev dışında yapılan ve seyahat/turizm olmak üzere üçlü bir sınıflandırma altında değerlendirmektedir. Evde yapılan serbest zaman aktiviteleri; müzik dinlemek, TV/video izlemek, kitap okumak, bahçe işleri ile ilgilenmek, oyun oynamak, spor ve egzersiz yapmak, hobiler ve bilgisayar kullanımıdır. Ev dışında gerçekleştirilen aktiviteler spor müsabakalarına katılım, çeşitli eğlence programlarını izlemek, hobiler, oyun oynamak, ilgi çekici mekânları ziyaret etmek, restoran ve kafe gibi mekânlarda yemek yemek gibi aktiviteleri içermektedir. Seyahat/turizm kategorisi ise turizm amaçlı konaklama ve seyahatleri içermektedir.

Bir diğer çalışmada serbest zaman aktivite mekânları dört ana kategori altında toplanmıştır (Jeffres ve diğ., 2009). Bunlardan ilki kafe, bar, restoran gibi mekânları kapsayan yeme-içme-sohbet mekânları, ikincisi ibadethane, kulüp, gönüllü kuruluş ve organizasyonlar gibi oluşumları içeren organize aktivite mekânları, üçüncü kategori meydan, park, cadde ve sokaklar gibi mekânları ifade eden açık dış mekânlar, dördüncü kategori ise hem ticari hem de kamusal olarak nitelenen alışveriş merkezleri, market ve mağazalar gibi mekânları kapsayan ticari mekânlardır.

Kentsel mekânı serbest zaman bağlamında ele alarak değerlendiren bir diğer çalışmada ise serbest zaman mekânları mülkiyet ve erişilebilirliklerine göre dört kategoriye ayrılmaktadır (Johnson ve Glover, 2013). Bu mekânlardan birincisi “özel kamusal mekânlar” (kafe, bar, restoran)’dır. Bu mekânlar özel mülkiyette olup kamu erişiminin kolayca kısıtlanabileceği mekânlardır. İkincisi “ortak mekânlar” olarak ifade edilmektedir. Bu mekânlar da özel mülkiyette olan fakat kullanım açısından kamuya açık olan alanlardır. Üçüncü kategori ise “kulüp mekânları” (Spor salonları, tenis kortu vs.)’dır. Bu mekânlar kamuya ait mekânlar olup bazı grupların kullanımına sunulmuş, üyelik, izin veya ücret karşılığı kullanılabilen mekânlardır. Son kategori ise “açık kamusal mekânlar” (kamusal park, meydan, cadde)’dır. Bu mekânlar hem kamu mülkiyetinde olup hem de kamunun erişimine tamamen açık olan mekânlardır.

Serbest zaman ve kültür odaklı bir indeks çalışmasında ise serbest zaman aktivitelerinin gerçekleştiği mekânları yapılı çevre ve doğal çevre olarak ele almaktadır (Smale ve diğ., 2010). Yapılı çevreye ait serbest zaman mekânları bir

otorite veya özel teşebbüs tarafından sunulan altyapılar olarak düşünülmektedir. Bunlara örnek olarak yüzme havuzu, sanat ve spor faaliyet alanları, kütüphane, müze, galeri, park gibi mekânlar verilebilir. Ayrıca geçici olarak sunulan festival, özel etkinlikler, spor turnuvaları gibi organizasyonlara ait serbest zaman mekânları da bu altyapıya dahil edilmektedir. Doğal çevrenin sunduğu serbest zaman mekânları ise ormanlar, dağ ve doğal yürüyüş yolları, su kenarları gibi açık ve doğal alanlar olarak değerlendirilebilir.

Yukarıda farklı mekânsal sınıflandırmaları verilen serbest zaman aktivitelerinin mekânsal dağılımı, hesapları ve gelecekte oluşacak taleplerin tahmini yani serbest zaman mekânlarına olan arz-talep ilişkisi serbest zaman çalışmalarında ele alınan konular arasındadır. Cosgrove ve Jackson'ın (1972) bu yaklaşıma dayanan çalışmalarında arzın talebi canlandırıldığını dolayısıyla serbest zaman aktivitelerinin ve mekânlarının arttırılması ve iyileştirilmesinin serbest zamana katılımı arttıracakları ileri sürmektedirler (aktaran: Mowl ve Towner, 1995). Terzi ve diğ. de (2015) alan araştırmasına dayanan çalışmalarında kültürel serbest zaman aktivitelerinin mekânsal dağılımının bu aktivitelere katılım ile ilişkili olduğu sonucunu ortaya koymaktadırlar.

Bir diğer çalışmada ise Mouratidis (2019), kentsel yapılı çevrenin niceliksel ve niteliksel özelliklerinin serbest zaman tatmini üzerindeki etkilerini incelemektedir. Çalışmanın sonuçlarına göre yapılı çevrenin serbest zaman tatmini üzerinde önemli bir etkisi olduğu gözlenmektedir. Kentsel yeşil alanların (park, orman, bahçeler vb.), çeşitli tesis ve olanakların (kafe, restoran vb.) varlığı serbest zaman tatminini olumlu yönde etkilemektedir. Yüksek yoğunluklu, kent merkezine yakın ve kentsel yeşil alan açısından zayıf olan kentsel mekânlar serbest zaman tatminini olumsuz yönde etkilerken, yüksek yoğunluklu, kent merkezine yakın ve sosyal tesislere erişimi yüksek olan kentsel mekânlar olumlu yönde etkilemektedir.

Serbest zaman ve mekân arasındaki ilişkinin değerlendirildiği farklı yaklaşımlar da bulunmaktadır. Williams ve Patterson (2008) çalışmalarında adaptif paradigma (adaptive paradigm) ve hedefe yönelik (goal-directed) veya fayda (utility) paradigması olarak adlandırılan iki farklı yaklaşımı bu bağlamında açıklamakta ve tartışmaktadırlar. Birinci yaklaşım olan adaptif paradigma insanların stresle nasıl başa çıktıklarını ve çevresel özelliklerin strese üzerindeki olumlu ve olumsuz etkilerini incelemektedir. Günlük yaşamın stresinden kurtulmak ve rahatlamak için yaratılan bir alan olan serbest zaman çevresel etmenlerden olumlu veya olumsuz yönde

etkilenebilmektedir. Bu nedenle adaptif yaklaşım mekânın fiziksel özelliklerinin stresi veya negatif koşulları azaltarak veya arttırarak serbest zamanın kalitesi üzerinde etkiler yaratabileceğini savunmaktadır. Hedefe yönelik (goal-directed) veya fayda (utility) paradigması olarak isimlendirilen ikinci yaklaşıma göre ise mekân, gerçekleştirilmek istenen serbest zaman aktiviteleri için gerekli özellikleri sunan bir eylem alanı olarak yorumlanmaktadır. İnsanlar ise kişisel ihtiyaçları doğrultusunda bu özellikleri değerlendirerek rasyonel kararlar veren bir aktör olarak görülmektedir. Bu tercihler kişisel, sosyal, kültürel, coğrafi çeşitli faktörlere göre şekillenmektedir. Yani mekân ile serbest zaman davranışları arasında sabit ve tanımlanabilir bir ilişki değil, insanların kişisel faydalarına göre şekillenen değişken ve karmaşık bir ilişki bulunmaktadır. Sonuç olarak adaptif yaklaşım çevresel özelliklerin serbest zamanın kalitesi üzerinde yarattığı etkilere yoğunlaşırken, fayda yaklaşımı kişisel ihtiyaç ve beklentiler doğrultusunda mekân tercihlerindeki farklılaşmalara odaklanmaktadır. Williams ve Patterson'a (2008) göre serbest zaman ve mekân arasındaki ilişki bu yaklaşımların ötesinde sosyal, ekonomik, politik açılardan da değerlendirilmesi gereken daha karmaşık ve tartışmalı bir ilişkiye sahiptir.

Serbest zamanın mekânsal boyutu mekânın karmaşık yapısına rağmen uzun yıllar boyunca aktivitelerin mekânsal dağılımı, sunum şekli, mekâna olan talepler, mekânın fiziksel özellikleri gibi niceliksel veriler dahilinde değerlendirilmiştir. Serbest zamanın mekânla ilişkisine yönelik güncel çalışmalarda yukarıda bahsedilen konuma dayalı mekânsal bileşenler yanında üretim-tüketim süreçleri, deneyim, performans, kimlik gibi bileşenlerin de değerlendirilmesinin önemi vurgulanmaktadır (Crouch, 2006). Mekâna yönelik bu tarz bir kavramsallaştırılmaya gidilmesi değer, kullanım, kimlik gibi özelliklerin gündeme geldiği farklı bakış açılarının ortaya çıkmasını sağlamaktadır. Bu kapsamda konuya psikolojik bakış açısı ile yaklaşan çalışmalarda serbest zamanın mekâna bağlılık (place attachment) ve mekân kimliği (place identity)'nin oluşması ve gelişmesi açısından yarattığı olumlu etkiler tartışılmaktadır (Williams, 2002). Mekâna bağlılık insanların mekâna verdiği anlamı ifade ederken, mekân kimliği mekânın insanlara ve yaşama kattığı anlam ve değerler olarak özetlenmektedir. Gulløy (2020) tarafından gerçekleştirilen çalışmada gençlerin serbest zaman aktivitelerine katılımının aidiyet ve yere bağlılık gibi açılardan mekân ile kurdukları duygusal ilişkiyi pozitif yönde etkilediği ortaya koyulmaktadır.

Literatürde serbest zaman çalışmalarında tartışılan bir diğer konu ise serbest zamanın tüketim mekânları ile olan ilişkisidir. Günümüzde beşeri ve yaratıcı sermaye kentsel gelişimin temel bileşenlerinden biri olarak kabul edilmekte olup, tüketim, serbest zaman, turizm gibi faaliyetler kentlerin rekabet gücünü arttırmak açısından önemli bir araç olarak görülmektedir (Zmyslony ve Wędrawicz, 2019). Bu amaçla küresel ve hareketli sermayeyi çekmek için kentlerde ticari serbest zaman mekânlarının üretilmekte olduğu görülmektedir. Kentlerde eğlence ve alışveriş odaklı tüketim mekânlarının artış göstermesi serbest zaman aktivitelerinin artan şekilde tüketim mekânları ile ilişkilmesini doğurmaktadır. Juniu (2009) bu durumu serbest zamanın sahip olduğu “özgürlük” hissinin (sense of freedom) tüketim özgürlüğüne dönmesi olarak tanımlamaktadır. Juniu (2009) serbest zamanın kişisel gelişim gibi sosyal faydalardan uzaklaşarak tüketim kültürü ile metalaşan bir yapıya bürünmekte olduğunu savunmaktadır. Dolayısıyla mekânın politik ve ekonomik değişimlerin etkisi altında yeniden yapılanması, serbest zamanın anlamı ve deneyimini de önemli derecede etkilemektedir.

Serbest zaman aktivitelerinin mekân ile ilişkisini inceleyen ilk çalışmalar, daha çok mekânı aktivitelerin gerçekleştirildiği bir alan olarak kabul edip fiziksel boyutuna odaklanmaktadır. Fakat günümüzde, mekânın karşılaşmalar ve deneyimler ile sürekli yeniden üretilen sosyal boyutunun varlığı kabul edilmektedir. Bu nedenle serbest zaman mekânları barındırdığı fiziksel özellikler açısından önemli olduğu gibi aynı zamanda serbest zamana şekil veren, onu yönlendiren, sunduğu bağlam içerisinde deneyimler yoluyla anlam kazandıran yapısı ile de oldukça önemlidir. Serbest zaman ve mekân arasında karşılıklı bir ilişki bulunmakta olup çalışmaların mekânı tüm boyutlarıyla ilişkisel olarak incelemenin daha yararlı olacağı görüşü hakimdir.

3. SERBEST ZAMAN ETKİNLİKLERİNDE TEKNOLOJİNİN ROLÜ

3.1 Teknolojinin Kısa Gelişimi

Bilgi ve iletişim teknolojileri her türlü bilginin iletilmesi, analizi, dönüştürülmesi ve depolamasını sağlayan teknolojilerinin tümünü ifade etmektedir. Bu teknolojiler bilginin sesli, yazılı ve görüntülü işlenmesini ve iletilmesini sağlayan telgraf, matbaa, radyo, telefon, bilgisayar gibi birçok aracı kapsamaktadır.

Tarih boyunca teknolojik ilerlemeler genellikle insanların iletişim yeteneklerini arttırmak üzerine temellenmiştir. Bilginin taşınması ve iletim sürecini geliştirmek ise bunun en önemli aracı olarak görülmüştür. Dijk (2018), iletişim teknolojilerinde tarih boyunca birkaç adet devrim niteliğinde gelişmenin gerçekleştiğini belirtmekte bunları da yapısal ve teknik iletişim devrimleri olmak üzere ikiye ayırarak açıklamaktadır. Yapısal devrimler mekân ve zamanın ilişkisinde meydana gelen değişimler ile tanımlanmaktadır. İnsanlığın en eski ve önemli icadı olan yazı yapısal bir devrim olup, bilginin zaman ve mesafe sınırlarını aşarak, doğrudan insan-insan etkileşimi gerekmeden iletilmesini sağlamıştır. Yakın geçmişte gerçekleşen günümüzde gelişimini sürdüren bilgi ve iletişim teknolojileri de zaman ve mekânın boyutlarında yarattığı değişimler açısından yapısal bir devrimdir. Teknik iletişim devrimi ise bağlantı altyapıları, yapay hafızalar, elektronik ve mekânîk anlamda gerçekleşen köklü değişimler ile meydana gelmektedir. Teknik iletişim devriminin bir bileşeni olarak gösterilebilecek olan matbaanın icadı ile bilginin çoğaltılması ve seri üretiminde önemli bir yol alınmıştır. Fakat bu geleneksel teknolojik gelişmeler bilginin bir yerden diğerine iletilmesindeki fiziksel hareket ihtiyacını ortadan kaldırmamıştır. 19. yüzyılda makine ve elektronik alanındaki gelişmelerin iletişim teknolojilerinde yansımaları görülmeye başlanmış, 1830'larda uzak mesafeye mesaj/metin iletmeyi sağlayan telgraf ardından ise iletimin sesli sağlanabildiği kablolu telefon icat edilmiştir (Carlaw ve diğ., 2007). Telgraf ve kablolu telefon teknolojileri, metin ve sesleri uzak mesafede iletme için fiziksel iletim kabloları (hard wire) altyapısı/donanımı kullanan makine mantığına (machine logic) sahiptir. Ardından ise elektro manyetik sinyallerin analiz

edilip kodlanarak uzak mesafede sesli iletişim kurmayı sağlayan daha gelişmiş ve kompleks teknolojinin kullanıldığı radyo icat edilmiştir (Carlaw ve diğ., 2007).

Bilgi ve iletişim teknolojilerinin teknik ve bilimsel temelleri 19. ve 20. yüzyılda atılmış, yukarıda bahsedilen teknolojik araçlar bu tarihlerde kullanılabilir seviyeye ulaşmıştır. Fakat bilgi ve iletişimde bugünün ve geleceğin ileri teknolojilerinin ortaya çıkmasını sağlayan çalışmalar 20. yüzyılın ikinci yarısından sonra hız kazanmıştır. 1940’larda uzun tarihlerdir üzerinde çalışılan mekânîk hesaplama makinelerinin teknolojisi, elektromekânîk araçlar olan bilgisayarların geliştirilmesi noktasına gelmiştir. Özellikle 2. Dünya savaşı ile birlikte savunma sanayinde duyulan ihtiyaç ve talepler doğrultusunda tamamen elektronik ve dijital bilgisayar üretimi için çalışmalar hızlanmıştır. Amerika’da yürütülen çalışmalar sonucunda ilk elektronik bilgisayar olan “ENIAC” ın çalışmaları 1946 yılında tamamlanmıştır (Carlaw ve diğ., 2007). Ardından mikro-elektronik alanında gerçekleşen; transistörün (yarı iletken, halk dilinde çip olarak da adlandırılır) icadı, bilgisayar parçalarının minyatürleştirilmesi, standart bir bilgisayar dilinin geliştirilmesi gibi art arda önemli gelişmeler meydana gelmiştir (Dijk, 2018). Önceleri analog sinyaller aracılığı ile iletilen ses, görüntü gibi veriler mikro-elektronik alanındaki gelişmeler ile dijitalleşerek daha hızlı, güvenilir yüksek kaliteli şekilde taşınabilir olmuştur.

Mikro-elektronik alanındaki bir diğer önemli gelişme ise 1957 yılında icat edilen entegre devre ile olmuştur. Bu gelişmenin yarı iletkenlerin fiyatlarında yarattığı ciddi düşüş, teknolojik ürünlerde üç yıl gibi kısa sürede 20 kat üretim artışını beraberinde getirmiş ve teknolojik üretimde bir dönüm noktası yaratmıştır (Castells, 2005). Bu dönemde üretilen teknolojiler daha çok askeri alanda kullanılmakta olup yaygın bir kullanım alanına sahip değildir (Castells, 2005). 1971’de Intel firmasının mühendisleri tarafından çipe yerleştirilmiş bilgisayarın icat edilmesi ile bilgi işleme gücü tüm makinelere entegre edilebilir bir duruma gelmiş ve tüm alanlarda kullanımının yaygınlaşmasının önü açılmıştır (Castells, 2005). Teknolojideki bu gelişmeler ile sınırların her defasında aşılması bir rekabet ortamı yaratmış ve alternatif ürün ve teknoloji arayışları ortaya çıkmıştır.

1976 yılında kurulan Apple Computers, Apple serisi mikro bilgisayarın ilkinin yaparak ticari anlamda bilgisayarların yayılmasında öncü olmuştur. Ardından ise 1981’de IBM kendi mikro bilgisayarlarını “kişisel bilgisayar (personal computer/PC)” ismi ile piyasaya sürmüş ve bilgisayarların kullanımı tüm dünyada yaygınlaşmaya başlamıştır.

Bu yaygınlaşmayı destekleyen bir diğer önemli gelişme ise bilgisayarların işleyişlerine uygun yazılımların geliştirilmesi ile olmuş, bugün de hala en önemli teknoloji ve yazılım firması olan Microsoft 1976 yılında kurularak mikro bilgisayarların tamamına yönelik yazılımlar üretmeye başlamıştır. Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki ilerlemeler elektronik, yazılım ve altyapı alanındaki gelişmelerin entegre bir şekilde gelişmesi ile mümkün olmuştur. Aktarım hatlarındaki teknolojik atılımlar ile hatların taşıma kapasitelerinde kısa sürede katrilyon katlara varan hızlı artışlar yaşanmıştır (Castells, 2005). Bu altyapı ve aktarım teknolojilerindeki gelişmeler internetin de temellerini oluşturmuştur.

İnternet bilim ve askeri strateji mantığının birleşmesi sonucu ortaya çıkan birçok alanda dönüm noktası yaratmış öncü bir teknolojik üründür. İnternet ilk olarak ABD Savunma Bakanlığı İleri Araştırma Projeleri Kurumu (ARPA) tarafından 1969 yılında ARPANET adı ile, farklı bilgisayar kaynakları arasında bağlantıyı sağlayarak kaynaklardan daha fazla yarar sağlamak amacıyla geliştirilmeye başlanmıştır. Ses, görüntü, yazı gibi tüm verilerin dijital teknolojiler aracılığı ile bütünleştirilerek bilgisayar ortamına aktarılması ve standart programlama dilinin yarattığı evrensellik küresel ölçekte bir iletişim ağının oluşmasını sağlamıştır. ABD Savunma Bakanlığı bünyesinde kurulan ARPANET zamanla parçalanma ve birçok el değiştirme süreci geçirmiştir. 1980'lere gelindiğinde uluslar arası protokoller ile (TCP/IP) internet özerk, tarafsız, merkezsiz bir yapıya sahip olmuştur.

Çok karmaşık bir grafik diline sahip internetin toplumun geneline yayılmasını sağlayacak teknolojik hamle ise 1990'larda Cenevre Avrupa Nükleer Araştırma Merkezi'ndeki (CERN) bir grup araştırmacı tarafından tasarlanarak kullanıma sunulan "World Wide Web" yazılımı ile olmuştur. İnternet üzerinden ücretsiz dağıtılan bu uygulama ile kullanıcıların aramak, indirmek istediklerini rahatça bulabilecekleri bir arama sistemi oluşturulmuştur. Ardından çeşitli arama motorları ve tarayıcılar ile internet tüm dünyadaki kullanıcılara hitap edecek özelliklere kavuşmaya başlamıştır.

Bilgi ve iletişim teknolojilerinde bir diğer önemli gelişme ise veri iletiminde kablo kullanılan (wired) sistemden kablosuz (wireless) altyapı sistemlerine geçiş ile gerçekleşmiştir. Kablosuz ve mobil sistemlere ilişkin teknolojiler 1970'lerde geliştirilmeye başlamıştır. 1976'da hücresel (cellular) sistemler ve bu sistemlere uygun mobil cihazların ilk örnekleri ortaya çıkmıştır (Stüber, 2002). 1980'lerde birçok ülke birinci nesil analog FM teknolojisine sahip hücresel sistemleri uygulamaya koymuş ve

toplumda bu teknoloji ile uyumlu telefon, faks gibi cihazların kullanımı başlamıştır. 1990’larda ikinci nesil hücresel sistem olarak nitelendirilen, GSM, PDC, IS gibi protokoller ile standartlaştırılan ve güvence altına alınan hücresel ağ sistemler geliştirilmiş ve mobil cihazlar ile iletişim yaygın bir kullanım kazanmıştır (Stüber, 2002). Ardından Uluslararası Telekomünikasyon Birliği tarafından 3. nesil hücresel sistemler; IMT-2000 veya daha yaygın kullanılan ismi ile 3G (3rd Generation) teknolojisi geliştirilmiştir (Stüber, 2002). Bu teknoloji, mobil araçlar ile sesli, görüntülü görüşme ve multimedya veri aktarımını hızlı ve yüksek kalitede gerçekleştirme olanağı sağlamıştır. Bu teknolojinin en önemli özelliği ise mobil cihazlarda internete kablosuz erişim hizmeti sunmasıdır. Günümüzde telekomünikasyonda yaygın olarak 4G (4rd Generation) kablosuz teknoloji kullanılmaktadır. 4G (4,5G gibi farklı gelişmiş versiyonları da bulunmaktadır) bir önceki neslin barındırdığı kapsama sorunlarının iyileştirildiği, hız ve kapasitesinin arttırıldığı bir teknolojik altyapı sunmaktadır. Kablosuz iletişim teknolojilerindeki gelişim ile sabit ve kablolu teknolojiler yerini hızlı bir şekilde daha küçük, mobil ve “akıllı” cihazlara bırakmıştır.

21. yüzyılda bilgi ve iletişim teknolojileri geçmiş yüzyıldan farklı olarak Dijk’in (2018) yöndeşme olarak tanımladığı, kitle iletişimi, veri iletişimi ve telekomünikasyonun bütünleştiği bir sisteme doğru evrilmektedir. Dijk (2018) bu üç teknolojik iletişim türünün internetin (akıllı telefon, bilgisayar vb. cihazlar ile) şemsiyesi altında birleştiğini açıklamaktadır. Bu bütünleşme teknolojik altyapı sistemlerinin gelişmesi ile internetin sunduğu ağ kapasitesi, hız ve kullanım alanlarındaki artışın yanında Web’in evrimsel süreci ile de yakından ilişkilidir. Web 1.0 olarak tanımlanan Web’in ilk sürümü temel içeriklerin üretildiği ve kullanıcıların daha çok okuyucu ve izleyici olduğu bir ortam sunarken, Web 2.0 ile web daha sosyal ve çoklu etkileşim sağlayan bir içeriğe sahip olmuştur. Web 3.0 ise insanlar arasında etkileşim aracı olan Web’den, yapay zeka teknolojisi ile davranışları hafızasında tutan ve yönlendiren “akıllı” bir Web ortamına dönüşmektedir. Web’in ve internet altyapısının gelişimi ile birlikte birlikte ilk yöndeşme ilişkisi telekomünikasyon ile veri iletimi arasında ortaya çıkmaktadır. Ses, görüntü, metin gibi veriler öncesinde teleks, faks gibi araçlar ile iletilirken artık internet ağı üzerinden e-posta, anlık mesaj uygulamaları ile iletilebilmektedir. Diğer bir yöndeşme kitle iletişimi ile telekomünikasyon arasında görülmektedir. Bu ilişki video konferansı, görüntülü

görüşme uygulamaları ile sadece bir kişi ile değil bir izleyici grubu ile kitlesel olarak iletişim kurulabilme, sosyal medya uygulamaları (Twitter, Facebook, Instagram vb.) aracılığıyla geniş kitlelere ulaşabilme gibi telekomünikasyonun kitlesel olarak gerçekleştirildiği uygulamalarda görülmektedir. Bir diğer ilişki ise veri iletimi ile kitle iletişim arasında görülmektedir. İnternet bağlantılarının kapasiteleri arttıkça TV, radyo ve basılı yayın faaliyetleri de çevrimiçi uygulama ve platformlar ile faaliyet göstermeye başlamışlardır. Dolayısıyla internet giderek tüm bu bilgi ve iletişim araç ve uygulamalarının tek çatı altında toplayan, tüm hizmetleri tek bir kanal üzerinde sağlayan bir sisteme dönüşmektedir. Bu bütünleşme aynı zamanda teknolojilerin temelini oluşturan altyapı, ulaşım, yönetim, hizmetler gibi teknolojinin farklı katmanlarında da bir değişim ve entegrasyon süreci yaratmaktadır. Dolayısıyla bilgi ve iletişim teknolojileri gerek içerisinde barındırdığı fonksiyonlar açısından gerekse bunları destekleyen yönetim, altyapı, hizmetler açısından bütünleşen, birleşen ve genişleyen bir ağ yapısına doğru evrilmektedir.

3.2 Teknolojinin Serbest Zaman Etkinlikleri Üzerinden Etkileri

1990 sonrası kişisel bilgisayarların, ardından ise mobil cihazların kullanımının yaygınlaşması günlük yaşamın birçok alanında olduğu gibi serbest zaman üzerinde de önemli etkiler yaratmış ve yaratmaya devam etmektedir. Bilgi ve iletişim teknolojilerinin, özellikle Web'in sağladığı interaktif ortam serbest zaman aktiviteleri için cazip bir alan sunmaktadır. Serbest zaman aktiviteleri özünde gerçek mekân ile yakından ilişkili olmasına rağmen dijital teknolojilerin geniş yelpazede sunduğu aktivite ve olanaklar günümüzde serbest zamanlarda dijital teknolojik araçların kullanımını arttırmaktadır. Teknolojinin etkileri sunduğu olanaklar ve insanların teknolojiyi nasıl kullandığına göre değişmektedir. Teknolojik araçlar mesajlaşma ve konuşma, internette gezinme, oyun oynama, sosyal ağların kullanımı, video/film izleme, müzik dinleme, alışveriş yapmak gibi sosyalleşme ve eğlenceye yönelik çeşitli aktivitelere olanak sağlamaktadır.

Teknoloji ve serbest zaman arasındaki ilişki literatürde farklı yaklaşımlar sunan bakış açıları ile çokça tartışılmaktadır. Bazı bakış açıları dijital teknolojilerin yeni ve bu döneme özgü serbest zaman deneyimleri yarattığı yönünde görüşler sunmakta, bazıları ise yeni serbest zaman aktivitelerinin eskilerinin yerini alması gibi bir durumun mümkün olmadığını teknolojik olanların geleneksel olanlar ile birlikte var olduğunu

savunmaktadır. Ayrıca teknolojinin serbest zaman ve sosyal yaşam açısından eşitlikçi, kolaylaştırıcı ve destekleyici olması açısından olumlu etkiler yarattığı görüşleri savunanların yanında bu araçların izole ve uzak mesafeli serbest zaman deneyimlerini arttırması nedeniyle sosyal bağlara zarar verdiğini savunan görüşler de bulunmaktadır.

Juniu (2009), iletişim teknolojilerindeki ilerlemelerin, toplumun sosyal hayata katılım ve serbest zaman pratiklerini şekillendirdiğini ve geleneksel kavramsallaştırmaların bu bağlamda dönüştüğünü ileri sürmektedir. İnternet, mobil telefon, bilgisayar gibi dijital teknolojilerin hayatın her alanında yaygın kullanımı iş ve serbest zaman, özel ve kamusal yaşam gibi alanlarda geleneksel anlamda var olan sınırların bulanıklaşmasına neden olmaktadır. Teknolojinin sağladığı her zaman erişilebilir olma durumu serbest zamanların iş gibi zorunlu faaliyetler ile kesintiye uğramasına neden olmaktadır. Bu durum işten arınmış serbest zamanlar yaratmayı zorlaştırmaktadır.

Benzer şekilde teknolojinin sağladığı her zaman ve her yerde bağlantıda kalma olanağı, insanların fiziksel mekânda aktiviteler gerçekleştirirken sanal serbest zaman etkinliklerine de dahil olma imkânı sağlamaktadır. Bu durum geleneksel anlamda serbest zamanın sahip olduğu mekânsal ve organizasyonel ilişkilerin değişime uğramasına, sadece iş ve serbest zaman arasında değil, ticari, sanal, ev, eğlence gibi alanlar arasındaki sınırların da ortadan kalkmasına neden olmaktadır (Bryce, 2001). Zaman ve mekân arasındaki geleneksel ilişkinin teknoloji ile köklü değişimi, serbest zamanda farklı türde aktivitelerin eş zamanlı olarak deneyimlenmesini kolaylaştırmaktadır. Bu durum halihazırda fiziksel mekânlarda da gözlenen çok katmanlı ve çok fonksiyonlu alanların internet ve iletişim teknolojileri ile daha da genişlemesi ve derinleşmesini beraberinde getirmektedir (Bryce, 2001).

Günlük yaşamda zaman ve mekân açısından yerleşmiş ve kabul görmüş klasik sınırların teknoloji ile değişime uğramasına yönelik bir diğer görüş López-Sintas ve diğ. (2015) tarafından sunulmaktadır. İş ve serbest zaman arasındaki ilişkinin incelendiği alan araştırmasına dayanan çalışmanın sonuçlarına göre, geleneksel anlamda sınırları keskin olarak ayrılmış iş ve serbest zaman aktiviteleri dijital teknolojiler ile iç içe geçmiş entegre bir şekilde gerçekleştirilmektedir. Belirli serbest zaman aktiviteleri iş saatlerinde ve iş yerlerinde gerçekleştirilebilirken, iş ile ilgili aktiviteler iş dışındaki saatlerde ve serbest zaman mekânlarında gerçekleştirilebilmektedir. Ayrıca dijital medya araçlarının sunduğu iş (ücretli veya ücretsiz) veya pazarlama olanakları insanları serbest zamanlarında bu araçları

kullanarak iş yapmaya yöneltmektedir. Üretici serbest zaman olarak da adlandırılan bu süreç serbest zamanda geliştirilen ürünler üzerinden ekonomik değer elde edilmesini sağlamaktadır.

Serbest zamanda üretilen ürünlerin dijital teknolojik araçlar ve sosyal ağlar ile ekonomik kazanç sağlama aracına dönüştürülmesi günlük yaşamda sıklıkla karşılaşılan ve literatürde de tartışılan bir konudur. Orton-Johnson (2014) çalışmasında serbest zaman aktiviteleri olan el işi, örgü gibi yaratıcı el sanatlarının sosyal medya ve web siteleri aracılığı ile üretim ve tüketim süreçlerine dahil olması ile kazandığı farklı boyutları ortaya koymaktadır.

Miah'da (2011) dijital teknolojilerin serbest zaman üzerinde yarattığı en belirgin farklılığın iç içe geçmiş entegre aktivite mekânları yaratması olduğunu vurgulamaktadır. Miah (2011) dijital teknolojilerin serbest zaman pratiklerini tek bir sistem üzerinde toplama özelliğine sahip olduğunu belirtmektedir. Özellikle Web'in öncülük ettiği bu sistemin niceliksel ve niteliksel açıdan sürekli bir ilerleme ve değişim göstermesi onu bünyesine dahil ettiği yeni bileşenler ile daha bütüncül, kurumsal ve kapsayıcı bir yapıya dönüştürmektedir. Evrimsel süreci ile birlikte teknoloji özellikle serbest zaman ve sosyalleşme açısından kolaylaştırıcı ve kapsayıcı yapısını iyileştirmekte dolayısıyla birçok aktiviteyi içeren bütüncül bir dijital serbest zaman ortamı ortaya çıkmaktadır.

Literatürde teknolojinin serbest zaman üzerindeki etkilerini daha çok mekân ve zaman açısından ele alan görüşlerin yanında konuyu serbest zaman deneyimi açısından değerlendiren çalışmalar da yer almaktadır. Bryce (2001) bilgisayar teknolojileri ve internetin serbest zaman etkinliklerine katılımı yeni bir alan yarattığını, bu teknolojik serbest zaman olanaklarının hem aktivitelere erişim hem de deneyim anlamında geleneksel olandan farklılıklar barındırdığını açıklamaktadır. Bryce (2001) modern toplumlarda teknolojik serbest zaman etkinliklerinin geleneksel olanlar ile birlikte var olduğunu belirtmektedir. Geleneksel serbest zaman etkinliklerinin teknoloji ile yeniden üretildiğini, teknolojik serbest zaman etkinliklerinin geleneksel olanları ile benzer fonksiyonlar taşıdığını ileri sürmektedir. Geleneksel olarak gerçekleştirilen alışveriş, sosyalleşme, oyun, bilgi alışverişi, sosyalleşme gibi aktiviteler yeni durumda çeşitli teknolojik araçlar aracılığı ile gerçekleştirilmektedir. Ayrıca teknolojik serbest zaman etkinlikleri de geleneksel olanların sağladığı dinlenme, gevşeme, kaçış, sosyal etkileşim, kişisel gelişim, kimlik gelişimi gibi fonksiyonları sağladığını belirtmektedir.

Yani aktivite ve fonksiyon açısından teknolojik olan ile geleneksel olanın benzer olduğunu, farkın serbest zamanı deneyimleme şekli olduğunu savunmaktadır.

López-Sintas ve diğ. (2017), dijital teknolojiler ile ev odaklı serbest zaman alışkanlıklarındaki değişimleri inceledikleri alan araştırmasına dayalı çalışmalarında, dijital teknolojilerin hane halklarının serbest zaman değerlendirme alışkanlıkları ve tatminlerinde değişimler yarattığını ortaya koymaktadırlar. Serbest zamanlarda televizyon izleme, radyo dinleme gibi alışkanlıkların internet odaklı dijital teknolojik araçlar ile gerçekleştirilme oranının arttığı görülmektedir. Dijital teknolojik araçların kullanıcıya sunduğu seçim özgürlüğü bu araçların sadece geleneksel teknolojik araçların yerini almasını sağlamamakta ayrıca alışkanlıkları da değiştirmektedir. Dijital araçların sunduğu esneklik ile istenen zamanda, istenen şeyleri izleme veya gerçekleştirme özgürlüğü, serbest zaman aktivitelerinde parçalanma yaratmaktadır. Bu parçalanma aynı çatı altında yaşayan bireylerin farklı serbest zaman deneyimlerine sahip olmasını beraberinde getirmektedir. Ayrıca teknolojik araçların birden çok aktiviteye olanak sağlaması aynı araç veya uygulamanın eğlence, zaman öldürmek, sosyalleşmek veya yüz yüze serbest zaman aktivitelerini planlamak gibi farklı amaçlar için kullanılabilmesini olanaklı kılmaktadır. Dolayısıyla aynı dijital teknolojik araç hatta aynı uygulama farklı serbest zaman deneyimi sunabilmektedir. Ev odaklı serbest zaman aktivitelerinin hane halkları için homojen deneyimler sunması beklenirken, dijital teknolojiler serbest zaman deneyimlerini çeşitlendirerek bu olguyu kırmaktadır.

Literatürde ayrıca dijital teknolojilerin serbest zaman ve sosyal ilişkiler üzerinde yarattığı olumlu ve olumsuz etkileri tartışan çalışmalara da sıklıkla rastlanmaktadır. Bazı araştırmalara göre bilgi ve iletişim teknolojilerinin gelişmesi bireylerin tüm dünya ile iletişim halinde olmasını sağlarken aynı zamanda bireyleri cihaz ve araçların bir parçası haline getirerek bağımlı bir ortam yaratmakta ve insanlar arası etkileşimi azaltmaktadır (Juniu, 2009; Ciochetto, 2015). Bu durum gerçek anlamda sosyal katılımı ve sosyal ilişkileri azaltmakta bunun sonucunda toplumsal anlamda bireyselleşmeye giden bir parçalanma yaşanırken bireysel anlamda psikolojik ve fiziksel sorunlar artmaktadır. İnsanlar arasındaki etkileşimin azalması ise sosyal izolasyonun artması, teknolojik araçlara bağımlılık gibi yeni sosyal problemlerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır (Ciochetto, 2015). Bazı ülkelerde internet bağımlılığı önemli bir problem olmakta, bununla başa çıkmak için önlemler alınmaktadır.

Amerika zaman kullanım anketleri üzerinden gerçekleştirilen çalışmada insanlar ile etkileşimi içeren çevrimdışı serbest zaman aktiviteleri (parti, kutlamalara katılmak, kùltùrel etkinliklere katılmak, müzeye gitmek vb.) ile evrimii aktiviteler arasında negatif bir ilişki gözlenmektedir (Wallsten, 2013). Analiz sonuçlarına göre evrimii aktiviteler katılmaya yüz yüze gerçekleştirilen serbest zaman etkinliklerine katılımı azaltmaktadır. Çevrimiçi serbest zaman aktiviteleri özellikle gençlerin eğitim faaliyetlerine daha az zaman ayırmalarına neden olmaktadır. Genel olarak da benzer bir durum gözlenmekte evrimii ortamda seçeneklerin artması belirli çevrimdışı aktivitelerine daha az zaman ayrılmasını beraberinde getirmektedir. Bölüm 2.1.2’de detaylı olarak bahsedildiği gibi serbest zaman aktivitelerinin hem fiziksel hem de psikolojik sağlık açısından birçok faydası bulunmaktadır. Serbest zamanda teknolojik araçların kullanımı özellikle aktif serbest zaman aktivitelerine katılımı azaltması dolaylı yoldan fiziksel sağlık üzerinde negatif etkiler yaratmaktadır. Ayrıca fiziksel aktivite ve egzersizlerin stres, anksiyete, depresyon gibi sorunları azalttığı bilinmekte dolayısıyla serbest zamanda teknoloji kullanımı psikolojik problemlerin de artmasında rol oynadığı belirtilmektedir (Bryce, 2001).

Dijital teknolojilerin serbest zaman üzerinde yarattığı olumlu etkileri ele alan çalışmalar genellikle teknolojinin sağladığı olanakların sosyal ilişkileri güçlendirdiği üzerine odaklanmaktadır. Boyd ve Ellison (2008), sosyal medya sitelerinin önceden var olan sosyal ilişkileri desteklediğini ve canlandırdığını ortaya koymaktadır. Sosyal medya uygulamalarının daha çok mevcutta var olan çevrim dışı ilişkileri sürdürmek veya sağlamlaştırmak için kullanıldığı, insanların bir araya gelme imkânı olmadığı durumlarda da sosyalleşmeyi mümkün kıldığı için sosyal bağları güçlendirdiği belirtilmektedir. Bir diğer çalışmada Orton-Johnson (2014) evrim içi ağların küresel ve yerel toplumsal ağlar yarattığını öne sürerek, dijital teknolojilerin benzer beceri ve zevkleri olan, benzer serbest zaman aktiviteleri ile ilgilenen bireyleri yüz yüze etkinlikler ile bir araya getirmeyi olanaklı kıldığını dolayısıyla fiziksel sosyal ağların oluşmasına katkı sağladığını ifade etmektedir. Ayrıca bloglar, web siteleri ve eğitim videolarının yaratıcı faaliyetleri öğrenmek için kaynaklar sunması bireylerin yeni beceriler kazanmasına destek olması ve kişisel gelişime katkı sağlaması açısından olumlu etkiler yaratmaktadır (Orton-Johnson, 2014).

3.3 Teknoloji ve Kentsel Mekân İlişkisi

Teknolojinin mekân ve toplum üzerinde doğrudan ve dolaylı etkilerini inceleyen çeşitli araştırmalar bulunmaktadır. Literatürde teknoloji-mekân-insan ilişkileri farklı bakış açıları ve farklı yöntemler ile ele alınarak tartışılmaktadır. Teknolojinin sosyal ve mekânsal yapı üzerinde yarattığı etkilere odaklanan, tek yönlü, katı yaklaşımlar yerini daha çok teknoloji, zaman, mekân ve sosyal yaşam arasındaki karmaşık yapıyı ilişkisel bakış açısı ile derinlemesine inceleyen çalışmalara bırakmaktadır.

Bilgi ve iletişim teknolojileri ile mekân arasındaki ilişkiyi araştıran çalışmalar genel olarak konuyu mekân ve mekân ile ilgili kavramlar üzerinde meydana gelen değişimler, kent mekânının yeniden yapılanması, kamusal ve özel alan kavramlarında meydana gelen değişimler, kent mekânının kullanımı ve deneyimlenmesinde meydana gelen değişimler gibi başlıklar altında ele almaktadır.

Diamantaki'ye (2014) göre bilgi ve iletişim teknolojilerindeki buluşlar ve ilerlemeler, her zaman ve her yerde erişilebilir olmayı mümkün kılarak uzaklık algısının değişmesine, mekânsal sınırların ise bulanıklaşmasına neden olmaktadır. Dijital araçlar ile fiziksel olarak uzak bir yere bağlanabilmek eş zamanlı olarak farklı mekânlarda bulunabilmeye imkân tanımaktadır. Dolayısıyla yerelden bağımsız, küresel zaman ve mekân kavramları oluşmaktadır. Özellikle internet, mesafe ve bir yerde bulunma gibi mekânsal kavramların kendi mantığı ile yeniden üretilmesine yol açmaktadır. Teknoloji, iletişim ve bilgi alışverişi için tüm zaman ve mekân engellerini ortadan kaldırmakta, metin, görsel, ses gibi veriler bir yerden diğerine küresel ölçekte hareket edebilmekte dolayısıyla yakınlık-uzaklık, varlık-yokluk, burası-orası gibi mekânla ilişkili kavramlar yeniden oluşmaktadır (Diamantaki, 2014).

Bilgi ve iletişim teknolojilerinin, özellikle kablolu internetin yaygınlaşarak günlük yaşama nüfuz etmeye başladığı ilk zamanlarda, bu teknolojiler fiziksel mekândan bağımsız bir sanal ortam, alışılmış sosyo-mekânsal ilişkilerden farklı bir deneyim ve etkileşim alanı yaratmıştır. Dijital mekân olarak isimlendirilen, teknoloji ile sunulan çok kullanıcı sosyal çevre, birçok insan için fiziksel sınırların dışında sosyalleşme ve iletişim için çekici bir alan yaratmıştır (De Souza e Silva, 2006). Bu süreçte internet küresel ölçekte fiziksel sınırlardan bağımsız, sanal bir hareket ve akış sağlasa da bağlantının genellikle kablolu altyapı sistemleri ile sağlanıyor olması kişileri ev ya da ofis gibi genellikle özel alanlara bağlamaktaydı. Fakat kablosuz internet ve mobil

cihazların kablolu ve sabit iletişim araçlarının yerini alması ile önceden özel alanlarda, kent mekânından ayrı gerçekleştirilen sanal aktiviteler, kentsel kamusal alanların içine dahil olmuştur. Mobil araçlar ile sürekli bağlantıda kalma olanağı ilk çalışmalarda tartışılan fiziksel ve dijital mekân arasındaki ayrımı ortadan kaldırmaktadır. Dijital araçlar artık fiziksel mekândan bağımsız değil onunla iç içe geçmiş “hibrit” bir form oluşturmaktadır (Diamantaki, 2014). Bu durumda hem fiziksel hem de sanal boyutları ile birlikte mekân yeniden organize olmaktadır. Kent mekânının yeni formu “Hibrit Mekânlar”, “Augmented Space” Manovich (2006), “Augmented City” Aurigi ve De Cindio (2008) gibi farklı kavramsal açılımlar ile irdelenmektedir. Teknoloji ve mekân ilişkisi farklı kavramlar ile ifade edilmekte fakat ortak vurgu dijital teknolojiler aracılığı ile farklı bağlamlardaki mekânların iç içe geçerek mekânın bu kapsamda kompleks bir yapılanma içerisinde yeniden üretilmesi üzerinedir. Bu süreçte kamusal alan, kimlik, vatandaşlık, kamusal katılım gibi sosyal ve kültürel birçok kavram dijitalleşme ile yeniden şekillenen kentsel mekândan etkilenmekte ve değişime uğramaktadır (Aurigi ve De Cindio, 2008).

Mitchell (2005) dijital teknolojilerin, insan-aktivite ilişkisini alışılmış kalıplardan çıkararak farklı kombinasyonları mümkün kılan füzyon (fusion) mekânlar yarattığını ileri sürmektedir. İnsanlar, mobil teknolojik araçlar ve sağlanan altyapılar ile uçak, tren gibi ulaşım araçlarında, kafede, otel odasında veya parktaki bir bankta profesyonel işlerini, zorunlu veya isteğe bağlı aktiviteleri gerçekleştirebilmektedir. Teknoloji ile mekânlar klasik olarak kabul görmüş tek amaçlı kullanımdan çıkarak birçok farklı aktiviteye olanak tanıyan, esnek, çok amaçlı füzyon mekânlara dönüşmektedir.

Albanese’de (2014) teknoloji ile insan aktivitelerinin tamamen dijitalleşmesi ve soyutlaşması gibi bir durumun söz konusu olmadığını ifade etmekte ve kent mekânından kopuşu mümkün görmemektedir. Albanese (2014) çalışmasında modern kentsel mekânın dijital ağların sağladığı küresel akış ile yerel aktivitelerin gerçekleştiği fiziksel mekân arasında ilişkiyi ve dengeyi sağlama rolü üstlendiğini ifade etmektedir. Dijital iletişim ve aktarımın her aşamasında insan, maddeler ve hizmet akışı varlığını devam ettirmektedir. Albanese’ye (2014) göre dijital platformlar temelde kentlerde ve fiziksel mekânda üretilen bilgi ve deneyimlerin aktarıldığı ve taşındığı alanlar olarak görev yapmaktadır. Bunun en belirgin örneği GPS tabanlı teknolojiler ile belirli konumlara coğrafi etiketler, notlar ve bilgiler eklenerek kentsel mekânın ve kullanıcılarının yönlendirildiği uygulamalarda görülmektedir. Dolayısıyla

bugün dijital olan şeyler fiziksel olanla birleşmekte, fiziksel çevreden alınan veriler ise dijital ortama aktararak ağa dahil olmaktadır.

Teknoloji ile kamusal alan ve özel alan kavramlarında yaşanan anlam kaymaları da literatürde sıklıkla tartışılmaktadır. Campbell ve Park (2008) kamusal alanda mobil teknolojik araçların kullanımının kamusal mekânın kişisel mekâna dönüşmesine neden olduğunu belirtmektedir. Bu araçlar mekândan bağımsız olarak dünyanın herhangi bir yeri ile iletişim halinde olmaya olanak sağlayarak kişilerin kamusal alanda fiziksel olarak varlık gösterecekleri de sosyal olarak farklı bir mekânda bulunmalarına neden olmaktadır. Bu durumda fiziksel mekânın barındırdığı yerel dinamikler ve gerçekliklerden uzaklaşmakta, sosyal etkileşimler ile üretilen yerel değerlere katkı sağlanamamaktadır. Kamusal alanlarda dergi, gazete, kitap okumak gibi kitlesel iletişim araçlarının kullanımı da çevre ile ilişki kurmayı belirli seviyede engellese de, dijital araçlar bunlardan farklı olarak mekândan tamamen soyutlanma yaratmakta, çevre ile ilişkinin tamamen kesilmesine neden olmaktadır. Dolayısıyla mobil iletişim araçları kamusal alanların kişisel alanlara dönüşmesine neden olduğu gibi toplumsal deneyimlerinde kişiselleşmesini beraberinde getirmektedir.

Turkle (2011), kamusal alanlarda bir araya gelen insanların birbirleri ile iletişim kurmak yerine mobil araçları ile sanal ortamdaki aktivitelere katılmaları veya farklı mekânlardaki insanlar ile iletişim halinde olmaları bu alanların toplumsal alanlar olmaktan çıkıp toplanma alanlarına dönüşmesine neden olduğunu belirtmektedir. Turkle (2011), teknolojinin kamusal alanlarda insanların kişisel özel alanlarını yaratmasına olanak sağlayarak kamusal yaşamın kolektif mantığına zarar veren bir etki yarattığını savunmaktadır. Ito ve diğ.'de (2009) benzer şekilde mobil teknolojik araçların kullanımının kişilerin mekânla ve bulundukları mekândaki insanlar ile ilişki kurmalarını engelleyerek özel kozalar (cocoon) yaratılmasına yol açtığını ifade etmektedirler.

Hampton ve Gupta (2008) ise kamusal ve yarı kamusal alanlarda internet ve mobil araç kullanımının sosyal yaşamı ve kamusal mekân deneyimini nasıl etkilediğini alan araştırmasına dayanan çalışmada ele almaktadır. İnternet hizmeti sunan dört kafede gerçekleştirilen gözlemlerde internet ve dijital araçların kullanım amaçlarındaki farklılaşmalar sosyal etkileşim üzerinde de farklı etkiler yarattığı sonucu ortaya çıkmaktadır. Çalışmada mekânı kullanan kişiler, gerçekleştirdikleri aktivitelere göre iki farklı grup altında sınıflandırılmaktadır. Bunlar “tamamen hareketli olanlar (true

mobiles)” ve “yer odaklılar (placemakers)” olarak adlandırılmaktadır. Tamamen hareketli olarak tanımlanan kullanıcılar kafeye genellikle çalışmak için gelen, kafeyi ikincil çalışma alanı olarak kullanan ve çevredekiler ile herhangi bir etkileşim içerisinde olmayan bireylerden oluşmaktadır. Dijital araçlar ile kamusal alanda kendi özel alanlarını yaratarak mekânı asıl amacının dışında farklı bir şekilde deneyimlemektedirler. Yer odaklılar olarak tanımlanan kullanıcılar ise kafeye sosyalleşmek veya vakit geçirmek için gelenleri kapsamaktadır. Yer odaklılar da tamamen hareketli olanlar gibi laptop, tablet, cep telefonu gibi teknolojik araçları kullanmakta fakat odakları bu cihazlar değildir. Asıl amaçları bulundukları fiziksel mekânda planlı veya kendiliğinden gelişen sosyal ilişkiler kurmak olup bazı durumlarda mekândakiler ile etkileşim ve sosyalleşmek için bu araçları da kullanmaktadırlar. Sonuç olarak kamusal alanlarda internet veya mobil cihaz kullanımı bazı durumlarda kamusal alanların özel alanlar olarak kullanımına (public privatism) neden olurken bazı durumlarda kamusal katılımı ve sosyal etkileşimi artırıcı rol oynamaktadır. Kamusal alandaki sosyal ilişkilerin dijital cihazlar ile desteklenmesinde konum tabanlı uygulamaların yaygınlaşması da etkili olmaktadır. Yaygın olarak uzak mesafede iletişim kurmak için kullanılan dijital cihazlar, konum tabanlı uygulamalar ile yakın mesafede veya aynı kamusal alanda bulunan yabancıların bağlantı kurmasına ve sosyalleşmesine olanak sağlamaktadır (De Souza e Silva, 2006).

Bir başka alan araştırmasına dayanan çalışmada ise geçmiş ile karşılaştırmalı olarak kamusal alanlarda meydana gelen sosyal değişimlerin boyutları ele alınmaktadır (Hampton ve diğ., 2015). Bu çalışmada mobil araç kullanımının kamusal alanda kolektif yapıdan bireyselleşmeye ve yalnızlaşmaya giden bir parçalanmaya yol açtığı ve kamusal alan kullanımını azalttığına yönelik tartışmaları destekleyecek herhangi bir sonuç elde edilmemiştir. Çalışma sonucunda özellikle yeni teknolojilerin kadınların kamusal alan kullanımlarını desteklediği ortaya çıkmaktadır. Bunun nedeni olarak mobil iletişim araçlarının kamusal alanda yalnız olmanın getirdiği savunmasızlığı azaltması gösterilmektedir.

Dijital teknolojilerin kolektif yapılardan bireyselleşmeye giden bir parçalanmanın önünü açtığına yönelik tartışmalara karşıt sonuçlar sunan bir başka çalışma ise Molnar (2014) tarafından gerçekleştirilmiştir. Çalışmada dijital teknolojilerin yarattığı iletişim kapasitesi ile kentsel mekân kullanımlarının birleşerek yeni sosyalleşme biçimleri ve

mekân deneyimleri yarattığı ileri sürülmektedir. İnsanların sosyal medya uygulamaları üzerinde organize olup önceden kararlaştırılan bir kentsel mekânda toplanarak gerçekleştirdikleri sosyal etkinlikleri kapsayan Flash mob aktivitesi örneği üzerinden yola çıkan yazar dijital teknolojiler ve fiziksel mekânın birbirine zıt yapılar olmadığı ve birlikte hareket ettiğini açıklamaktadır. Molnar (2014) fiziksel mekânın dijital medyanın sağladığı olanaklar ile birleşerek sosyal yaşam ve kamusal alan kullanımına ilişkin yerleşik kalıplarının yıkılmasına ve yeni anlamlar kazanmasına neden olduğunu savunmaktadır.

4. ALAN ÇALIŞMASI: TEKNOLOJİNİN SERBEST ZAMAN AKTİVİTELERİ VE KAMUSAL MEKÂN KULLANIMI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Bu çalışmada ortaya koyulan hipotezlerin test edilmesi için gerekli olan nicel ve nitel veriler yapılandırılmış anket yöntemi ile elde edilmiştir. Anket Türkiye’de yaşayan 18 yaşından büyük bireyler ile online olarak gerçekleştirilmiştir. Toplam 531 kişi ile gerçekleştirilen çevrimiçi anket çalışmasında örneklem seçimi ve örneklem büyüklüğünün hesaplanmasına ilişkin detaylı açıklamalar bölüm 4.1 ve 4.2’de verilmektedir. Anket sonucunda elde edilen verilerin anlamlılığı ve değişkenler arasındaki ilişkiler SPSS programı kullanılarak tek yönlü varyans analizi (Anova), t-testi, faktör analizi ve çoklu uygunluk analizi yöntemleri ile test edilmiştir. Ayrıca anket çalışmasında toplanan verilen betimsel analiz yöntemi ile analiz edilerek gerek katılımcı profilini detaylı olarak tarif etmek gerekse verilerin çalışma kapsamına uygunluğunu ortaya koymak amaçlanmaktadır.

Anket formu temelde beş ana bölümden oluşmaktadır. Bunlar; demografik özellikler, teknoloji kullanım düzeyi ve tercihleri, serbest zaman değerlendirme alışkanlıkları, serbest zamanda mekân tercihleri ve Covid-19 salgınının günlük yaşamda yarattığı etkilerdir. Tez çalışması yürütülürken ortaya çıkan Covid-19 salgının tüm dünyayı kısa sürede etkisi alması ve salgının sosyal yaşam ve kamusal mekân kullanımları üzerinde yarattığı gözlemlenebilir etkiler çalışma kapsamına dahil edilmesinde etkili olmuştur. Covid-19’un etkileri sadece ilgili bölüm kapsamında değerlendirilmiş olup, diğer bölümlerde yer alan ifadelerin Covid-19 süreci öncesine göre değerlendirilmesi anket formunda belirtilmiştir.

4.1 Anket Örneklem Seçimi

Online anket yöntemi uygulanan çalışmada örneklem seçimi amaçsal ve kartopu örneklem metodlarının kombinasyonu kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Evrenin tüm ülke nüfusu olduğu çalışmada örneklem çerçevesini belirlemenin zor olması nedeniyle evren hakkında sahip olunan bilgiler ışığında onu temsil eden ve evrenin tipik bir

örneği olduğu düşünülen bir alt grup örneklem olarak seçilmiştir. Amaçsal örneklem yöntemiyle belirlenen alt grup üniversite öğrencileri ve aileleri olup alt grubun belirlenmesinde evrenin demografik yapısı ve 2020 yılında ilan edilen pandemi sürecinin yarattığı kısıtlar etkili olmuştur. YÖK'ün 2019-2020 yılı istatistiklerine göre Türkiye'de toplam 7940133 üniversite öğrencisi bulunmakta bu da toplam nüfusunun yaklaşık %10'unun üniversite öğrencisi olduğunu göstermektedir. Her 10 kişiden 1'nin üniversite öğrencisi olduğu evrende bu alt grup baz alınarak diğer demografik gruplara erişilebileceği ve evreni temsil eden örnekleme ulaşılacağı varsayımı yapılmıştır. 2020 yılında ilan edilen Pandemi nedeniyle Türkiye'de yüksek öğrenimde uzaktan eğitim sistemine geçilmesi öğrencilerin ülke coğrafyasının farklı noktalarına dağılım gösterdiği ve amaçlanan diğer demografik gruplara erişimlerinin daha kolay olduğu varsayımları örneklem çerçevesinin temsil düzeyini arttırmaktadır. Dolayısıyla online anket yöntemi uygulanırken ilk etapta amaçsal örneklem yöntemi kullanılarak üniversite öğrencilerinden oluşan bir alt grup belirlenmiş ve bu alt grup başlangıç noktası olarak kabul edilerek kartopu örneklem yöntemiyle diğer demografik gruplara erişilmesi sağlanarak hedeflenen örneklem büyüklüğüne ulaşmak amaçlanmıştır.

Anket çalışmasının başlangıç noktasını oluşturan üniversite öğrencilerine ilişkin davetli listesi oluşturabilmek için Yıldız Teknik Üniversitesi ile iletişime geçilerek lisans ve yüksek lisans öğrencilerinin iletişim bilgileri elde edilmiştir. Anket formu e-mail yolu ile listede iletişim bilgileri yer alan 400 öğrenciye iletilmiş ve her bir öğrencinin kendisi dışında en az iki kişi ile anketi gerçekleştirmesi istenmiştir. Özellikle anketi ailesinde yer alan orta ve üst yaş grubu bireyler ile gerçekleştirilmesinin önemli olduğu vurgulanmıştır. Ayrıca anket linkinin sosyal medya gibi araçlar ile diğer potansiyel katılımcılara iletilmesinde sakınca bulunmadığı belirtilmiştir. Anket çalışması 2020 yılı eylül ayında başlatılmış ve aynı yılın ekim ayında sonlandırılarak süreç tamamlanmıştır. 2 aylık sürecin sonunda toplam 531 anket cevaplanmıştır.

4.2 Anket Örneklem Büyüklüğü

Örneklem büyüklüğü hesaplanırken yapılacak genellemeler için kabul edilebilecek hata payı ile aranan güven düzeyi değerlerinin belirlenmesi gerekmektedir (Vaus, 1985). Sosyal çalışmalarda güvenlik düzeyleri %99 veya %95 olarak belirlenirken kabul edilebilir hata payı %1 ile %5 arasında değişiklik göstermektedir. Örneklem

büyükülüğü belirlemede diğler önemli nokta ise evrenin kendi içerisinde ne derece homojen olduğu ile ilgili varsayımlardır. Evren araştırılan özellikler açısından %50-%50 dağılım gösterdiğinde örneklem büyüklüğü en üst düzeye çıkmaktadır. Bu çalışmada evrenin niteliğinin araştırılan özellikler açısından %50-%50 dağılım gösterdiği, %95’lik güvenlik düzeyinde ve en yüksek %5’lik hata payının kabul edileceğı varsayımları ile örneklem büyüklüğü hesaplanmıştır. Evren ulusal ölçekte olduğu için bu çalışmada, evren birim sayısının 10000’in üzerinde olduğu durumlarda kullanılan örneklem hesap formülü kullanılmıştır. Örneklem hesaplanırken kullanılan denklem aşağıda verilmiştir (4.1):

$$n = \frac{P \cdot Q \cdot Z_{\alpha}^2}{d^2} \quad (4.1)$$

P: Evrendeki X’in gözlenme oranı, Q (1-P): X’in gözlenmeme oranı

Z_{α} : Güvenlik derecesi : $\alpha= 0.05$ için 1.96 değeri

d: Kabul edilebilir hata payı

n: Örneklem büyüklüğü

Bu formüle göre %5’lik örneklem hatası kabul edilerek hesaplama yapıldığında 384 birimlik örneklem büyüklüğü belirlenmektedir. %4’lük örneklem hatası kabul edilerek hesaplama yapıldığında ise 600 birimlik örneklem büyüklüğü belirlenmektedir. Yapılan anket çalışmasında %4 ile %5 arasında kabul edilebilir bir hata payı ile 531 birimlik örneklem büyüklüğüne ulaşılmıştır.

4.3 Anket Sonuçlarının Betimsel Analizleri

Bu bölümde anket çalışması gerçekleştirilen 531 katılımcının profili ve elde edilen veriler, betimsel analiz yöntemi kullanılarak incelenmektedir. Anket çalışmasında elde edilen sonuçlara göre frekans, yüzde ve oransal dağılımlar üzerinden bir inceleme gerçekleştirilmektedir. Ayrıca istatistiksel analiz bölümünde kullanılan çeşitli demografik ve mekânsal kategoriler bu bölümde tanımlanmaktadır.

4.3.1 Katılımcıların demografik özellikleri

Anket çalışmasında katılımcılara ilişkin demografik özelliklerin tespit edilmesi, elde edilen verilerin çalışma kapsamına uygunluğu ve araştırma sonuçlarının karşılaştırılabilirliği açısından gerekli bir konudur. Ayrıca demografik faktörlerin, bu

çalışmanın temel araştırma konuları olan teknoloji kullanımı, serbest zaman aktiviteleri ve kamusal mekân kullanımları üzerinde önemli etkileri olduğu birçok araştırmada ortaya koyulmaktadır. Bu çalışmada demografik veriler cinsiyet, yaş, eğitim durumu, çalışma durumu ve yaşadığı yer olmak üzere beş kategorileri altında toplanmış ve değerlendirilmiştir. Çalışma kapsamında yaşanan yer kategorisinde Türkiye’deki üç metropoliten kent olan İstanbul, Ankara ve İzmir’de yaşayan katılımcılar ile diğer kentlerde yaşayan katılımcılar iki farklı kategori altında gruplandırılarak araştırılan konular açısından aralarında farklılık olup olmadığı test edilmiştir. Katılımcıların demografik özellikleri Çizelge 4.1’de verilmektedir.

Çizelge 4.1: Katılımcıların demografik özelliklerine göre frekans ve yüzde dağılımları.

Özellikler	Kategori	Frekans (N)	Dağılım (%)
Cinsiyet	Kadın	302	57
	Erkek	229	43
	Toplam	531	100
Yaş	18-24	164	31
	25-29	124	23
	30-39	134	25
	40-49	58	11
	50-69	51	10
	Toplam	531	100
Eğitim Durumu	İlköğretim	35	7
	Lise	152	29
	Önlisans	63	12
	Lisans	223	42
	Lisans Üstü	58	11
	Toplam	531	100
Çalışma Durumu	Çalışıyor	285	54
	Öğrenci	149	28
	Çalışmıyor veya Emekli	97	18
	Toplam	531	100
Yaşadığı Yer	Metropol Kentler	283	53
	Diğer Kentler	248	47
	Toplam	531	100

4.3.2 Katılımcıların teknoloji kullanım düzeyi ve tercihleri

Teknoloji ve serbest zaman aktiviteleri arasındaki ilişkinin test edilebilmesi için bireylerin teknoloji kullanım düzeylerine ilişkin veriler elde edilmiştir. Teknoloji kullanımı serbest zamanda sanal ortamda geçirilen süre ve sanal aktivitelere katılım sıklığı ile ölçülmektedir. Anket formunda katılımcılara bir günde serbest zamanlarında

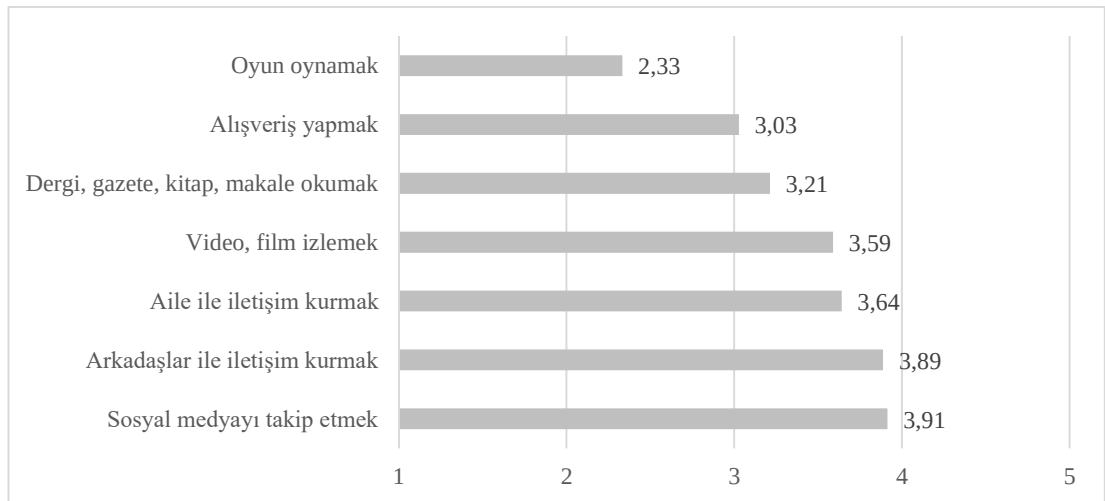
ortalama kaç saat sanal ortamda geçirdikleri sorulmuş ve elde edilen sonuçlar gruplandırılarak frekans ve yüzde dağılımları Çizelge 4.2’de sunulmuştur. Anket sonuçlarının istatistiki analizlerinin yapıldığı bölümlerde teknolojinin serbest zaman ve kamusal mekân kullanımları üzerindeki etkilerinin test edilmesi için bu tablodaki veriler kullanılmıştır.

Çizelge 4.2: Serbest zamanlarda sanal ortamda geçirilen süreye göre frekans ve yüzde dağılımları.

Özellikler	Kategori (saat)	Frekans (N)	Dağılım (%)
Sanal Ortamda Geçirilen Süre	0-1	82	16
	1-2	140	27
	2-3	131	25
	3-4	79	15
	4-5	47	9
	5+	42	8
Toplam		521	100

Elde edilen sonuçlara göre katılımcıların %52’si serbest zamanlarının 1-3 saatini sanal ortamda geçirmektedir. Katılımcıların %8’inin sanal ortamda geçirdikleri süre 5 saat üzerinde olup bu katılımcıların serbest zamanlarının çok büyük bir bölümünü sanal ortamda geçirdiği görülmektedir. Sanal ortamda 1 saat ve altında zaman geçirenler ise toplam katılımcıların %16’sını oluşturmaktadır.

Katılımcıların sanal ortamda geçirdikleri saatlerde daha çok hangi aktiviteleri gerçekleştirdiklerini ölçmek için ise 5’li likert ölçeği ile derecelendirilmiş 7 aktiviteyi gerçekleştirme sıklıklarına göre puanlamaları istenmiştir. Aktivitelerin gerçekleştirilme sıklıkları Şekil 4.1’de görülmektedir.

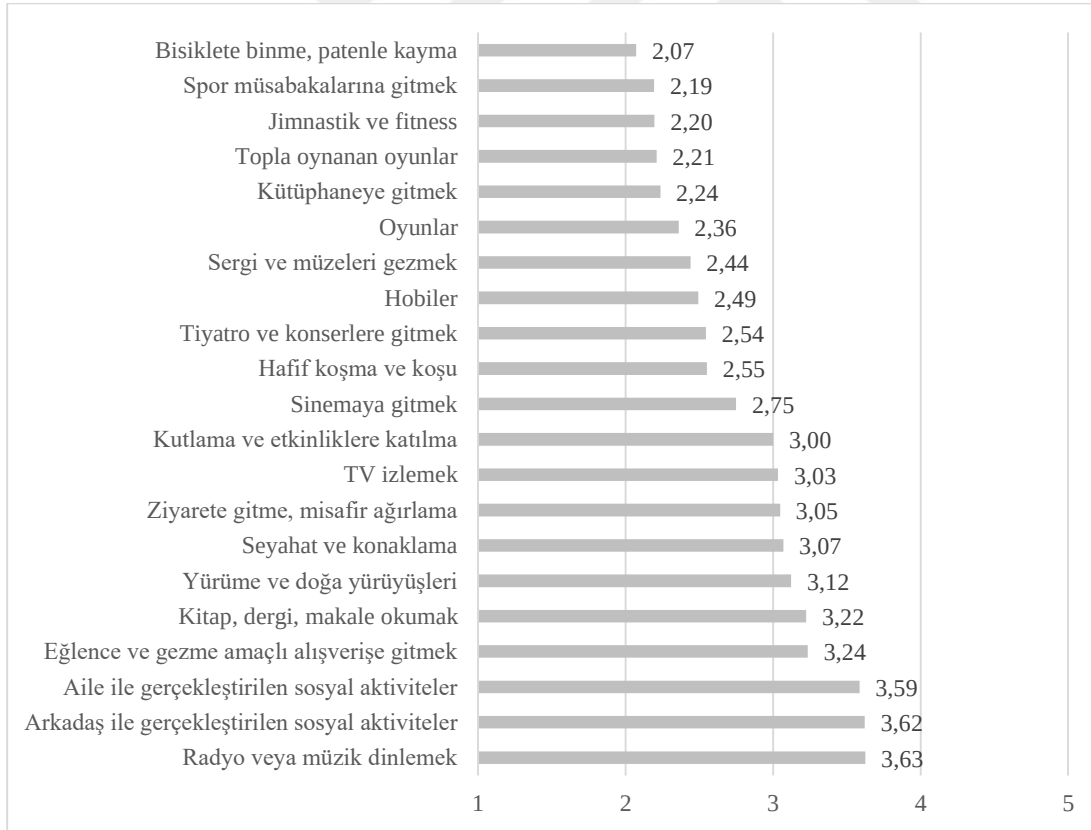

Şekil 4.1: Katılımcıların sanal ortamdaki aktiviteleri gerçekleştirme sıklığı.

Elde edilen sonuçlara göre katılımcıların sanal ortamda en çok gerçekleştirdikleri aktiviteler sosyal medyayı takip etmek ve arkadaşlar ile iletişim kurmak olduğu görülmektedir. Oyun oynamak ise en az gerçekleştirilen aktivite olarak karşımıza çıkmaktadır.

4.3.3 Katılımcıların serbest zaman değerlendirme alışkanlıkları

Çalışmada serbest zaman değerlendirme alışkanlıkları, literatürdeki kaynaklarda tanımlanan serbest zaman aktiviteleri ve Tüik tarafından yapılan zaman kullanım araştırmasındaki faaliyet kolları derlenerek elde edilen 21 aktivite üzerinden ölçülmüştür. Anket çalışmasında katılımcıların 5'li likert ölçeği kullanılarak hazırlanmış 21 aktiviteyi gerçekleştirme sıklıklarına göre en çok gerçekleştirdikleri 5, hiç gerçekleştirmedikleri ise 1 olmak üzere puanlamaları istenmiştir. Elde edilen cevapların ortalamaları Şekil 4.2'de sunulmaktadır. Aktivitelere katılımın demografik yapıya göre istatistiksel olarak farklılaşan özellikleri ilerleyen bölümlerde değerlendirilmiştir.

Şekil 4.2: Katılımcıların serbest zaman aktivitelerini gerçekleştirme sıklığı.

Katılımcıların serbest zaman değerlendirme alışkanlıkları değerlendirildiğinde, en çok gerçekleştirilen aktivitenin radyo ve müzik dinlemek olduğu görülmektedir. En çok

gerçekleştirilen ikinci aktivite arkadaşlar ile gerçekleştirilen sosyal aktiviteler, üçüncü aktivite ise aile ile gerçekleştirilen sosyal aktivitelerdir. Aktivitelere katılımda spor gibi aktif katılım gerektiren ve beceri isteyen aktivitelerin gerçekleştirilme sıklığının daha az olduğu görülmektedir. Yoğunluğun daha çok sosyal aktiviteler üzerinde olduğu gözlenmektedir.

4.3.4 Katılımcıların serbest zaman mekânı tercihleri

Serbest zaman aktivitelerine katılım demografik, ekonomik, kişisel vb. çeşitli faktörlere göre farklılıklar gösterdiği gibi bu aktiviteleri gerçekleştirirken tercih edilen mekânlar da farklılaşabilmektedir. Katılımcıların serbest zamanlarını daha çok hangi mekânlarda geçirdiklerini ölçmek amacıyla yukarıda verilen aktiviteleri hangi mekânlarda gerçekleştirdikleri sorulmuştur. Katılımcılardan, her bir aktivite için tercih ettikleri ilk üç mekânı önceliklerine göre sıralamaları, gerçekleştirmedikleri aktiviteleri ise boş bırakmaları istenmiştir. Elde edilen cevaplar en çok tercih edilen mekâna 3, ikinci olarak tercih edilen mekâna 2, üçüncü olarak tercih edilen mekâna ise 1 puan verilerek 3-1 arasında ölçeklendirilmiştir. Sonuç olarak ise katılımcıların mekân tercihleri açık kamusal mekân, kapalı kamusal mekânlar, avm, ev ve sanal mekân olmak üzere beş mekân kategorisi altında gruplandırılmış ve bu gruplar bazında analiz edilmiştir.

Çizelge 4.3: Serbest zaman aktivite mekânları ve mekân kategorileri.

Mekân Kategorisi	Aktivite Mekânları
Açık Kamusal Mekân	Açık spor alanı
	Meydan, sokak, cadde
	Park, orman, sahil
	Pazar
Kapalı Kamusal Mekân	Açık hava sineması
	Restoran, kafe, bar (Avm dışındakiler)
	Etkinlik mekânları
	Avm dışındaki mağaza ve marketler
	Avm dışındaki sinemalar
	Kütüphane
	Oyun salonları
Alışveriş Merkezi	Kapalı spor alanları
	Restoran, kafe, bar (Avm içerisindekiler)
	Alışveriş merkezi
	Avm içerisindeki sinemalar
Ev	Avm içerisindeki spor salonları
	Ev, ev bahçesi vs.
Sanal Mekân	İnternet/sanal ortam/dijital platformlar

Çizelge 4.3’de serbest zaman aktivite mekânları ve bu mekânların hangi mekân kategorisi altında değerlendirildiği gösterilmektedir. Çalışma kapsamında kapalı kamusal mekân kategorisi kapsamında farklı kamusalılık düzeyindeki yarı kamusal mekânlar da değerlendirilmiştir. Çizelge 4.4’de ise serbest zaman aktivitelerini gerçekleştirirken tercih edilen mekânların yukarıdaki tabloda belirtilen mekân kategorilerine göre nasıl dağılım gösterdiği yer almaktadır.

Çizelge 4.4: Serbest zamanda tercih edilen mekânların yüzde dağılımı.

Aktiviteler (%)	Açık Kamusal Mekân	Kapalı Kamusal Mekân	Avm	Ev	Sanal Mekân	Toplam
Aile ile gerçekleştirilen sosyal aktiviteler	24	23	10	41	2	100
Arkadaşlar ile gerçekleştirilen sosyal aktiviteler	24	38	16	18	5	100
Alışveriş yapmak	11	27	35	-	27	100
Sinema, Film izlemek	5	6	26	40	23	100
Oyun oynamak	-	22	7	43	27	100
Kitap okumak	15	15	2	58	9	100
Koşu yapmak	65	12	-	23	-	100
Topla oynanan oyunlar	59	16	-	26	-	100
Jimnastik-fitness	25	29	5	40	-	100
Serbest Zaman Aktiviteleri	22	18	14	32	14	100

Genel ortalamalar üzerinden değerlendirme yapıldığında, serbest zamanlarda en çok tercih edilen mekânın ev olduğu görülmektedir. Kitap okumak, oyun oynamak, film izlemek ve aile ile sosyal aktiviteler için ev en çok tercih edilen mekândır. Ayrıca jimnastik ve fitness için %40 gibi yüksek bir oranda evin tercih edildiği görülmektedir. Spor aktivitelerinde daha çok açık kamusal mekânların tercih edildiği görülmektedir. Kapalı kamusal mekânlar, arkadaşlar ile gerçekleştirilen sosyal aktivitelerde en çok tercih edilen mekân olarak karşımıza çıkmaktadır. Sanal mekânın ise alışveriş yapmak, oyun oynamak, film izlemek gibi aktiviteler için tercih edildiği, sosyal aktivitelerde daha çok fiziksel mekânın tercih edildiği görülmektedir.

4.4 Hipotez Testleri

Bu bölümde hipotezler ile ortaya atılan ilişkileri test etmek üzere, anket sonucunda elde edilen verilerin istatistiksel analizleri gerçekleştirilmektedir. Bölüm 4.4.1 ve 4.4.2

birinci hipotez, bölüm 4.4.3 ve 4.4.4 ikinci hipotez, bölüm 4.4.5 ise üçüncü hipotezde ortaya atılan ilişkilerin test edildiği analizleri içermektedir.

4.4.1 Serbest zaman aktivitelerine katılım

Çalışmada katılımcıların serbest zamanlarında hangi aktiviteleri ne sıklıkla gerçekleştirdiklerini ölçmek için 5’li likert ölçeği ile derecelendirilmiş 21 ifadeyi puanlamaları istenmiştir. Bu ifadelerle ilişkin sonuçlar güvenirlik analizi yöntemlerinden Cronbach’s Alpha değeri ile test edilmiştir. Analiz sonucunda Cronbach’s Alpha değeri 0,880 olarak elde edilmiş ve faktör analizine uygun bir yapıya sahip olduğu ortaya koyulmuştur. “Direct Oblimin” döndürme yöntemi kullanılarak gerçekleştirilen faktör analizi sonucuna göre 21 ifade ile ölçülen serbest zaman aktivitelerinin 4 faktör altında gruplandırılabilceği görülmüştür (Çizelge 4.5).

Çizelge 4.5: Serbest zaman aktiviteleri faktör analizi sonuçları.

Faktör İsimleri	Serbest Zaman Aktiviteleri Anket İfadeleri	Bileşenler			
		1	2	3	4
Kültür ve Eğlence Aktiviteleri	Sinemaya gitmek	,781			
	Tiyatro ve konserlere gitmek	,748			
	Sergi ve müzeleri gezmek	,698			
	Kutlama ve etkinliklere katılma	,603			
	Eğlence ve gezme amaçlı alışverişe gitmek	,550			
	Arkadaş ile gerçekleştirilen sosyal aktiviteler	,514			
	Kütüphaneye gitmek	,482			
Sosyal Aktiviteler	TV izlemek		,773		
	Aile ile gerçekleştirilen sosyal aktiviteler		,663		
	Ziyarete gitme, misafir ağırlama		,566		
	Seyahat ve konaklama		,434		
Spor Aktiviteleri	Topla oynanan oyunlar			,892	
	Spor müsabakalarına gitmek			,782	
	Bisiklete binme, patenle kayma			,709	
	Hafif koşma ve koşu			,659	
	Oyunlar			,631	
	Jimnastik ve fitness			,546	
Hobiler/Kişisel Gelişim Odaklı Aktiviteler	Kitap, dergi, makale okumak				,759
	Radyo veya müzik dinlemek				,578
	Hobiler				,567
	Yürüme ve doğa yürüyüşleri			,423	,460

Analiz sonucunda elde edilen faktörler; kültür ve eğlence aktiviteleri, sosyal aktiviteler, spor aktiviteleri ve hobiler-kişisel gelişim odaklı aktiviteler olarak isimlendirilmiştir. Sosyal aktiviteler kategorisinde daha çok ev ve aile odaklı

aktivitelerin ağırlıklı olduğu görülmektedir. Analizde, arkadaşlarla gerçekleştirilen sosyal aktivitelerin eğlence kategorisindeki aktiviteler ile daha ilişkili olduğu sonucu ortaya çıkmakta ve bu kategoride değerlendirilmektedir. Analiz sonucu dört faktöre indirgenmiş yapının varyans açıklama oranı %54,607'dir. (KMO=0,879, Bartlett's Test of Sphericity = 0,000).

Serbest zaman aktivitelerine yönelik analizler bu 4 faktörü temsil eden anket ifadelerinin ortalamaları alınarak gerçekleştirilmiştir. Serbest zaman aktivitelerine katılımın demografik özelliklere göre farklılaşan bir yapıya sahip olduğu düşünülmektedir. Bu nedenle, demografik özelliklerin kategorileri arasındaki farklılıklar tek yönlü varyans analizi (One Way ANOVA), t-testi ve çoklu uygunluk analizleri ile test edilmiştir.

Şekil 4.3: 1. hipotez ile ortaya atılan ilişkinin araştırma modeli (aktivitelere katılım).

İlk olarak sosyal aktivitelere katılımın demografik faktörlere göre nasıl farklılaştığını ortaya koyan analiz sonuçları Çizelge 4.6'de sunulmuştur. Sonuçlar incelendiğinde, sosyal aktivitelere katılımda öne çıkan farklılıkların yaş ve çalışma durumunun kategorileri arasında olduğu görülmektedir. Analiz sonuçlarına göre yaş arttıkça sosyal aktivitelere katılım da artmaktadır (Şekil A.1). Sosyal aktivitelerin yaş ile pozitif yönlü ilişkisi bu gruptaki aktivitelerin daha çok ev ve aile odaklı aktiviteler olması ile açıklanabilmektedir.

Yaş grupları arasında anlamlı farklılıkların hangi kategoriler arasında olduğu detaylı olarak incelendiğinde 18-24 yaş grubunun katılımının diğer tüm yaş gruplarından, 25-29 yaş grubunun katılımı ise 40 yaş ve üzerindeki bireylerden daha az olduğu görülmektedir. 30-39 yaş grubunun katılımı ise 50-69 yaş grubundan daha azdır.

Çalışma durumu açısından incelendiğinde, çalışmayan veya emeklilerin katılımı çalışan ve öğrencilerden, çalışanların ise öğrencilerden fazla olduğu görülmektedir.

Çizelge 4.6: Sosyal aktivitelere katılım sıklığına göre varyans analizi.

Değişken	Kategori	Ort.	Varyans Homojenliği P Değeri	Anova/ T-testi P Değeri	Kategorik Farklar
Cinsiyet	Kadın Erkek	3,220 3,136	0,239	0,185	Farklılık yoktur.
Eğitim Durumu	İlköğretim Lise Önlisans Lisans Lisans Üstü	3,214 3,046 3,393 3,176 3,332	0,024	0,009	Önlisans mezunlarının katılımı lise mezunlarına göre daha fazladır.
Yaş	18-24 25-29 30-39 40-49 50-69	2,820 3,206 3,291 3,547 3,608	0,224	0,000	18-24 yaş grubunun katılımı diğer tüm gruplardan daha azdır. 50-69 yaş grubunun katılımı 39 yaş ve altındakilerden daha fazladır.
Çalışma Durumu	Çalışıyor Öğrenci Çalışmıyor veya Emekli	3,297 2,773 3,482	0,697	0,000	Çalışmayan veya emeklilerin katılımı diğer iki gruba göre daha fazladır. Çalışanların katılımı ise öğrencilerden daha fazladır.

Şekil A.2’deki çoklu uygunluk analizi sonuçları incelendiğinde, 40 yaş ve üzerindeki ilköğretim mezunları sosyal aktivitelere en çok katılan demografik grup iken, 18-24 yaş grubundaki lise mezunları en az katılım gösteren gruptur.

İkinci olarak kültür ve eğlence aktivitelerin demografik özelliklere göre nasıl farklılaştığı analiz edilmiş ve sonuçlarına Çizelge 4.7’deki özet tabloda yer verilmiştir. Analiz sonuçlarına göre kültür ve eğlence aktivitelerine katılım cinsiyet, eğitim durumu, yaş ve çalışma durumuna göre anlamlı farklılık göstermektedir. Cinsiyet açısından incelendiğinde kadınların kültür ve eğlence aktivitelerine katılım sıklıkları erkeklerden daha fazla olduğu görülmektedir. Kültür ve eğlenceye aktiviteleri kategorisinde değerlendirilen alt etkinlik türlerine katılımdaki cinsiyetler arası farklılıklar Şekil A.3’de verilmektedir. Bu etkinlikler arasında en çok katılım gösterilen, arkadaşlar ile gerçekleştirilen sosyal aktiviteler olup erkek ve kadınlar arasındaki farkın da en az gözlemlendiği etkinlik türüdür. Katılım sıklığı açısından kadın ve erkek arasındaki en yüksek fark sergi, müze, tiyatro, konser gibi etkinliklerde gözlenmektedir.

Çizelge 4.7: Kültür ve eğlence aktivitelerine katılım sıklığına göre varyans analizi.

Değişken	Kategori	Ort.	Varyans	Anova/	Kategorik Farklar
			Homojenliği	T-testi	
			P Değeri	P Değeri	
Cinsiyet	Kadın	2,934	0,245	0,000	Kadınların katılımı erkeklerden daha fazladır.
	Erkek	2,698			
Eğitim Durumu	İlköğretim	2,253	0,844	0,000	İlköğretim mezunlarının katılımı diğerlerinden daha azdır.
	Lise	2,935			
	Önlisans	2,773			
	Lisans	2,811			
	Lisans Üstü	3,059			
Yaş	18-24	2,977	0,028	0,000	18-24 yaş grubunun katılımı 30 yaş ve üzeridekilerden anlamlı derecede fazladır.
	25-29	2,941			
	30-39	2,721			
	40-49	2,677			
	50-69	2,571			
Çalışma Durumu	Çalışıyor	2,806	0,066	0,002	Öğrencilerin katılımı diğer kategorilerden anlamlı derecede fazladır.
	Öğrenci	2,985			
	Çalışmıyor veya Emekli	2,677			

Kültür ve eğlence aktivitelerine katılım sıklığı eğitim düzeyi arttıkça artmaktadır. İlköğretim mezunlarının bu aktivitelerine katılımı diğer tüm eğitim düzeylerindeki bireylerden daha az olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Eğitim düzeyleri ile aktivitelerine katılım arasındaki orantılı artış eğiliminin lise kategorisinde sıçrama yaparak mevcut eğilimin üzerinde bir değere sahip olduğu görülmektedir (Şekil A.4). Lise mezunu kategorisinin ortalama değerinin görece yüksek olması bu kategorideki katılımcıların %60'ının 18-24 yaş grubundaki üniversite öğrencilerinden oluşması ile ilişkili olduğu düşünülmektedir.

Kültür ve eğlence aktiviteleri kategorisinde değerlendirilen alt etkinlik türlerine katılımın eğitim düzeylerine göre gösterdiği farklılıklar Şekil A.5'de yer almaktadır. Kültür ve eğlence aktiviteleri kategorisinde değerlendirilen alt etkinlikler incelendiğinde eğitim düzeyi düştükçe sergi, tiyatro, sergi, müze, kütüphane gibi kültürel etkinliklere katılım sıklığının ciddi oranda azaldığı görülmektedir. Eğlence odaklı aktivitelerde eğitim seviyeleri arasındaki kategorik farklılıkların daha az olduğu gözlenmektedir.

Kültür ve eğlence aktivitelerine katılım ile yaş arasında negatif ilişki gözlenmektedir. Yaş ilerledikçe bu aktivitelere katılımın azaldığı görülmektedir (Şekil A.6). İstatistiksel olarak 18-24 yaş grubunun katılım sıklığı 30 yaş ve üzerindekiilerden anlamlı derecede fazladır. 25-29 yaş grubunun katılımı ise 50-69 yaş grubundan daha fazla olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır.

Çalışma durumu açısından ise öğrencilerin, kültür ve eğlence aktivitelerine katılım sıklığı diğer kategorilere göre daha fazladır. Çalışanların katılım sıklığının ise çalışmayan veya emeklilere göre daha fazla olduğu görülmektedir.

Şekil A.7'deki çoklu uygunluk analizi sonuçları incelendiğinde, 25 ve 29 yaş arasındaki lisans üstü mezunları kültür ve eğlence aktivitelerine en sık katılım gösteren demografik grup olarak karşımıza çıkmaktadır. 18 ve 24 yaş arasındaki lise mezunu (üniversite öğrencisi) kadınlar ise diğer sık katılım gösteren grubu oluşturmaktadır. 50 yaş ve üzerindeki ilkokul mezunlarının ise bu aktiviteleri en az gerçekleştiren demografik grup olduğu görülmektedir.

Üçüncü kategoriye oluşturan sportif aktivitelere katılım sıklığının demografik özelliklere göre nasıl farklılaştığı analiz edilmiş ve sonuçları Çizelge 4.8'deki özet tabloda verilmiştir.

Analiz sonuçları değerlendirildiğinde, eğitim ve çalışma durumunun kategorileri arasında spor aktivitelerine katılımı istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar gözlenmezken, cinsiyet ve yaşa göre spor aktivitelerine katılım sıklığı istatistiksel açıdan farklılaşmaktadır. Analiz sonuçlarına göre erkeklerin spor aktivitelerine katılımı kadınlara göre anlamlı derecede fazladır.

Spor aktiviteleri kategorisindeki alt etkinlik türlerine katılımın cinsiyete göre gösterdiği farklılıklar Şekil A.8'de görülmektedir. Her iki cinsiyet kategorisi için de en çok gerçekleştirilen etkinlik türü koşudur. Kadınların en az gerçekleştirdiği etkinlik topla oynan oyunlar iken, erkeklerin en az gerçekleştirdiği spor etkinliği bisiklet sürmektir. Kadın ve erkek arasında en az farkın olduğu etkinlik türünün ise jimnastik ve fitness olduğu görülmektedir.

Yaş grupları arasında spor aktivitelerini gerçekleştirme sıklığı incelendiğinde yaş arttıkça katılım sıklığının ciddi oranda azaldığı göze çarpmaktadır (Şekil A.9). İstatistiksel olarak 50-69 yaş grubunun spor aktivitelerini gerçekleştirme sıklığı 29 yaş

ve altındaki bireylerden anlamlı derecede azdır. Aktivitelere en sık katılım gösterenlerin 25-29 yaş grubundaki bireyler olduğu görülmektedir.

Çizelge 4.8: Spor aktivitelerine katılım sıklığına göre varyans analizi.

Değişken	Kategori	Ort.	Varyans Homojenliği P Değeri	Anova/ T-testi P Değeri	Kategorik Farklar
Cinsiyet	Kadın Erkek	2,082 2,504	0,043	0,000	Erkeklerin katılımı kadınlardan daha fazladır.
Eğitim Durumu	İlköğretim Lise Önlisans Lisans Lisans Üstü	1,957 2,304 2,384 2,210 2,422	0,434	0,065	Farklılık yoktur.
Yaş	18-24 25-29 30-39 40-49 50-69	2,286 2,405 2,260 2,230 1,902	0,025	0,013	50-69 yaş grubunun katılımı 29 yaş altındakilerinden anlamlı derecede azdır.
Çalışma Durumu	Çalışıyor Öğrenci Çalışmıyor veya Emekli	2,333 2,233 2,110	0,007	0,077	Farklılık yoktur.

Şekil A.10'daki çoklu uygunluk analizi sonuçları incelendiğinde, 30 ve 39 yaşları arasındaki erkekler, spor aktivitelerine en sık katılım gösteren demografik grup olarak karşımıza çıkmaktadır. 18 ve 24 yaşları arasındaki kadınların ise bu aktiviteleri en az gerçekleştiren demografik grup olduğu görülmektedir.

Son olarak serbest zamanlarda hobiler/kişisel gelişim odaklı aktiviteleri gerçekleştirme sıklığının demografik özelliklere göre nasıl farklılaştığı araştırılmıştır. Analiz sonuçları Çizelge 4.9'de sunulularak değerlendirilmiştir.

Analiz sonuçlarına göre; bireylerin hobiler/kişisel gelişim odaklı aktiviteleri gerçekleştirme sıklığı cinsiyet, eğitim durumu, yaş ve çalışma durumuna göre anlamlı farklılıklar göstermektedir. Kadınların aktiviteleri gerçekleştirme sıklığının erkeklerden daha fazla olduğu görülmektedir. Bu farklılığın alt etkinlik türlerine göre nasıl değişim gösterdiği Şekil A.11'de verilmektedir. Bu kategorideki etkinlikler arasında hem kadın hem de erkeklerin en sık gerçekleştirdikleri etkinlikler radyo/müzik dinlemek olduğu görülmektedir. En az gerçekleştirilen ise her iki cinsiyet için hobilerdir. Kadın ve erkek arasında gerçekleştirme sıklığı açısından en az fark olan etkinlik ise yürüme ve doğa yürüyüşleridir.

Çizelge 4.9: Hobiler/kişisel gelişim odaklı aktivitelere katılım sıklığına göre varyans analizi.

Değişken	Kategori	Ort.	Varyans	Anova/	Kategorik Farklar
			Homojenliği	T-testi	
			P Değeri	P Değeri	
Cinsiyet	Kadın	3,291	0,016	0,000	Kadınların katılımı erkeklerden daha fazladır.
	Erkek	2,885			
Eğitim Durumu	İlköğretim	2,550	0,526	0,000	İlköğretim mezunlarının katılımı diğerler tüm gruplardan daha azdır. Lisans mezunlarının katılımı lisans üstü mezunlarından azdır.
	Lise	3,230			
	Önlisans	3,099			
	Lisans	3,064			
	Lisans Üstü	3,375			
Yaş	18-24	3,285	0,269	0,000	30-39 yaş grubunun katılımı 29 yaş ve altındakilerden anlamlı derecede azdır.
	25-29	3,236			
	30-39	2,866			
	40-49	3,000			
	50-69	3,069			
Çalışma Durumu	Çalışıyor	2,995	0,255	0,000	Öğrencilerin gerçekleştirme sıklığı diğer gruplardan daha fazladır. Çalışmayan veya emekliler ise çalışanlardan daha çok gerçekleştirmektedirler.
	Öğrenci	3,356			
	Çalışmıyor veya Emekli	3,103			

Eğitim düzeyleri ile hobiler ve kişisel gelişim aktivitelerini katılım sıklığı arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar bulunmaktadır. İlköğretim mezunlarının bu aktivitelere katılım sıklığı diğer tüm eğitim düzeyindeki bireylerden daha azdır (Şekil A.12). Lisans mezunları ise lisans üstü mezunlarına kıyasla hobiler ve kişisel gelişim aktivitelere daha az katılım göstermektedir. Analiz sonuçlarına göre öğrencilerin hobiler ve kişisel gelişim aktivitelerine katılımı diğer gruplardan daha fazladır. Lise mezunu kategorilerinin büyük bölümü daha önce de açıklandığı üzere üniversite öğrencilerinden oluşuyor olması, lise kategorisindeki ortalama değerleri yukarı çekmektedir.

Hobiler ve kişisel gelişim kategorisindeki alt etkinlik türleri detaylı incelendiğinde (Şekil A.13), ilköğretim mezunları ile diğer eğitim seviyesindeki bireyler arasında en fazla farkın bulunduğu etkinlik kitap, dergi, makale okumak olduğu görülmektedir. Özellikle kitap okumak lisans üstü mezunlarının en sık tercih ettiği etkinlik olarak karşımıza çıkmaktadır. Radyo ve müzik dinlemede kategoriler arasındaki farklılığın

diğer aktivitelere göre daha az olduğu görülmekte fakat lise mezunlarının (büyük bölümü üniversite öğrencisi) etkinliği diğerlerine oranla çok daha fazla gerçekleştirdiği görülmektedir.

Yaş grupları arasında 30-39 yaş grubundaki bireylerin hobiler ve kişisel gelişim odaklı aktiviteleri gerçekleştirme sıklığının 29 yaş ve altındaki bireylerden istatistiksel olarak daha az olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Şekil A.14’de yaş gruplarına göre aktivitelere katılım sıklığı dağılım grafiği verilmektedir. 30-39 yaş grubunun 40 yaş ve üzeri yaş grupları ile arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmasa da ortalamalar üzerinden değerlendirildiği tüm gruplar arasında hobiler/kişisel gelişim odaklı aktivitelere en az katılım gösteren grup bu yaş grubudur.

Çalışma durumu açısından analiz sonuçları ve ortalama dağılım grafiği incelendiğinde (Şekil A.15), öğrencilerin hobiler ve kişisel gelişim odaklı aktiviteleri gerçekleştirme sıklığı diğer iki kategoriden daha fazla olduğu görülmektedir. Çalışmayan ve emekliler ise çalışanlardan daha sık katılım göstermektedir.

Şekil A.16’daki çoklu uygunluk analizi sonuçları incelendiğinde, lisans mezunu kadınların hobiler ve kişisel gelişim odaklı aktiviteleri daha sık gerçekleştirdiği görülmektedir. 50 yaş ve üzerindeki ilkökul mezunları ise bu aktiviteleri en az gerçekleştiren demografik grup olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sonuç olarak serbest zaman aktivitelerine katılım sıklığı hipotez 1’de öngörüldüğü üzere demografik özelliklere göre anlamlı farklılıklar göstermektedir. Kadınların kültür ve eğlence aktiviteleri ile hobiler/kişisel gelişim aktivitelerine katılımı erkeklerden daha fazla iken, spor aktivitelerine erkeklerin katılımının kadınlara kıyasla daha fazla olduğu görülmektedir. Ayrıca kültür ve eğlence ve hobiler/kişisel gelişim aktivitelerine katılımın bireylerin eğitim düzeyi ile pozitif ilişkili olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Kültür ve eğlence aktiviteleri ile spor aktivitelerine katılım sıklığı yaş ilerledikçe azalırken, sosyal aktivitelere katılım sıklığının yaş ilerledikçe arttığı görülmektedir. Öğrencilerin kültür ve eğlence aktiviteleri ve hobiler/kişisel gelişim aktivitelerine katılımı diğerlerine göre daha fazla iken, sosyal aktivitelere, çalışmayan ve emeklilerin katılım sıklığı diğerlerine kıyasla daha yüksek olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır.

4.4.2 Serbest zamanda mekân tercihleri

İnsanların günlük aktiviteler için mekân tercihleri ve bu tercihlerin sosyo-demografik özelliklere göre nasıl değişim gösterdiği, o mekânların kim için ve nasıl tasarlanması gerektiğini ortaya koyması açısından önemli bir konudur. Bu çalışmada da bireylerin serbest zaman aktivitelerinde hangi mekânları tercih ettikleri, bu mekân kullanımlarının hangi demografik özelliklere göre farklılıklar gösterdiği araştırılmıştır. Anket çalışmasında katılımcıların serbest zaman aktivitelerine yönelik mekân tercihlerinin nasıl ölçüldüğüne ilişkin detaylı bilgiler bölüm 4.3.4’de açıklanmıştır. Bu bölümde, elde edilen sonuçlara göre serbest zaman aktivitelerinin gerçekleştirildiği mekânların demografik özelliklere göre nasıl farklılaştığı ortaya koyulmuştur. Bireyin cinsiyeti, yaşı, eğitim durumu ve yaşadığı şehrin büyüklüğüne göre mekân tercihlerindeki farklılaşmalar, tek yönlü varyans analizi yöntemi (One way Anova) ve t-testi kullanılarak incelenmiştir. Her mekân kategorisi için ayrı yapılan analizlerin sonuçları özet tablolar halinde verilmiş ve sonuçlar değerlendirilmiştir.

Şekil 4.4: 1. hipotez ile ortaya atılan ilişkinin araştırma modeli (mekân tercihi).

İlk olarak serbest zamanda açık kamusal mekân kullanımının demografik özelliklere göre nasıl farklılaştığı araştırılmıştır. Analiz sonuçları Çizelge 4.10’da sunularak değerlendirilmiştir.

Analiz sonucunda açık kamusal mekân kullanımının demografik özelliklerden cinsiyet, eğitim durumu, yaş ve yaşanılan şehir değişkenlerine göre anlamlı farklılıklar göstermediği ortaya çıkmaktadır. Kapalı kamusal mekân, alışveriş merkezi, ev ve sanal mekân tercihleri ise demografik değişkenlerin alt kategorilerine göre anlamlı farklılıklar göstermektedir.

Çizelge 4.10: Açık kamusal mekân kullanımına göre varyans analizi.

Değişken	Kategori	Ort.	Varyans	Anova/	Kategorik Farklar
			Homojenliği	T-testi	
			P Değeri	P Değeri	
Cinsiyet	Kadın	1,258	0,079	0,482	Farklılık yoktur.
	Erkek	1,288			
Eğitim Durumu	İlköğretim	1,317	0,408	0,343	Farklılık yoktur.
	Lise	1,224			
	Önlisans	1,209			
	Lisans	1,311			
	Lisans Üstü	1,282			
Yaş	18-24	1,251	0,006	0,332	Farklılık yoktur.
	25-29	1,319			
	30-39	1,298			
	40-49	1,258			
	50-69	1,164			
Yaşanılan Şehir	Metropol	1,277	0,912	0,737	Farklılık yoktur.
	Diğer	1,264			

İkinci olarak serbest zamanda kapalı kamusal mekân kullanımının demografik özelliklere göre nasıl farklılaştığına ilişkin analiz ve değerlendirmeler yapılmıştır. Analiz sonuçları Çizelge 4.11’de sunulurak değerlendirilmiştir.

Çizelge 4.11: Kapalı kamusal mekân kullanımına göre varyans analizi.

Değişken	Kategori	Ort.	Varyans	Anova/	Kategorik Farklar
			Homojenliği	T-testi	
			P Değeri	P Değeri	
Cinsiyet	Kadın	1,033	0,669	0,086	Farklılık yoktur.
	Erkek	1,107			
Eğitim Durumu	İlköğretim	0,923	0,193	0,007	Anova sonucunda elde edilen “P” değeri anlamlı fakat kategoriler arasındaki farklılıklar anlamsızdır.
	Lise	1,018			
	Önlisans	0,951			
	Lisans	1,122			
	Lisans Üstü	1,180			
Yaş	18-24	1,104	0,086	0,007	25-29 yaş grubu, 30-39 yaş grubundan anlamlı derecede fazla tercih etmektedir.
	25-29	1,173			
	30-39	0,967			
	40-49	1,012			
	50-69	0,996			
Yaşanılan Şehir	Metropol	1,088	0,134	0,243	Farklılık yoktur.
	Diğer	1,039			

Analiz sonuçlarına göre, cinsiyet ve yaşanılan şehre göre kapalı kamusal mekân kullanımlarında anlamlı farklılıklar gözlenmemektedir. Kapalı kamusal mekân kullanımında yaş grupları arasında anlamlı farklılıkların olduğu ortaya çıkmakta, 25-29 yaş grubunun, 30-39 yaş grubundan daha fazla tercih ettiği görülmektedir.

Üçüncü olarak diğer mekân kategorisi olan alışveriş merkezlerinin kullanımının demografik özelliklere göre nasıl farklılaştığı analiz edilmiştir (Çizelge 4.12). Tabloya göre; serbest zaman aktiviteleri için alışveriş merkezi ve alışveriş merkezi içerisindeki mekânların kullanımının tercih edilmesi yaş ve yaşanan şehre göre anlamlı farklılıklar göstermektedir. Cinsiyet ve eğitim durumuna göre ise farklılık gözlenmemektedir.

Çizelge 4.12: Alışveriş merkezi kullanımına göre varyans analizi.

Değişken	Kategori	Ort.	Varyans Homojenliği P Değeri	Anova/ T-testi P Değeri	Kategorik Farklar
Cinsiyet	Kadın	0,789	0,491	0,106	Farklılık yoktur.
	Erkek	0,854			
Eğitim Durumu	İlköğretim	0,744	0,042	0,124	Farklılık yoktur.
	Lise	0,863			
	Önlisans	0,805			
	Lisans	0,834			
	Lisans Üstü	0,690			
Yaş	18-24	0,884	0,093	0,042	18-24 yaş grubu, 50-69 yaş grubundan anlamlı derecede fazla tercih etmektedir.
	25-29	0,814			
	30-39	0,824			
	40-49	0,741			
	50-69	0,678			
Yaşanılan Şehir	Metropol	0,874	0,192	0,002	Metropolde yaşayanlar diğer kentlerdekilere göre anlamlı derecede fazla tercih etmektedir.
	Diğer	0,752			

Yaş ile alışveriş merkezlerinin tercih edilmesi arasında negatif bir ilişki bulunmaktadır (Şekil A.17). Yaş ilerledikçe serbest zaman mekânı olarak alışveriş merkezlerinin tercih edilme oranları azalmaktadır. İstatistiksel olarak ise 18-24 yaş grubundaki bireyler serbest zamanlarını alışveriş merkezlerinde geçirmeyi 50-69 yaş grubundakilere göre daha fazla tercih etmektedir. Metropol kentlerde yaşayanlar ise serbest zaman mekânı olarak alışveriş merkezlerini diğer kentlerdekilere göre daha çok tercih etmektedirler.

Dördüncü olarak serbest zamanda evin tercih edilmesinin demografik özelliklere göre nasıl farklılaştığı ortaya koyulmuştur. Cinsiyet, eğitim durumu, yaş ve yaşanan şehre göre yapılan analizlerin sonuçları Çizelge 4.13’de verilmiştir. Analiz sonuçlarına göre, kadınların serbest zamanlarında evi tercih etme oranları erkeklerden daha fazladır. Literatürde serbest zaman tercihleri ile ilgili yapılan birçok araştırmada benzer sonuçların çıktığı görülmektedir. Araştırmalarda kadınların serbest zamanlarında evi

tercih etmelerinde çocuk bakımı ve diğer ev içi işleri gerçekleştirirken aynı zamanda serbest zamana yönelik aktiviteleri de gerçekleştirebilmeleri ile ilişkili olduğu belirtilmektedir (Deem, 1988).

Çizelge 4.13: Ev kullanımına göre varyans analizi.

Değişken	Kategori	Ort.	Varyans Homojenliği P Değeri	Anova/ T-testi P Değeri	Kategorik Farklar
Cinsiyet	Kadın	1,972	0,331	0,000	Kadınlar erkeklerden anlamlı derecede fazla tercih etmektedir.
	Erkek	1,621			
Eğitim Durumu	İlköğretim	1,911	0,056	0,830	Farklılık yoktur.
	Lise	1,800			
	Önlisans	1,866			
	Lisans	1,815			
	Lisans Üstü	1,791			
Yaş	18-24	1,794	0,117	0,000	50-69 yaş grubundaki bireyler 39 yaş ve altındakilerden daha fazla tercih etmektedir. 40-49 yaş grubundakiler ise 25-29 yaş grubundakilerden anlamlı derece fazla tercih etmektedir.
	25-29	1,672			
	30-39	1,814			
	40-49	1,992			
	50-69	2,087			
Yaşanılan Şehir	Metropol	1,772	0,987	0,045	Metropolde yaşayanlar diğer kentlerdekilere göre daha az tercih etmektedir.
	Diğer	1,876			

Yaş grupları bazında farklılıklar değerlendirildiğinde serbest zamanda evin tercih edilmesi yaş ilerledikçe artmaktadır (Şekil A.18). Ortalamalar üzerinden incelendiğinde serbest zamanlarında evi en az tercih eden yaş grubu 25-29 iken en fazla tercih edenler 50-69 yaş grubundaki bireylerdir.

İstatistiksel anlamlılık üzerinde incelendiğinde ise 50-69 yaş grubundaki bireyler 39 yaş ve altındakilere kıyasla evi daha fazla tercih ederken, 40-49 yaş grubundaki bireyler 25-29 yaş grubundakilerden daha fazla tercih etmektedir. Evin tercih edilmesinde yaşanılan kente göre de anlamlı farklılıklar gözlenmektedir. Metropol kentlerde yaşayanlar diğerlerine göre evi daha az tercih etmektedir.

Son olarak serbest zamanda sanal mekânın tercih edilmesinin demografik özelliklere göre nasıl farklılaştığı istatistiksel analizler ile test edilmiş ve sonuçlar Çizelge 4.14’de ortaya koyulmuştur. Analiz sonuçlarına göre serbest zamanda sanal mekânın tercih edilmesi; yaş ve eğitim düzeylerine göre anlamlı bir farklılık göstermektedir. Cinsiyet

ve yaşanan şehre göre ise sanal ortamın tercih edilmesinde anlamlı farklılıklar bulunmasa da ortalamalar üzerinden değerlendirildiğin erkeklerin tercih etme oranı kadınlardan daha fazladır. Ayrıca metropol kentlerde yaşayanlar sanal mekânı diğer kentlerde yaşayanlardan daha fazla tercih etmektedirler.

Çizelge 4.14: Serbest zamanda sanal mekân kullanımına göre varyans analizi.

Değişken	Kategori	Ort.	Varyans	Anova/	Kategorik Farklar
			Homojenliği	T-testi	
			P Değeri	P Değeri	
Cinsiyet	Kadın	0,774	0,003	0,184	Farklılık yoktur.
	Erkek	0,842			
Eğitim Durumu	İlköğretim	0,337	0,007	0,000	İlköğretim mezunları diğer eğitim düzeyindekilerden daha az tercih etmektedir.
	Lise	0,868			
	Önlisans	0,816			
	Lisans	0,801			
	Lisans Üstü	0,910			
Yaş	18-24	0,918	0,011	0,000	50-69 yaş grubundakiler 39 ve altındakilerden daha az tercih etmektedir.
	25-29	0,824			
	30-39	0,820			
	40-49	0,725			
	50-69	0,431			
Yaşanılan Şehir	Metropol	0,834	0,002	0,190	Farklılık yoktur.
	Diğer	0,769			

Analiz sonucunda ilköğretim mezunlarının sanal mekânı tercih etme oranının diğerler tüm eğitim düzeyindekilerden daha az olduğu ortaya çıkmaktadır (Şekil A.19). Lise, önlisans, lisans ve lisans üstü mezunlarının ise ortalama değerleri birbirine oldukça yakın olup kendi aralarında anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır.

Yaş gruplarına göre sanal mekânın tercih edilme oranlarının dağılımı ise Şekil A.20’de görülmektedir. Grafiğe göre yaş arttıkça serbest zamanlarda sanal ortamın tercih edilme oranının azaldığı görülmektedir. 50-69 yaş grubundaki bireyler, 39 yaş altındakilere kıyasla sanal mekânı istatistiksel olarak daha az tercih etmektedir. İletişim teknolojilerinin özellikle son 30 yıldır günlük hayatta aktif kullanımı bu grafikteki 40-49 yaş sonrası keskin kırılmayı açıklamaktadır. 50 yaş ve üzerindeki bireylerin bu teknolojilere adaptasyonlarının diğer yaş gruplarına göre daha zor olması nedeniyle sanal mekânı tercih etme oranları diğer gruplara göre daha az olduğu söylenebilir.

4.4.3 Teknolojinin serbest zaman mekânı tercihleri üzerindeki etkisi

Aktivitelere katılım ve mekân tercihleri ile ilgili yapılan analizlerin sonuçları değerlendirildiğinde serbest zaman aktivitelerinin sanal ortamda gerçekleştirilme oranının ciddi bir paya sahip olduğu görülmektedir (Çizelge 4.4). Sanal mekânın gerçek mekân ile yarışacak konuma gelmesi, iletişim teknolojilerindeki gelişmeler ile hayatın her alanında kullanılabilme olanaklarının artmasıyla orantılıdır. Dolayısıyla sanal mekânın tercih edilme oranı artarken gerçek mekân kullanımlarından hangilerinin bu artıştan etkilendiği konusu önem kazanmaktadır. Buradan yola çıkarak serbest zamanlarda sanal ortamda geçirilen süre ile kamusal alan kullanımı arasında ilişki olduğu düşünülmektedir. Bunu test etmek için anket çalışmasında katılımcılara serbest zamanlarında günlük ortalama kaç saat teknolojik araçlar kullanarak sanal mekânda geçirdikleri sorulmuştur.

İlk olarak sanal mekânda geçirilen sürelerin demografik özelliklere göre nasıl farklılıklar gösterdiği araştırılmıştır. Cinsiyet, eğitim durumu, yaş ve yaşanan şehre göre teknoloji kullanımındaki farklılıklar tek yönlü varyans analizi (One way Anova) ve t-testi ile incelenmiş ve sonuçlar özet tabloda sunulmuştur (Çizelge 4.15).

Çizelge 4.15: Serbest zamanda teknolojik araç kullanım süresine göre varyans analizi.

Değişken	Kategori	Ort.	Varyans Homojenliği P Değeri	Anova/ T-testi P Değeri	Kategorik Farklar
Cinsiyet	Kadın	3,066	0,628	0,769	Farklılık yoktur.
	Erkek	3,019			
Eğitim Durumu	İlköğretim	2,759	0,002	0,001	Lise mezunların serbest zamanlarda teknoloji kullanımı lisans ve lisans üstü mezunlarından daha fazladır.
	Lise	3,563			
	Önlisans	2,984			
	Lisans	2,846			
	Lisans Üstü	2,712			
Yaş	18-24	3,815	0,050	0,000	18-24 yaş grubunun serbest zamanda teknoloji kullanımı diğer yaş gruplarından daha fazladır.
	25-29	2,949			
	30-39	2,599			
	40-49	2,680			
	50-69	2,420			
Yaşanılan Şehir	Metropol	3,235	0,420	0,010	Metropolde yaşayanların serbest zamanda teknoloji kullanımı diğer kentlerdekilere göre daha fazladır.
	Diğer	2,827			

Analiz sonuçları incelendiğinde; serbest zamanlarda teknolojik araçlar kullanılarak geçirilen sürelerin eğitim durumu, yaş ve yaşanan şehre göre farklılıklar gösterdiği görülmektedir. Cinsiyete göre ise anlamlı bir farklılık gözlenmemektedir.

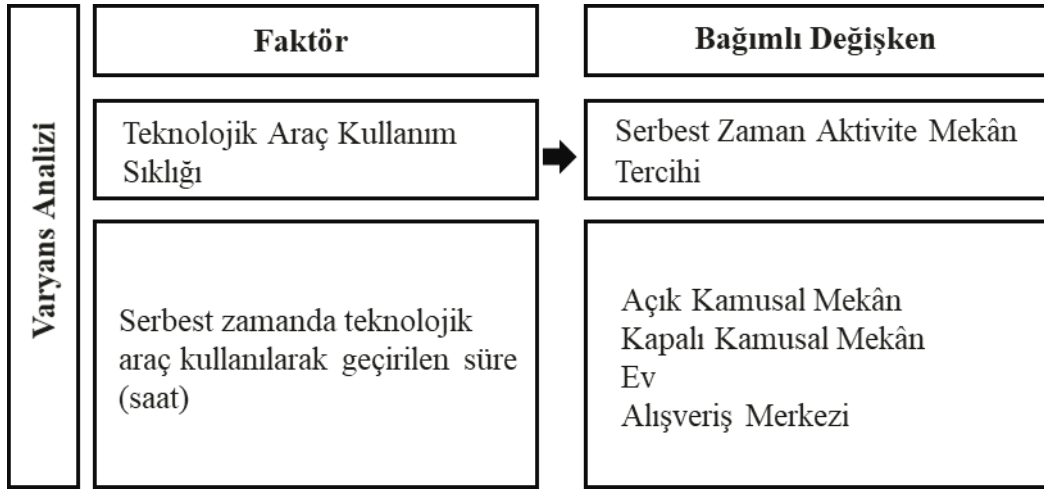
Yaş grupları açısından teknoloji kullanımının en fazla olduğu grup 18-24 yaş grubudur. Bu yaş grubu serbest zamanlarının ortalama 3,8 saatini teknolojik araçlar kullanarak geçirmektedir. İstatistiksel olarak bu grubun kullanımı diğer tüm yaş gruplarından anlamlı derecede fazladır. Diğer yaş grupları ise teknolojik araçları ortalama 2 ile 3 saat arasında kullanmaktadır ve kendi aralarında anlamlı bir farklılık gözlenmemektedir.

Eğitim durumuna göre farklılığın ise lise mezunları ile lisans ve lisans üstü mezunları arasında olduğu görülmektedir. Lise kategorisindeki ortalama değerin yüksek olmasının diğer bölümlerde de belirtildiği üzere bu kategorideki katılımcıların büyük bölümünün üniversite öğrencilerinden oluşması ile ilişkilidir. Dolayısıyla 18-24 yaş grubundaki katılımcıların lise kategorisindeki payının fazla olması ve bu yaş grubunda teknoloji kullanımının yüksek olması ortalamanın ciddi oranda artmasına neden olmaktadır. Diğer eğitim düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık gözlenmemekte, ortalama teknoloji kullanımlarının 2,5-3 saat arasında olduğu görülmektedir.

Yaşanılan şehre göre teknoloji kullanımı farklılıklar göstermektedir. Metropol kentlerde yaşayanların diğerlerine göre serbest zamanlarında daha çok teknolojik araç kullandığı görülmektedir.

Sonuç olarak, serbest zamanlarda teknoloji kullanımı demografik özelliklere göre farklılıklar gösterdiği, 18-24 yaş grubu ve metropol kentlerde yaşayanların serbest zamanlarında teknolojik araçları diğerlerine kıyasla daha fazla kullandığı görülmektedir.

İkinci olarak hipotezlerde de ortaya koyulan serbest zamanda teknolojik araçları kullanarak geçirilen süreler ile fiziki kamusal mekân kullanımlarının arasındaki ilişki araştırılmıştır. Literatürde yer alan çeşitli araştırmalar, serbest zamanda internet ve teknolojik araçların kullanım süresinin artması ile gerçek mekânda gerçekleştirilen serbest zaman aktivitelerinde azalma olduğunu göstermektedir (Wallsten 2013). Bu çalışmada da ilgili araştırmaların sonuçlarından yola çıkarak, serbest zamanlarda internet ve teknolojik araç kullanımındaki artışın, kamusal alan kullanımlarını nasıl etkilediği araştırılmaktadır.

Şekil 4.5: 2. hipotez ile ortaya atılan ilişkinin araştırma modeli.

Bu kapsamda açık kamusal mekân, kapalı kamusal mekân, ev ve alışveriş merkezi olmak üzere dört mekân kategorisi tek yönlü varyans analizi ile incelenmiş ve sonuçları Çizelge 4.16’da verilmiştir.

Çizelge 4.16: Sanal ortamda geçirilen süre ve kamusal mekân kullanımı ilişkisi varyans analizi sonuçları.

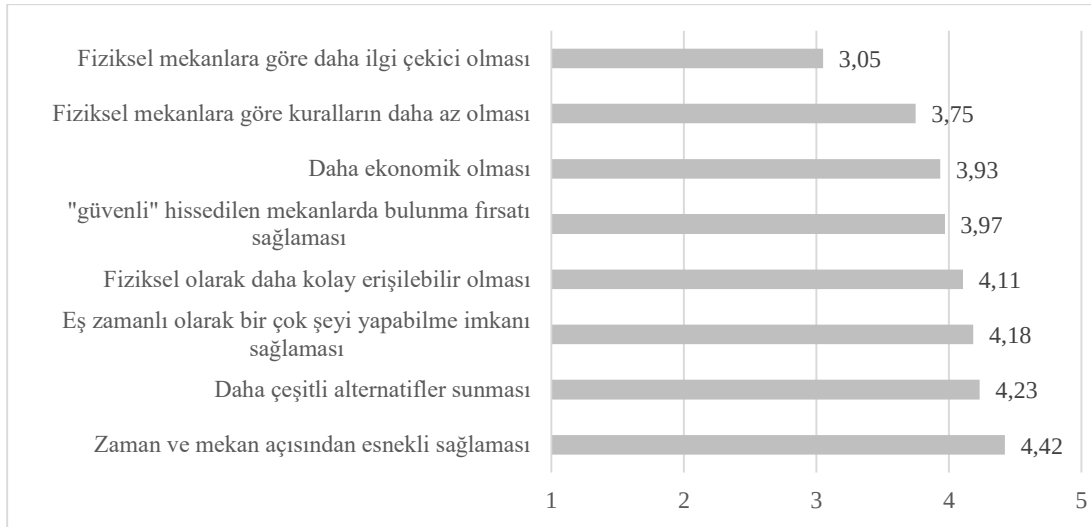
Mekân Kategorisi	Sanal ortamda geçirilen süre	Ort.	Varyans Homojenliği P Değeri	Anova/ T-testi P Değeri	Kategorik Farklar
Açık Kamusal Mekân	0-1 saat 1-2 saat 2-3 saat 3-4 saat 4-5 saat 5 saat +	1,331 1,249 1,353 1,328 1,167 1,057	0,891	0,003	5 saat üzeri internet kullanan bireylerin açık kamusal mekân kullanımı diğerlerine göre daha azdır.
Kapalı Kamusal Mekân	0-1 saat 1-2 saat 2-3 saat 3-4 saat 4-5 saat 5 saat +	1,152 1,008 1,067 1,081 1,091 1,088	0,879	0,453	Farklılık yoktur.
Ev	0-1 saat 1-2 saat 2-3 saat 3-4 saat 4-5 saat 5 saat +	1,865 1,893 1,821 1,657 1,912 1,716	0,367	0,057	Farklılık yoktur.
Avm	0-1 saat 1-2 saat 2-3 saat 3-4 saat 4-5 saat 5 saat +	0,759 0,821 0,818 0,873 0,772 0,881	0,421	0,557	Farklılık yoktur.

Analiz sonuçlarına göre, serbest zamanlarda teknolojik araç kullanarak sanal ortamda geçirilen süre arttıkça açık kamusal mekân kullanımı azalmaktadır. Kapalı kamusal mekân, ev ve alışveriş merkezi kullanımları ile sanal ortamda geçirilen süre arasında anlamlı bir ilişki gözlenmemektedir.

Kategorik farklılıklara ortalamalar üzerinden bakıldığında özellikle 3 saat ve üzerinde teknolojik araç kullanan bireylerin açık kamusal alan kullanımlarında ciddi bir azalma olduğu görülmektedir. İstatistiksel olarak ise serbest zamanlarında 5 saat üzerinde internet/teknolojik araç kullananların açık kamusal mekân kullanımı 4 saatin altında kullananlara göre anlamlı derecede azdır.

Sonuç olarak serbest zamanlarda teknolojik araç kullanımının, kapalı kamusal mekân, ev ve alışveriş merkezlerinin kullanımı üzerinde herhangi bir etkisi gözlenmez iken, teknoloji kullanımının artması açık kamusal mekân kullanımını anlamlı düzeyde azalttığı görülmektedir. Bu durumda teknolojiden en çok etkilenen kamusal mekânların açık alanlar olduğu görülmektedir. Açık kamusal mekânda gerçekleştirilen serbest zaman aktiviteleri incelendiğinde (Çizelge 4.4), bu alanların kullanımının azalması ile en çok etkilenen etkinliklerin yürüyüş, koşu, top oyunları gibi spor aktiviteleri olduğu ortaya çıkmaktadır.

İletişim teknolojilerinin özellikle yaşamın birçok alanında hız ve kolaylık sunması bu araçları cazip kılmakta ve kullanımını yaygınlaştırmaktadır. Fakat insanların serbest zaman aktivitelerinde fiziksel mekân yerine sanal mekânı tercih etmelerinde farklı nedenler etkili olabilmektedir. TÜİK tarafından 2015 yılında yapılan zaman kullanım araştırmasının sonuçlarına göre Türkiye’de 15 yaşından büyük bireylerin günlük ortalama serbest zamanı (gönüllü işler ve toplantılar: 0,77 saat, hobiler ve oyunlar: 0,28 saat, sosyal yaşam ve eğlence: 1,9 saat, spor ve doğa sporları: 0,15 saat, Tv izleme, radyo ve müzik dinleme vb.: 2,3 saat) 5,4 saattir. Çalışma kapsamında yapılan anket sonuçlarına göre ise katılımcılar serbest zamanlarının ortalama 3 saatini sanal mekânda geçirmektedir. Bu da insanların serbest zamanlarının yarısından fazlasını sanal ortamda geçirdiğini göstermektedir. Anket çalışmasında sanal mekânı fiziksel mekâna göre cazip kılan faktörleri tespit edebilmek için sanal mekânın tercih edilmesinde etkili olabileceği düşünülen sekiz ifadenin 5’li likert ölçeği kullanılarak puanlanması istenmiştir (1: çok etkisiz - 5: çok etkili). 3 puan üzerindeki değerler o ifadenin, sanal mekânın tercih edilmesinde etkili olduğunu göstermektedir. Sonuçlar Şekil 4.6’de verilmiştir.

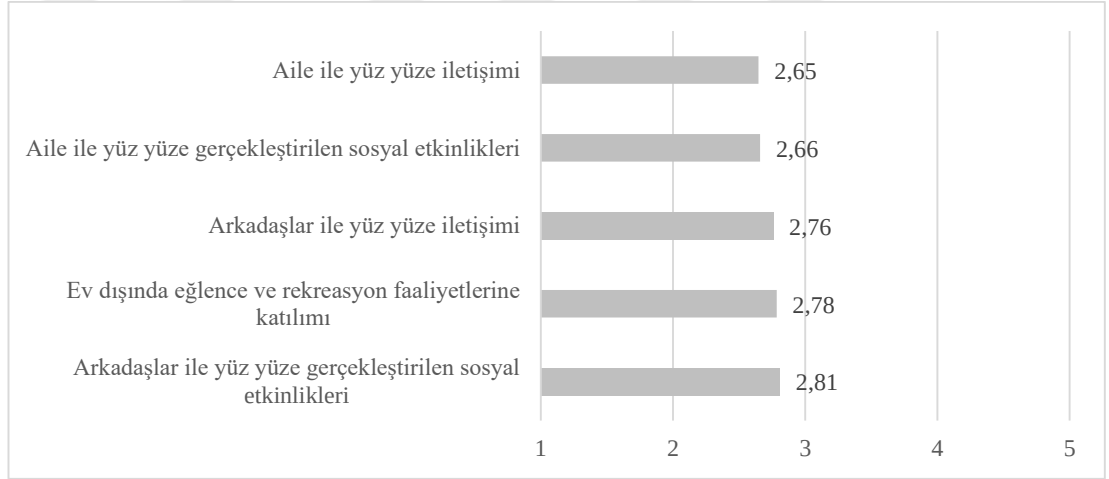
Şekil 4.6: Sanal ortamında tercih edilmesinde etkili olan nedenler.

Sonuçlar ortalamalar üzerinden değerlendirildiğinde, sanal mekânın zaman ve mekân açısından esneklik sağlaması tercih edilme nedenleri arasında en yüksek değeri alan ifadedir. Sanal mekânın daha çeşitli alternatifler sunması ve eş zamanlı olarak birçok şeyi yapabilmeye imkân sağlaması da tercih edilmesinde diğer önemli etkenler olarak karşımıza çıkmaktadır. Fiziksel olarak erişilebilir olması ve güvenli hissedilen mekânlarda zaman geçirmeye olanak sağlaması da tercih edilme nedenleri arasında yüksek düzeyde değer alan ifadelerdir. Sanal mekânın fiziksel mekâna göre daha ilgili çekici olması ifadesi 3,1 puanlık değer ile en düşük etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Genel olarak fiziksel ve ekonomik olarak esneklik sunması sanal mekânın tercih edilebilirliğini arttırmaktadır. Fakat fiziksel çevre insan hayatında önemli çekici güç olarak yerini korumaktadır. Hampton ve diğ. (2010), çalışmalarında ortaya koydukları gibi teknolojik olanakların yanında, kamusal mekânların sahip olduğu tasarım ve diğer faktörler de alanların kullanımını etkilemektedir. Dolayısıyla teknoloji ve mekân birbirini karşılıklı etkileyen iki olgu olarak ele alınmalı, teknolojinin sağladığı olanaklar onun kullanımını etkilerken, mekânın insanların ihtiyaç ve beklentilerini sağlamadaki başarı ve yetersizlikleri de tercihleri yönlendirmektedir.

4.4.4 Teknolojinin yüz yüze iletişim ve etkinlikler üzerindeki etkisi

Günlük yaşamda zorunlu veya isteğe bağlı olarak gerçekleştirilen birçok faaliyet diğer insanlarla etkileşim ve iletişim gerektirmektedir. Bu iletişim geleneksel düzende daha çok yüz yüze ve gerçek mekânda gerçekleştirilirken iletişim teknolojilerinin yaygın

olarak kullanıldığı günümüz dünyasında çeşitli araçlar vasıtası ile gerçekleştirilmektedir. Bu araçların mekân kullanımı üzerinde nasıl etkileri olduğu bir önceki bölümde analiz edilmiş ve değerlendirilmiştir. Bu bölümde ise teknolojik araçların sosyal yaşam ve sosyal etkinlikler üzerindeki etkileri araştırılmaktadır. Bu kapsamda yapılan anket çalışmasında katılımcılardan akıllı cihazlar, sosyal medya ve diğer iletişim araçlarının yüz yüze gerçekleştirilen iletişim ve sosyal etkinlikler üzerindeki etkilerini beşli likert ölçeğinde sunulan ifadeleri puanlayarak değerlendirmeleri istenmiştir. Katılımcılar, sunulan etkinlik türlerinin yüz yüze gerçekleştirilme oranının teknolojik araçlar ile birlikte azaldığını belirtiyorlarsa 3’ten düşük, arttığını belirtiyorlarsa 3’ten büyük puanlar vermişlerdir. Eğer teknoloji ile herhangi bir değişikliğin olmadığını belirtiyorlarsa 3 puan vererek değerlendirmişlerdir (1: çok azaltmıştır – 5: çok arttırmıştır).

Şekil 4.7: Teknolojinin yüz yüze gerçekleştirilen etkinlikler üzerindeki etkileri.

Anketten elde edilen sonuçlar ortalamalar üzerinden değerlendirildiğinde, teknolojik araçların günlük hayatta yaygın olarak kullanılması en çok aile ile gerçekleştirilen yüz yüze iletişimi ve sosyal etkinlikleri azaltmıştır. İfadeler arasında görece en az etkilenen arkadaşlar ile gerçekleştirilen sosyal etkinlikler olduğu görülmektedir. Sonuç olarak tüm etkinliklerin yüz yüze gerçekleştirilme oranının teknoloji ile azaldığı ortaya çıkmaktadır.

Teknoloji kullanımının demografik özelliklere göre farklılaştığı önceki bölümlerde ortaya koyulmuştu. Oradan yola çıkarak teknolojinin yüz yüze gerçekleştirilen iletişim ve etkinlikler üzerindeki etkilerinin de demografik özelliklere göre farklılık göstereceği düşünülmektedir. Yukarıda değerlendirilen beş ifadenin ortalaması alınarak cinsiyet, yaş, eğitim durumu ve yaşanılan şehre göre yüz yüze iletişim ve

etkinliklerin nasıl farklılaştığı tek yönlü varyans analizi ile incelenmiştir. Analiz sonuçları Çizelge 4.17’de sunulmuştur.

Çizelge 4.17: Teknolojinin yüz yüze iletişim ve etkinlikler üzerindeki etkileri varyans analizi.

Değişken	Kategori	Ort.	Varyans Homojenliği P Değeri	Anova/ T-testi P Değeri	Kategorik Farklar
Cinsiyet	Kadın	2,643	0,000	0,022	Yüz yüze iletişim ve etkinlikler kadınlarda erkeklere göre daha çok azalmıştır.
	Erkek	2,843			
Eğitim Durumu	İlköğretim	2,964	0,006	0,060	Farklılık yoktur.
	Lise	2,851			
	Önlisans	2,847			
	Lisans	2,609			
	Lisans Üstü	2,631			
Yaş	18-24	2,732	0,000	0,456	Farklılık yoktur.
	25-29	2,623			
	30-39	2,851			
	40-49	2,716			
	50-69	2,677			
Yaşanılan Şehir	Metropol	2,650	0,034	0,047	Yüz yüze iletişim ve etkinlikler metropol kentlerde diğerlerine göre daha çok azalmıştır.
	Diğer	2,821			

Analiz sonucunda, teknolojik araçların kullanımı ile birlikte yüz yüze gerçekleştirilen iletişim ve sosyal etkinlikler cinsiyet ve yaşanılan şehre göre anlamlı farklılıklar göstermektedir. Yüz yüze iletişimin, kadınlarda erkeklere kıyasla daha çok azaldığı görülürken, metropol kentlerde diğer kentlere oranla yüz yüze iletişim daha çok azalmıştır. Yüz yüze gerçekleştirilen iletişim ve etkinlikler ile eğitim düzeyi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmasa da ortalamalar üzerinden incelendiğinde, eğitim seviyesi arttıkça yüz yüze gerçekleştirilen etkinliklerin azaldığı görülmektedir.

4.4.5 Covid-19 salgının kamusal mekân kullanımına olan etkisi

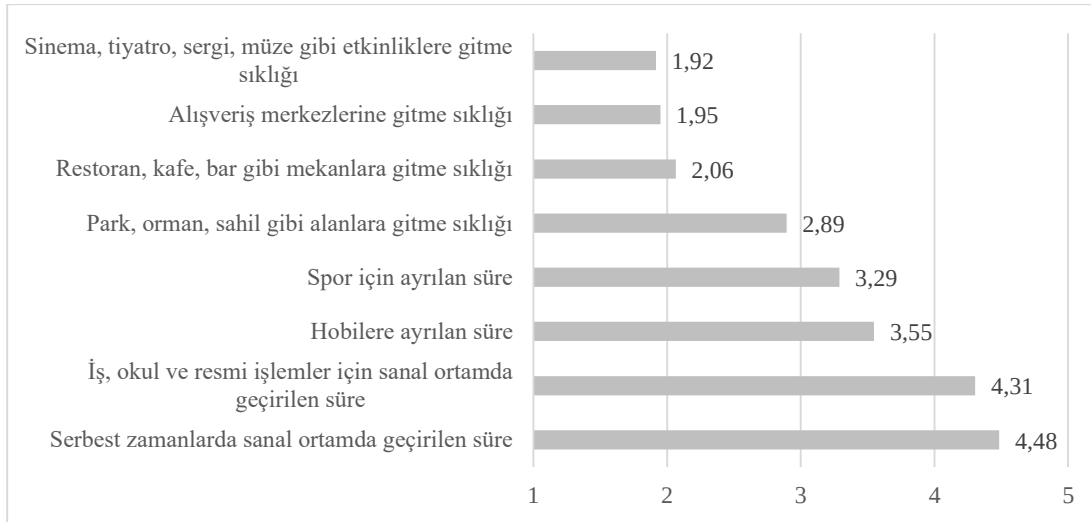
2019 yılı sonunda ortaya çıkan ve kısa sürede tüm dünyayı etkisi altına alan Covid-19 salgını sosyal, ekonomik, sağlık, eğitim gibi birçok alanda ciddi etkiler yaratmıştır. Bu süreçte virüsün bulaşmasını azaltmak ve halk sağlığını korumak için temelde

sosyal etkileşimi azaltacak politikalar izlenmiştir. Bu kapsamda fiziksel mesafe kuralları ve kamusal mekân kullanımları ile ilgili kısıtlamalar tüm ülkelerin uyguladığı yöntem olmuştur. Birçok ülke vatandaşlarına evde kalmaları için çağrılar yapmakta, bazı durumlarda katı kısıtlamalar uygulanmaktadır. Kentlerin işlek caddeleri ve hareketli kamusal alanları boşalmakta, kafe, restoran, mağazalar, alışveriş merkezlerindeki işletmeler kapanmakta ve hatta park, meydan ve caddelerdeki bank, çardak gibi kent mobilyaları, toplanma ve sosyal etkileşim alanları yaratmaları nedeniyle kaldırılmakta veya formları değiştirilmektedir. Dolayısıyla kentler ve kentsel yaşam fiziksel ve sosyal anlamda ciddi dönüşümlere sahne olmaktadır.

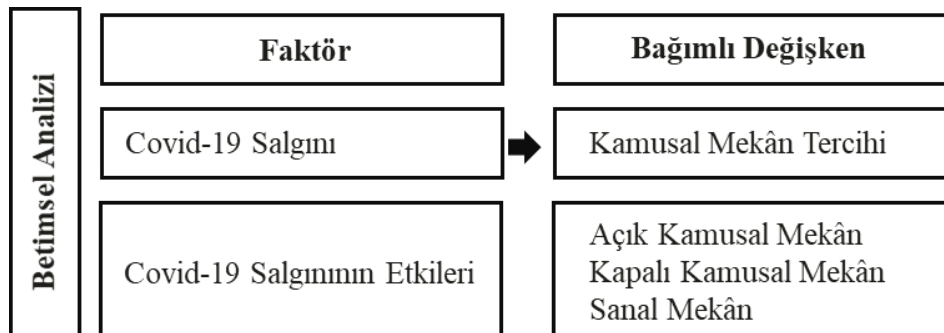
Türkiye de salgın ile ilgili ciddi önlemler alan ülkeler arasındadır. Özellikle salgının yarattığı etkiler açısından kırılgan olan üst yaş grubu ile bulaştırma hızı yüksek olan gençler için dönem dönem sosyal yaşama yönelik katı kısıtlamalar uygulanmaktadır. Salgının zirve yaptığı dönemlerde ise tüm nüfusun evde kalmasına yönelik kurallar ve uygulamalar yürürlüğe koyulmaktadır. Bu süreçte hem zorunlu ve resmi işler hem de bunlar dışında kalan serbest zamana yönelik aktiviteler büyük oranda evlerde, sosyal temasın en az olduğu koşullarda gerçekleştirilmektedir. Fiziksel teması ve etkileşimi azaltmada ise teknolojik araçlar önemli bir rol oynamaktadır. Teknoloji bu süreçte, insanların fiziksel olarak temas etmeden birbirleri ile iletişim kurmaları ve etkileşimde kalmalarını sağlayan önemli bir araç olmuştur. Bu alışık olunmayan ve kısıtlayıcı koşulların toplumsal yaşam üzerinde yaratacağı dönüşümlerin boyutu veya kalıcılığı önemli bir tartışma konusudur. Bu süreçte gerek yapılan çeşitli araştırmalarda gerekse kentsel yaşama yönelik gözlemlerde alışık olmadığımız mesafeli ilişkiler ile sosyal davranışlarda yaşanan değişimler ortaya çıkmaktadır. Bu da kamusal mekânlardaki sosyal ilişkilerin salgın sürecinden nasıl bir değişime uğradığı sorusunu ortaya çıkarmaktadır.

Çalışma kapsamında Covid-19 salgınının serbest zaman değerlendirme alışkanlıkları üzerinde yarattığı etkiler ve bu süreçte kamusal mekân kullanımında meydana gelen değişimler araştırılmaktadır. Pandemi sürecinde kamusal mekân kullanımlarının azaldığı ve sanal mekânda geçirilen sürelerin arttığı düşünülmektedir. Anket çalışmasında katılımcılardan Covid-19 salgını ile kamusal mekân kullanımları ve gerçekleştirdikleri sosyal aktivitelerdeki değişimi beşli likert ölçeği kullanılarak sunulan ifadeleri puanlayarak değerlendirmeleri istenmiştir (1: çok azalmıştır - 5: çok artmıştır). Sonuçlar Şekil 4.8’de verilmiştir.

Şekil 4.8: Covid-19 salgınının günlük aktiviteler üzerindeki etkileri.

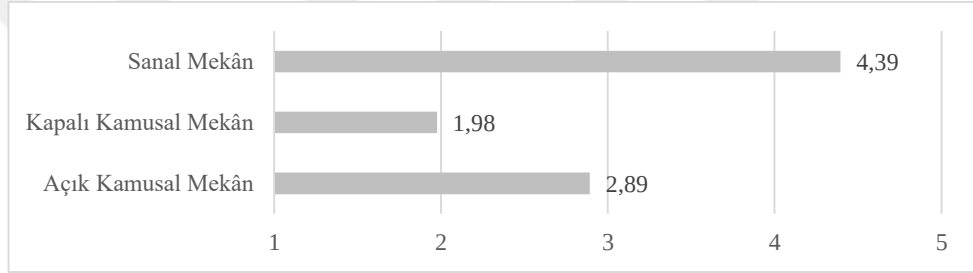
Anket sonuçlarına göre, Covid-19 salgını ile birlikte hem okul, iş gibi zorunlu aktiviteler için hem de serbest zamanlarda sanal ortamda geçirilen süre yüksek oranda artmıştır. Katılımcıların %92'si serbest zamanlarında sanal mekânda geçirdikleri sürelerin arttığını belirtmiştir. Covid-19 salgı ile birlikte hem fiziksel hem de psikolojik sağlığın en önemli gündem maddesi olması ile insanların sağlık için yaşam tarzlarında değişiklikler yaptığı gözlenmektedir. Özellikle fiziksel ve psikolojik sağlığa katkısının herkes tarafından kabul edildiği spor aktivitelerine ayrılan sürenin 3,29 gibi orta seviyede bir artış olduğu görülmektedir. Benzer şekilde hobilere ayrılan sürede de 3,55 puan düzeyinde orta seviyede bir artış olduğu gözlenmektedir.

Şekil 4.9: 3. hipotez ile ortaya atılan ilişkinin araştırma modeli.

Covid-19'un en çok etkilediği alan sosyal yaşam ve kamusal mekân kullanımlarıdır. Anket çalışmasının sonuçlarına göre sinema, tiyatro, sergi gibi kültürel etkinlikler, alışveriş merkezleri ve restoran, kafe, bar gibi kapalı kamusal mekânlara gitme sıklığının 2 ve altında puan seviyeleri ile ciddi oranda azaldığı görülmektedir. Özellikle konser, tiyatro, sinema gibi kültürel etkinlikler, büyük kalabalıkları bir araya

getirmesi nedeniyle bu süreçte kullanımı en çok azalan kamusal mekânlar ve etkinlikler olmuştur. Anketin gerçekleştirildiği 2020 yılı eylül ve ekim ayları Türkiye’de pandemi sürecinde normalleşmenin yaşandığı, kontrollü bir şekilde sosyal yaşama dönüldüğü, tüm kafe, restoran, etkinlik mekânlarının açık olduğu, herhangi bir kısıtlamanın olmadığı bir süreçtir. Dolayısıyla kapalı kamusal mekân kullanımlarındaki azalma yönetim tarafından gerçekleştirilen kısıtlamalardan bağımsız, kişisel tercihler sonucunda gerçekleştiği görülmektedir. Bu süreçte park, orman, sahil gibi açık kamusal mekânlara gitme sıklığında ise görece daha az bir düşüş görülmektedir. Salgın koşullarında açık kamusal mekânlar sosyalleşme için sağlıklı ve güvenli alanlar yaratmaktadır. Her ne kadar görece daha güvenli olsa da sosyal ve fiziksel karşılaşma alanları olması açık kamusal mekânların da kullanımının azalmasına neden olmaktadır.

Şekil 4.10: Covid-19 salgınının mekân kullanımları üzerindeki etkileri.

Şekil 4.8’de yer alan ifadeler mekân bağlamında açık kamusal mekân, kapalı kamusal mekân ve sanal mekân olmak üzere üç kategori altında gruplandırılmıştır (Şekil 4.10). Sonuçlara göre sanal mekân kullanımı 4,39 gibi bir değer ile ciddi oranda arttığı görülmektedir. Açık kamusal mekân kullanımında 2,89’luk orta seviyede bir azalma gözlenmektedir. Kapalı kamusal mekânlar ise kullanımı en çok azalan mekâna kategorisi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Şekil 4.11: 3. hipotez ile ortaya atılan ilişkinin araştırma modeli.

Covid-19 sonrasında bu alanların kullanımının kentlerin büyüklüklerine göre nasıl farklılaştığı t-testi analizi ile incelenmiştir. Sonuçlar Çizelge 4.18’de verilmektedir. Analiz sonuçlarına göre, Covid-19 salgını ile kapalı kamusal mekân kullanımlarının metropoliten kentlerde, diğer kentlere göre daha çok azaldığı görülmektedir. Açık kamusal mekân kullanımları ve sanal ortamda geçirilen süre ve aktivitelerde kentlerin büyüklüklerine göre anlamlı bir farklılık gözlenmemektedir.

Çizelge 4.18: Covid-19 salgını ile kamusal mekân kullanımlarında farklılıkların kentlere göre varyans analizi.

Değişken	Kategori	Ort.	Varyans Homojenliği P Değeri	Anova/ T-testi P Değeri	Kategorik Farklar
Açık Kamusal Mekân	Metropol	2,915	0,028	0,668	Farklılık yoktur.
	Diğer	2,867			
Kapalı Kamusal Mekân	Metropol	1,856	0,005	0,006	Metropol kentlerde diğerlerine oranla daha çok azalmıştır.
	Diğer	2,113			
Sanal Mekân	Metropol	4,387	0,483	0,804	Farklılık yoktur.
	Diğer	4,403			

Kamusal mekân kullanımları kentlerin büyüklük, form ve tasarımları ile yakından ilişkilidir. İnsanlar ile en az 1,5 metre sosyal mesafenin sağlanması virüsten korunmanın temel koşulu olduğu belirtilmekte fakat kentler bu kurallara uygun koşulları sağlamada yetersiz kalabilmektedir. Yürüyüş yolları, toplu taşıma olanakları her zaman sosyal mesafe kurallarını uygulamaya olanak sağlayamamaktadır. Türkiye’deki metropol kentlerin araç hareketliliğini odağa alan form ve tasarımı, toplu taşıma olanaklarının da yetersizliği ile birleşince kamusal mekânlardan çekilme eğilimini arttırmaktadır. Kapalı kamusal mekânları oluşturan restoran, kafe, sinema, tiyatro gibi alanların kullanımının metropol kentlerde daha çok azalmasında bu aktivite mekânlarının metropoliten kentlerde büyük oranda kent merkezlerinde ve alışveriş merkezlerinde yer alması (Salihoğlu, 2016) ve bu alanlara erişimin daha çok araç odaklı olması ile ilişkili olduğu düşünülmektedir. Toplu ulaşım kullanımının azaldığı (Google, 2021) bireysel, bisiklet veya yaya ulaşımı gibi ulaşım modlarının daha güvenli görüldüğü süreçte metropol kentlerin bu imkanları sağlamadaki eksikliği bu azalmada etkili olabilmektedir. Açık kamusal mekânlar ise kapalı kamusal

mekânlara göre mahalle ölçeğinde sunulabilen alanlar olması bu alanların kullanımının kentlerin büyüklüklerine göre anlamlı farklılıklar gözlenmemesinde etkili olduğu düşünülmektedir.

5. SONUÇLAR

Bu çalışmada, Türkiye’de gerçekleştirilen serbest zaman aktivitelerini ve bu aktiviteler ile ilişkili kamusal mekân kullanımlarını ortaya koymak, teknolojinin bu aktivitelere katılımı ve aktivitelerin ilişkili olduğu mekân kullanımını nasıl etkilediğini araştırmak amaçlanmaktadır. Ayrıca tez çalışması yürütülürken ortaya çıkan Covid-19 salgınının kentsel yaşamda yarattığı etkilerinin, çalışma kapsamında araştırılan konular ile yakından ilişkili olması nedeniyle çalışmaya dahil edilmiş, salgının serbest zaman ve kamusal mekân kullanımı üzerinde yarattığı etkileri araştırmak çalışmanın amaçlarından biri olmuştur.

Çalışmanın amacı doğrultusunda teorik çerçeve serbest zaman (leisure), kamusal mekân (public place) ve bilgi ve iletişim teknolojileri (information and communication technologies) olmak üzere üç farklı literatür ile ilişkili olarak oluşturulmuştur. Literatür araştırmasında özellikle bu üç farklı ana konunun birbirleri ile ilişkileri üzerine yoğunlaşmıştır.

Alan çalışmasının sonuçlarına göre serbest zaman aktivitelerine katılımın demografik yapı özelliklerinden cinsiyet, eğitim durumu, yaş ve çalışma durumuna göre farklılaştığı ortaya çıkmıştır. Cinsiyet açısından incelendiğinde kültür ve eğlence aktiviteleri ile hobiler/kişisel gelişim aktivitelerine katılım kadınlarda daha fazla iken, spor aktivitelerine, erkekler kadınlardan daha fazla katılım göstermektedirler. Cinsiyet ve serbest zaman aktivitelerine katılım arasındaki ilişkiye dair elde edilen sonuçlar Deem (1988), Artime (2014), Zganec ve diğ. (2011) ve Torkildsen’in (2005) çalışmaları ile paralellik göstermektedir. Ayrıca kültür ve eğlence ile hobiler/kişisel gelişim aktivitelerine katılımın eğitim düzeyi ile doğru orantılı olarak arttığı gözlenmekte, benzer ilişkinin Artime (2014), Salihoğlu (2016) ve Terzi ve diğ.’nin (2015) çalışmalarında da ortaya koyulduğu görülmektedir. Yaş açısından farklılıklar incelendiğinde kültür ve eğlence ile spor aktivitelerine katılımın yaş ilerledikçe azaldığı, sosyal aktivitelere katılımın ise yaş ile doğru orantılı olarak arttığı sonucu ortaya çıkmaktadır. Çalışma kapsamında sosyal aktiviteler kategorisindeki aktivitelerin daha çok ev ve aile odaklı aktiviteler olması bu ilişkinin ortaya

çıkmasında etkili olduğu düşünülmektedir. Literatürde de bazı çalışmalarda gençlerin ev dışındaki serbest zaman aktivitelerini, yaşlılara göre daha sık gerçekleştirdikleri görülmektedir (Zganec ve diğ., 2011). Çalışma durumu açısından ise kültür ve eğlence aktiviteleri ile hobiler/kişisel gelişim aktivitelerine öğrencilerin katılımı diğer gruptakilere göre daha fazladır. Benzer sonuçlar Salihoğlu'nun (2016) çalışmasında da ortaya koyulmaktadır. Çalışmayan ve emeklilerin ise daha çok sosyal aktivitelere katılım gösterdiği ortaya çıkmaktadır.

Serbest zaman aktiviteleri ile ilişkili mekân tercihlerinin araştırıldığı analizlerin sonuçlarına göre cinsiyet, eğitim durumu, yaş ve yaşanan şehre göre bazı mekân kullanımları farklılıklar göstermektedir. Serbest zamanda kapalı kamusal, Avm, ev ve sanal mekân kullanımı, demografik yapıya göre farklılaşırken, açık kamusal mekânların kullanımında incelenen demografik yapı kategorileri arasında bir farklılık görülmemektedir. En çarpıcı farklılıklar alışveriş merkezleri, ev ve sanal mekân kullanımında görülmektedir. Serbest zaman aktiviteleri için alışveriş merkezlerini gençlerin daha çok tercih ettiği, yaş arttıkça alışveriş merkezlerinin kullanımının azaldığı görülmektedir. Ayrıca metropol kentlerde yaşayanlar alışveriş merkezlerini diğer kentlerde yaşayanlara oranla daha çok tercih etmektedirler. Juniu'nun (2009) çalışmasında vurguladığı gibi serbest zaman artan şekilde tüketim odaklı aktivitelerin etkisi altına girmektedir. Bu süreç kentlerde tüketim odaklı aktivite ve mekânların üretiminin artması ile hız kazanmaktadır. Alışveriş merkezleri bu amaca hizmet eden önemli arazi kullanım fonksiyonlarından biridir ve Türkiye'de alışveriş merkezleri yoğun olarak metropol kentlerde yer seçmektedir. Dolayısıyla bu çalışmada ortaya çıkan sonuçlarda görüldüğü gibi kentlerde tüketim mekânlarının sunumunun artması serbest zamanın bu mekânlar ile ilişkisini güçlendirmektedir. Serbest zamanlarda evin tercih edilmesinde cinsiyet, yaş ve yaşanan şehrin etkili olduğu görülmektedir. Kadınlar serbest zaman mekânı olarak evi, erkeklere oranla daha fazla tercih etmektedirler. Deem (1988) ve Zganec ve diğ.'nin (2011) araştırmalarında da bu çalışmada ortaya koyulan sonuçlarla paralel sonuçlar elde edilmiştir. Franck ve Paxson'da (1989) kadınların daha çok ev veya evin yakın çevresinde sosyal yaşamlarını sürdürdüğü, erkeklerin ise konuttan uzak mesafedeki alanlara daha kolay ve sık erişim sağladığını açıklamakta ve bu durumunun dünyadaki bir çok toplumun karakteristik özelliği olduğunu ifade etmektedir. Serbest zamanlarda evin tercih edilmesi yaş ile orantılı bir şekilde artış göstermekte olup, yaş arttıkça serbest zaman

mekânı olarak ev daha çok tercih edilmektedir. Ayrıca metropol kentlerde yaşayanların serbest zamanlarında evi tercih etme oranları diğerlerine oranla daha az olduğu ortaya çıkmaktadır. Serbest zamanların sanal mekânda geçirilmesi yaş ve eğitim durumu ile ilişkili olduğu görülmektedir. Eğitim düzeyi açısından ilköğretim mezunları serbest zamanlarında sanal mekânı diğer eğitim düzeyine sahip bireylere oranla daha az tercih etmektedirler. Sanal mekânın tercih edilmesi ile yaş arasında ters orantılı ilişki bulunmaktadır. Gençler serbest zamanlarında sanal mekânı tercih etme oranları yaşlılardan ciddi oranda daha fazladır.

Çalışmada elde edilen sonuçlardan bir diğeri ise sanal mekânda gerçekleştirilen serbest zaman aktivitelerinin diğer mekân kategorileri arasında ciddi bir paya sahip olduğu, dijital serbest zaman aktivitelerinin fiziksel mekânda gerçekleştirilen aktiviteler ile yarışır bir konuma gelmesidir. Serbest zamanlarda teknolojik araçları kullanarak sanal ortamda geçirilen süreler demografik özelliklere göre farklılaşmaktadır. Özellikle yaş ve yaşanan şehre göre serbest zamanlarda teknoloji kullanımı ciddi farklılıklar göstermektedir. Gençlerin teknolojik araç kullanımının daha fazla olduğu, yaş arttıkça serbest zamanda sanal ortamda geçirilen sürenin azaldığı görülmektedir. Metropol kentlerde yaşayanlar ise diğer kentlerde yaşayanlara oranla serbest zamanlarının daha fazla bölümünü sanal mekânda geçirmektedirler. Türkiye’de bir kişinin günlük ortalama serbest zaman süresi ile anket sonucunda elde edilen veriler karşılaştırıldığında insanların serbest zamanlarının yarısından fazlasını sanal ortamda geçirdikleri ortaya çıkmaktadır. Sanal mekânda geçirilen sürenin ciddi bir orana sahip olması, serbest zaman aktivitelerinin yarısından fazlasının kentsel mekânlarda gerçekleştirilmek yerine sanal mekânlarda geçirildiği sonucunu ortaya koymaktadır. Çalışmada da bu bakış açısı ile serbest zamanda sanal mekânda geçirilen süre ile kamusal mekân kullanımı arasındaki ilişki araştırılmıştır. Hampton ve diğ.’nin (2015) araştırmalarında, teknolojinin kamusal mekân kullanımını azalttığına yönelik hipotezleri destekler herhangi bir sonuca ulaşılamamış hatta bazı durumlarda kamusal mekân kullanımını desteklediği ortaya koyulmuştur. Fakat bu tez çalışmasında gerçekleştirilen araştırmanın sonuçları değerlendirildiğinde sanal ortamda geçirilen sürenin artması ile **açık kamusal mekân** kullanımının azaldığı ortaya çıkmıştır. Çizelge 4.4’te de görüldüğü gibi açık kamusal mekânların genellikle spor gibi aktif serbest zaman aktiviteleri için tercih edildiği düşünüldüğünde, teknolojik araçların serbest zamanlarda kullanımının artması bireyleri daha pasif ve bireysel etkinliklere

yönelttiği söylenebilmektedir. Teknolojik araçların aşırı kullanımı ve bu araçlara bağımlı yaşam ile fiziksel ve sosyal aktivitelere katılımın azalması, beraberinde fiziksel, sosyal ve psikolojik sorunları getirdiği Bryce (2001), Ciochetto (2015) ve Juniu (2009) tarafından vurgulanmaktadır. Dolayısıyla açık kamusal alanların kullanımının azalması hem insan ve toplum sağlığı hem de kentler açısından ciddi bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Sanal mekânı cazip kılan veya tercih edilmesinde en çok etkili olan nedenin ise zaman ve mekân açısından esneklik sağlaması olduğu görülmektedir. Teknolojinin zaman ve mekân kavramlarında yarattığı değişim Diamantaki (2014) ve Mitchell (2005) tarafından detaylı bir şekilde açıklanmaktadır. Bu tez çalışmasının sonuçlarında da ortaya çıktığı gibi, bu değişimlerin günlük yaşamda alışlagelmiş davranışların değişimlerine neden olduğu Aurigi ve De Cindio (2008) tarafından vurgulanmaktadır. Daha çeşitli alternatifler ile eş zamanlı olarak birçok şeyi yapabilme imkânı sunması, daha erişilebilir olması gibi teknolojinin sağladığı kolaylıklar ve olanaklar, teknolojik araçların kullanımını hayatın her alanında arttırsa da, fiziksel mekânın insanlar için ciddi bir çekici güç olduğu ve önemini koruduğu görülmektedir. Güncel yazında da teknoloji ile insan yaşamının tamamen dijitalleşmesi ve kentsel mekânın önemini kaybetmesi gibi konuların yerini, sosyal ve fiziksel boyutları ile mekânın yeniden üretilmesine ilişkin tartışmaların aldığı görülmektedir.

Çalışmada, teknoloji ile birlikte yüz yüze gerçekleştirilen iletişim ve sosyal aktivitelerde azalma olduğu, bu durumdan en çok aile ile gerçekleştirilen iletişim ve etkinliklerin etkilendiği görülmektedir. Lera-López ve Rapún-Gárate (2011) çalışmalarında, aile ve ev odaklı serbest zaman aktivitelerinin teknoloji ile ilişkisini ele almakta olup, çalışmanın sonuçları bu tez çalışmasında ortaya çıkan sonuçlar ile paralellik göstermektedir. Lera-López ve Rapún-Gárate'in (2011) çalışmalarında da teknolojinin sunduğu esneklik ve çeşitliliğin aile içerisinde farklı serbest zaman deneyimi ve alışkanlıkları yarattığı, aktivitelerdeki bu parçalanmaların aile içi iletişimi ve etkileşimi azalttığı görülmektedir. Teknoloji ile yüz yüze iletişimde meydana gelen değişimin demografik yapıya göre farklılıklar gösterdiği, bu teknolojik araçların kullanımının artması ile birlikte kadınların yüz yüze gerçekleştirdiği iletişim ve sosyal aktivitelerin erkeklere oranla daha çok azaldığı görülmektedir. Yüz yüze iletişimde yaşanan şehirde de farklılıklar gözlenmekte, metropolde yaşayanlarda yüz yüze iletişimin diğer kentlerde yaşayanlara göre daha çok azaldığı ortaya çıkmaktadır.

Eğitim seviyesi açısından yüz yüze iletişimde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki gözlenmese de ortalamalar üzerinde değerlendirildiğinde eğitim düzeyi arttıkça yüz yüze gerçekleştirilen iletişim ve sosyal etkinliklerin azaldığı görülmektedir. Eğitim düzeyi arttıkça sanal mekân kullanımının arttığı daha önceki bölümlerde açıklanmıştı. Benzer ilişki metropol kentlerde yaşayanlar ile teknolojik araç kullanımları arasındaki ilişkide de görülmektedir. Dolayısıyla teknolojik araç ve sanal mekân kullanımının artmasının yüz yüze gerçekleştirilen aktiviteleri azalttığı sonucu ortaya çıkmaktadır.

İnsan ve toplum sağlığını ciddi bir şekilde tehdit eden Covid-19 virüsünün yarattığı küresel salgın ile birlikte insan davranışları ve kent mekânının kullanımı hızlı ve zorunlu bir değişim sürecine girmiştir. Bu süreçte iş, eğitim gibi zorunlu aktivitelerin seyri genel olarak ilgili kurumlar ve devlet yöneticilerinin aldığı kararlar doğrultusunda yani insanların kendi tercihlerinin dışında şekillenmektedir. Fakat serbest zaman (her ne kadar bazı dönemlerde katı kısıtlamalar ile özgürlükler sınırlandırılrsa da) insanların kendi tercihlerini yansıtmaları açısından Covid-19'un insan davranışları ve mekân kullanımı üzerinde yarattığı etkilerin daha açık gözlemlendiği bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Gerçekleştirilen anket çalışması sonuçlarına göre Covid-19 ile birlikte insanların hem serbest zaman aktivitelerini hem de eğitim, iş, resmi işlemler gibi zorunlu aktivitelerini sanal mekânda gerçekleştirme oranlarının ciddi oranda arttığı ortaya çıkmaktadır. Sinema, tiyatro, sergi, müze gibi etkinliklere katılım ve alışveriş merkezine gitme sıklığı Covid-19 ile birlikte en çok azalan aktivitelerdir. Mekân kullanımı açısından bakıldığında kapalı kamusal mekân kullanımı taşıdığı riskin fazla olması açısından önemli oranda azalırken, açık kamusal mekân kullanımları kapalı mekânlara göre bu süreçten çok daha az etkilenmektedir. Kapalı kamusal mekân kullanımlarının özellikle metropol kentlerde diğer kentlere oranla daha fazla azaldığı görülmektedir. Dolayısıyla Covid-19 salgınının yarattığı etkiler her kentte aynı şekilde gözlenmemekte, kentlerin barındırdığı farklı sosyal ve fiziksel özelliklere göre etkinin büyüklüğü değişiklikler göstermektedir.

Bu çalışma ile, Türkiye'de serbest zaman aktivitelerine katılım sıklığı, bu aktiviteler için kullanılan mekânlar, teknolojinin serbest zaman mekân kullanımları üzerinde yarattığı etkiler ve Covid-19 salgınının teknoloji bağlamında kamusal mekân kullanımlarında yarattığı değişimler ortaya koyulmuştur. Çalışmada karpotu örneklem yöntemi ile tüm evreni temsil eden örnekleme ulaşmak amaçlansa da çalışmanın sonucunda elde edilen örneklem, nüfusun sahip olduğu demografik özellikleri bire bir

yansıtmamaktadır. Ayrıca bu çalışma Covid-19 salgının ilk aşamasında gerçekleştirilmiş olup sürecin farklı aşamalarında hem toplumun davranışları hem de yönetimler tarafından uygulanan politikalar değişebilmektedir. Dolayısıyla farklı aşamalarda gerçekleştirilen araştırmaların sonuçları farklılık gösterecektir. Covid-19'un teknoloji kullanımında ve kamusal mekânlar üzerindeki etkileri ve yarattığı değişimlerin kalıcılığı tekrarlanan ampirik çalışmalar ile ortaya koyularak tartışmaların zenginleştirilmesinin gerekliliği açıktır.

Bugün, kent yaşamını ve kent mekânını dijital teknolojilerden ayrı düşünmek imkânsız hale gelmiştir. Sosyal, kültürel, politik, ekonomik faktörler gibi teknoloji de kenti etkileyen ve dönüştüren bir bileşen olarak karşımıza çıkmaktadır. Teknoloji ile hayatımıza giren yeni araçlar, insanların günlük yaşamda gerçekleştirdikleri zorunlu veya isteğe bağlı aktivitelerde farklı boyutlarda değişimler yaratmakta, kentsel mekânlar ise bu değişimlerden etkilenmektedir. Bu çalışma, teknolojinin dijitalleştirdiği serbest zaman aktivitelerini ve bu dijitalleşmeden etkilenen ve kullanımı azalan kamusal mekânları tespit etmeye odaklanmıştır. Çalışma sonucunda teknoloji ile bazı kamusal alanların (açık kamusal alanlar) kullanımının azaldığı bazılarının (kapalı kamusal alanlar) ise bu gelişmelerden etkilenmediği sonucuna ulaşılmıştır. Fakat teknoloji kamusal mekânları sadece kullanım açısından etkilememekte ayrıca bu mekânların deneyimlenme şekillerini ve bu mekânlarda gerçekleştirilen pratikleri de değiştirmektedir. Bu nedenle ileriki yıllarda bu çalışmanın kapsamı, teknolojinin kamusal mekânın deneyimlenmesinde, mekân pratiklerinde veya mekânın kullanım şekillerinde yarattığı değişimleri ve etkileri ortaya koymaya yönelik araştırmalar ile desteklenerek genişletilebilir.

KAYNAKLAR

- Albanese, V.** (2014). From the Historic to the Virtual City: The New Idea of Public Space. R. Efe, T. T. Onay, I. Sharaho, & E. Atasoy (Dü) içinde, *Urban and Urbanization* (s. 1-10). Sofia: St. Kliment Ohridski University Press.
- Alexandris , K., & Carroll, B.** (1997). Demographic Differences in the Perception of Constraints on Recreational Sport Participation: Results from a Study in Greece. *Leisure Studies*, 16(2), 107-125.
- Arendt, H.** (1958). *The Human Condition*. Chicago ve London: The University of Chicago Press.
- Arttime, C.** (2014). *Time Allocation to Leisure Activities in Spain: Empirical Evidence on Individual Involvement in Sport and Cultural Activities*. Doktora Tezi, Oviedo Üniversitesi.
- Aurigi, A., & De Cindio, F.** (2008). Augmented Urban Spaces. A. Aurigi, & F. De Cindio (Dü) içinde, *Augmented Urban Spaces: Articulating the Physical and Electronic City* (s. 1-4). New York: Routledge.
- Avar, A. A.** (2009). Lefebvre'in Üçlü Algılanan, Tasarlanan, Yaşanan Mekân Diyalektiği. *Dosya*(17), 7-16.
- Biggart, N. W.** (1994). Labor and Leisure. N. J. Smelser, & R. Swedberg (Dü) içinde, *The Handbook of Economic Sociology* (s. 672-690). New York: Princeton University Press ve the Russell Sage Foundation.
- Bittman, M.** (2002). Social Participation and Family Welfare: The Money and Time Costs of Leisure in Australia. *Social Policy & Administration*, 36(4), 408-425.
- Bittman, M., & Wajcman, J.** (2000). The Rush Hour: The Character of Leisure Time and Gender Equity. *Social Forces*, 79(1), 165-189.
- Boyd, D. M., & Ellison, N. B.** (2008). Social Network Sites: Definition, History, and Scholarship. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 13, 210-230.
- Bramham, P.** (2011). Choosing Leisure: Social Theory, Class and Generations. P. Bramham, & S. Wagg (Dü) içinde, *The New Politics of Leisure and Pleasure* (s. 11-31). Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Brewer, J., & Dourish, P.** (2008). Storied spaces: Cultural accounts of mobility, technology, and environmental knowing. *International Journal of Human-Computer Studies*(66), 963-976.
- Brill, M.** (1989). Transformation, Nostalgia, and Illusion in Public Life and Public Place. I. Altman, & E. H. Zube (Dü) içinde, *Public Places and Spaces* (s. 7-28). New York: Springer.

- Bryce, J.** (2001). The Technological Transformation of Leisure. *Social Science Computer Review*, 19(1), 7-16.
- Campbell, S. W., & Park, Y. J.** (2008). Social Implications of Mobile Telephony: The Rise of Personal Communication Society. *Sociology Compass*, 2(2), 371-387.
- Carlaw, K. I., Lipsey, R. G., & Webb, R.** (2007). *The Past, Present and Future of GPT-Driven Modern ICT Revolution*. Industry Canada.
- Carmona, M., Heath, T., Oc, T., & Tiesdell, S.** (2003). *Public Places Urban Space, The Dimensions of Urban Design*. Oxford: Architectural Press.
- Castells, M.** (2005). *Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür* (Cilt 1). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Chan, N. L., Xiao, H., Chau, C. Y., & Ma, H. T.** (2012). The Meaning of Leisure for Residents in Hong Kong. *Journal of Hospitality Marketing & Management*, 21, 311-329.
- Chapin, F.** (1971). Free Time Activities and Quality of Urban Life. *Journal of the American Institute of Planners*, 37(6), 411-417.
- Cheng, T.-C., & Wen, W.-J.** (2011). Determinants of performing arts attendance in Taiwan: a multivariate probit analysis. *Applied Economics Letters*, 18(15), 1437-1442.
- Ciochetto, L.** (2015). The Impact of New Technologies on Leisure Activities in Developed and Emerging Economies. *International and Multidisciplinary Journal of Social Sciences*, 4(2), 194-214.
- Coalter, F.** (1998). Leisure studies, Leisure Policy and Social Citizenship: the Failure of Welfare or the Limits of Welfare? *Leisure Studies*, 17(1), 21-36.
- Coalter, F.** (2006). The Duality of Leisure Policy. C. Rojek, S. M. Shaw, & A. J. Veal (Dü) içinde, *A Handbook of Leisure Studies* (s. 162-181). New York: Palgrave Macmillan.
- Craig, G.** (2004). *The Media, Politics and Public Life*. Crows Nest: Allen & Unwin.
- Critcher, C.** (2006). A Touch of Class. C. Rojek, S. Shaw, & A. Veal (Dü) içinde, *A Handbook of Leisure Studies* (s. 271-287). New York: Palgrave Macmillan.
- Crouch, D.** (2006). Geographies of Leisure. C. Rojek, S. M. Shaw, & A. J. Veal (Dü) içinde, *A Handbook of Leisure Studies* (s. 125-139). New York: Palgrave Macmillan.
- Cushman, G., & Laidler, A.** (1990). Recreation, Leisure and Social Policy. *Occasional Paper*(4). Department of Parks, Recreation and Tourism, Lincoln University.
- De Souza e Silva, A.** (2006). From Cyber to Hybrid. *Space and Culture*, 9(3), 261-278.
- Deem, R.** (1988). *Work, Unemployment and Leisure*. Londra: Routledge.

- Diamantaki, K.** (2014). The Ambiguous Construction of Place and Space. U. Gehmann, & M. Reiche (Dü) içinde, *Real Virtuality: About the Destruction and Multiplication of World* (s. 243-273). Bielefeld: Transcript.
- Dijk, J. V.** (2018). *Ağ Toplumu*. İstanbul: Kafka.
- Dines, N., Cattell, V., Gesler, W., & Curtis, S.** (2006). *Public spaces, social relations and well-being in East London*. Londra: Joseph Rowntree Foundation.
- Ercan, A. M.** (2007). Public Spaces of Post-Industrial Cities and Their Changing Roles. *Metu Jfa*, 24(1), 115-137.
- Ercan, A. M.** (2012). Kamusal Mekân. *Kentsel Planlama Ansiklopedik Sözlük* (s. 175-178). içinde İstanbul: Ninova Yayıncılık.
- Francis, M.** (1989). Control as a Dimension of Public Space Quality. I. Altman, & E. H. Zube (Dü) içinde, *Public Places and Spaces* (s. 147-172). New York ve London.
- Franck, K. A., & Paxson, L.** (1989). Women and Urban Public Space. I. Altman, & E. H. Zube (Dü) içinde, *Public Places and Spaces* (s. 121-146). New York: Plenum.
- Franck, K. A., & Stevens, Q.** (2007). Tying Down Loose Space. *Loose Space: Possibility and Diversity in Urban Life* (s. 1-34). içinde Londra: Routledge.
- Garcia, J., Lera-Lopez, F., & Suarez, M.** (2011). Estimation of a Structural Model of the Determinants of the Time Spent on Physical Activity and Sport: Evidence for Spain. *Journal of Sports Economics*, 12(5), 515-537.
- Gehl, J.** (2011). *Life Between Buildings: Using Public Space*. Washington: Island Press.
- Giddens, A.** (1964). Notes on the Concepts of Play and Leisure. *The Sociological Review*, 12(1), 73-89.
- Glover, T. D., & Stewart, W.** (2006). Introduction to special issue: Rethinking leisure and community research: Critical reflections and future agendas. *Leisure/Loisir*, 30(2), 315-327.
- Godbey, G.** (2003). *Leisure in Your Life: An Exploration*. State College: Venture Publications.
- Google.** (2021). Google COVID-19 Community Mobility Reports. Nisan 2021 tarihinde <https://www.google.com/covid19/mobility/> adresinden alındı
- Graham, S., & Healey, P.** (1999). Relational Concepts of Space and Place: Issues for Planning Theory and Practice. *European Planning Studies*, 7(5), 623-646.
- Gratton, C., & Taylor, P.** (2002). *Economics of Sport and Recreation*. London and New York: Taylor & Francis.
- Gulloy, E.** (2020). Leisure and Community Assessments: Emotional Place Relations Among Young Teenagers in a Norwegian Industrial Stronghold. *Norwegian Journal of Geography*, 74(1), 35-53.

- Habermas, J.** (1974). The Public Sphere: An Encyclopedia Article (1964). *New German Critique*(3), 49-55.
- Hampton, K. N., & Gupta, N.** (2008). Community and Social Interaction in the Wireless City: Wi-Fi Use in Public and Semi-Public Spaces. *New Media & Society*, 10(6), 831-850.
- Hampton, K. N., Goulet, L. S., & Albanesius, G.** (2015). Change in the Social Life of Urban Public Spaces: The Rise of Mobile Phones and Women, and the decline of Aloneness Over 30 Years. *Urban Studies*, 52(8), 1489-1504.
- Hampton, K. N., Livio, O., & Goulet, L. S.** (2010). The Social Life of Wireless Urban Spaces: Internet Use, Social Networks, and the Public Realm. *Journal of Communication*, 60, 701-722.
- Hunnicut, B. K.** (2006). The History of Western Leisure. A. J. Veal, S. M. Shaw, & C. Rojek (Dü) içinde, *A Handbook of Leisure Studies* (s. 55-74). New York: Palgrave Macmillan.
- Iso-Ahola, S. E., & Mannell, R. C.** (2004). Leisure and Health. J. T. Haworth, & A. J. Veal (Dü) içinde, *Work and Leisure* (s. 184-199). New York, London: Routledge: Taylor & Francis.
- Ito, M., Okabe, D., & Anderson, K.** (2009). Portable Objects in Three Global Cities: The Personalization of Urban Places. R. Ling, & S. W. Campbell (Dü) içinde, *The Reconstruction of Space and Time: Mobile Communication Practices* (s. 67-88). New York: Routledge.
- Jeffres, L. W., Bracken, C. C., Jian, G., & Casey, M. F.** (2009). The Impact of Third Places on Community Quality of Life. *Applied Research Quality Life*, 4, 333-345.
- Jenkins, J., & Young, T.** (2008). Urban Development and the Leisure Dilemma: A Case Study of Leisure and Recreation in Urban Residential Estates in the Lower Hunter, New South Wales. *Annals of Leisure Research*, 11(1-2), 77-100.
- Johnson, A. J., & Glover, T. D.** (2013). Understanding Urban Public Space in a Leisure Context. *Leisure Sciences*, 35(2), 190-197.
- Juniu, S.** (2009). The Transformation of Leisure. *Leisure/Loisir*, 33(2), 1-16.
- Karaküçük, S.** (2014). *Rekreasyon Boş Zaman Değerlendirme*. Gazi Üniversitesi.
- Katz-Gerro, T., & Sullivan, O.** (2004). Leisure, Tastes and Gender in Britain: Changes from the 1960s to the 1990s. *Sociologie et sociétés*, 165-186.
- Kitchin, R.** (2009). Space II. R. Kitchin, & N. Thrift (Dü) içinde, *International Encyclopedia of Human Geography* (s. 266-275). Oxford: Elsevier.
- Kohn, M.** (2004). *Brave New Neighborhoods: The Privatization of Public Space*. New York: Routledge.
- Kraut, R., Patterson, M., Lundmark, V., Kiesler, S., Mukopadhyay, T., & Scherlis, W.** (1998). Internet Paradox: A Social Technology That Reduces Social Involvement and Psychological Well-Being? *American Psychologist*, 53(9), 1071-1031.

- Lefebvre, H.** (2014). *Mekanın Üretimi* (5 b.). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Lera-López, F., & Rapún-Gárate, M.** (2011). Determinants of Sports Participation and Attendance: Differences and Similarities. *International Journal of Sports Marketing & Sponsorship*, 66-89.
- Lloyd, K., & Auld, C.** (2002). The Role of Leisure in Determining Quality of Life: Issues of Content and Measurement. *Social Indicators Research*, 57, 43-71.
- López-Sintas, J., Rojas de Francisco, L., & García Álvarez, E.** (2015). The Nature of Leisure Revisited: an Interpretation of Digital Leisure. *Journal of Leisure Research*, 47(1), 79-101.
- López-Sintas, J., Rojas-DeFrancisco, L., & García-Álvarez, E.** (2017). Home-Based Digital Leisure: Doing the Same Leisure Activities, But Digital. *Congent Social Sciences*, 3(1), 1-14.
- Madanipour, A.** (2003). *Public and Private Spaces of the City*. London ve Newyork: Routledge.
- Malone, K. A.** (2002). Street Life: Youth, Culture and Competing Uses of Public Space. *Environment and Urbanization*, 14(2), 157-168.
- Manovich, L.** (2006). The Poetics of Augmented Space. *Visual Communication*, 5(2), 219-240.
- Mansvelt, J.** (2009). Leisure. R. Kitchin, & N. Thrift (Dü) içinde, *International Encyclopedia of Human Geography* (6 b., s. 179-186). Oxford: Elsevier.
- Marcuse, P.** (2005). The "Threat of Terrorism" and the Right to the City. *Fordham Urban Law*, 32(4), 101-119.
- McLean, D., Hurd, A. R., & Anderson, D. M.** (2017). *Kraus' Recreation and Leisure in Modern Society* (11 b.). Burlington: Jones & Barlett Learning.
- Miah, A.** (2011). Towards Web 3.0: Mashing Up Work and Leisure. P. Bramham, & S. Wagg (Dü) içinde, *The New Politics of Leisure and Pleasure* (s. 136-152). London: Palgrave Macmillan.
- Mitchell, D., & Staeheli, L. A.** (2009). Public Space. R. Kitchin, & N. Thrift (Dü) içinde, *International Encyclopedia of Human Geography* (s. 511-516). Oxford: Elsevier.
- Mitchell, W. J.** (2005). E-topia: Information and Communication Technologies and the Transformation of Urban Life. M. Castells, & G. Cardoso (Dü) içinde, *The Network Society: From Knowledge to Policy* (s. 325-333). Washington, DC: Center for Transatlantic Relations.
- Molnar, V.** (2014). Reframing Public Space Through Digital Mobilization: Flash Mobs and Contemporary Urban Youth Culture. *Space and Culture*, 17(1), 43-58.
- Mouratidis, K.** (2019). Built Environment and Leisure Satisfaction: The Role of Commute Time, Social Interaction, and Active Travel. *Journal of Transport Geography*, 80, 1-11.

- Mowl, G., & Towner, J.** (1995). Women, Gender, Leisure and Place: Towards A More 'Humanistic' Geography of Women's Leisure. *Leisure Studies*, 14, 102-116.
- Nemeth, J., & Schmidt, S.** (2011). The Privatization of Public Space: Modeling and Measuring Publicness. *Environment and Planning B: Planning and Design*, 38, 5-23.
- Olfert, S.** (2003). *Quality of Life Leisure Indicators*. Saskatoon: University of Saskatchewan.
- Orton-Johnson, K.** (2014). Knit, Purl and Upload: New Technologies, Digital Mediations and the Experience of Leisure. *Leisure Studies*, 33(3), 305-321.
- Poel, H. v.** (2006). Sociology and Cultural Studies. C. Rojek, S. M. Shaw, & A. J. Veal (Dü) içinde, *A Handbook of Leisure Studies* (s. 93-108). New York: Palgrave Macmillan.
- Relph, E.** (2001). Place in Geography. N. Smelser, & P. Baltes (Dü) içinde, *International Encyclopedia of Social & Behavioral Sciences* (s. 11448-11451). Oxford: Elsevier.
- Rojek, C.** (2004). Postmodern Work and Leisure. J. T. Haworth, & A. J. Veal (Dü) içinde, *Work and Leisure* (s. 51-66). New York: Routledge.
- Rojek, C.** (2005). *Leisure Theory: Principles and Practices*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Rojek, C.** (2006). Leisure, Culture and Civilization. C. Rojek, S. M. Shaw , & A. J. Veal (Dü) içinde, *A Handbook of Leisure Studies* (s. 25-40). New York: Palgrave Macmillan.
- Rolandsen, U. M.** (2011). *Leisure and Power in Urban China: Everyday Life in a Chinese City*. Abingdon: Routledge.
- Salihoğlu, T.** (2016). *Kentsel Yaşam Kalitesinin Yükseltilmesinde Boş Zaman Aktivitelerinin Rolü: İstanbul Örneği*. Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.
- Sennet, R.** (2000). Reflections on the Public Realm. G. Bridge, & S. Watson (Dü) içinde, *A Companion to the City* (s. 381-387). Oxford: Blackwell Publishing.
- Smale, B., Donohoe, H., Pelot, C., Croxford, A., & Auger, D.** (2010). *Leisure and Culture: A Report of the Canadian Index of Wellbeing*. Kanada: Waterloo Üniversitesi.
- Smith, W. D.** (2009). Leisure. D. Gregory, R. Johnston, G. Pratt, M. J. Watts, & S. Whatmore (Dü) içinde, *The Dictionary of Human Geography* (s. 416-417). Oxford: Blackwell.
- Stebbins, R. A.** (2017). *Leisure's Legacy: Challenging the Common Sense View of Free Time*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Stokowski, P. A.** (2002). Languages of Place and Discourses of Power: Constructing New Senses of Place. *Journal of Leisure Research*, 34(4), 368-382.

- Stüber, G. L.** (2002). *Principles of Mobile Communication*. New York, Boston, Dordrecht, London, Moscow: Kluwer Academic Publishers.
- Sylvester, C.** (2013). Fiftieth Anniversary: Of Time, Work, and Leisure. *Journal of Leisure Research*, 45(2), 253-258.
- Terzi, F., Türkoğlu, H. D., Bölen, F., Baran, P. K., & Salihoğlu, T.** (2015). Residents' Perception of Cultural Activities as Quality of Life in Istanbul. *Social Indicators Research*, 122, 211-234.
- Torkildsen, G.** (2005). *Leisure and Recreation Management*. New York, London: Routledge Taylor and Francis Group.
- Tribe, J.** (2004). *The Economics of Recreation, Leisure and Tourism*. Oxford: Elsevier.
- Tuan, Y.-F.** (1977). *Space and Place: The Perspective of Experience*. London: University of Minnesota Press.
- Turkle, S.** (2011). *Alone Together*. New York: Basic Books.
- Türkiye İstatistik Kurumu.** (2020, Aralık). Zaman Kullanım Araştırması (2015). *Merkezi Dağıtım Sistemi*. <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?locale=tr> adresinden alındı
- Türkoğlu, H., Bölen, F., Baran, P. K., & Terzi, F.** (2011). Measuring Quality of Urban Life in Istanbul. R. W. Marans, & R. J. Stimson (Dü) içinde, *Investigating Quality of Urban Life* (s. 209-233). New York: Springer.
- Van Melik, R., Van Aalst, I., & Van Weesep, J.** (2007). Fear and Fantasy in the Public Domain: The Development of Secured and Themed Urban Space. *Journal of Urban Design*, 12(1), 25-41.
- Vaus, D.** (1985). *Surveys in Social Research* (5. b.). Crows Nest NSW: Allen & Unwin.
- Wallsten, S.** (2013). *What Are We Not Doing When We're Online*. Cambridge: National Bureau of Economic Research.
- Walmsley, J., & Jenkins, J. M.** (2003). Leisure. J. M. Jenkins, & J. J. Pigram (Dü) içinde, *Encyclopedia of Leisure and Outdoor Recreation* (s. 279-282). Londra: Routledge.
- Williams, D. R.** (2002). Leisure Identities, Globalization, and the Politics of Place. *Journal of Leisure Research*, 34(4), 351-367.
- Williams, D. R., & Patterson, M. E.** (2008). Place, Leisure, and Well-being Place. J. Eyles, & A. Williams (Dü) içinde, *Sense of Place, Health and Quality of Life* (s. 105-119). London: Ashgate.
- Wise, J. B.** (2014). What is Leisure? A MacIntyrian Based Response. *Journal of Unconventional Parks, Tourism & Recreation Research*, 5(2), 17-22.
- Woolley, H.** (2005). *Urban Open Spaces*. New York: Spon Press.
- Yükseköğretim Kurumu.** (2020, Aralık). Yükseköğretim İstatistikleri. 2019-2020 Öğretim Yılı Yükseköğretim İstatistikleri. Türkiye. <https://istatistik.yok.gov.tr> adresinden alındı

- Zganec, A., Merkas, M., & Sverko, I.** (2011). Quality of Life and Leisure Activities: How do Leisure Activities Contribute to Subjective Well-Being? *Social Indicators Research*, 102, 81-91.
- Zmyslony, P., & Wędrawicz, K. A.** (2019). Cities in The Experience Economy: The Rise and The Future of Urban Leisure Formats. *Journal Of Tourism Futures*, 5(2), 185-192.
- Zuzanek, J.** (2006). Leisure and Time. C. Rojek, S. M. Shaw, & A. J. Veal (Dü) içinde, *A Handbook of Leisure Studies* (s. 185-202). New York: Palgrave Macmillan.

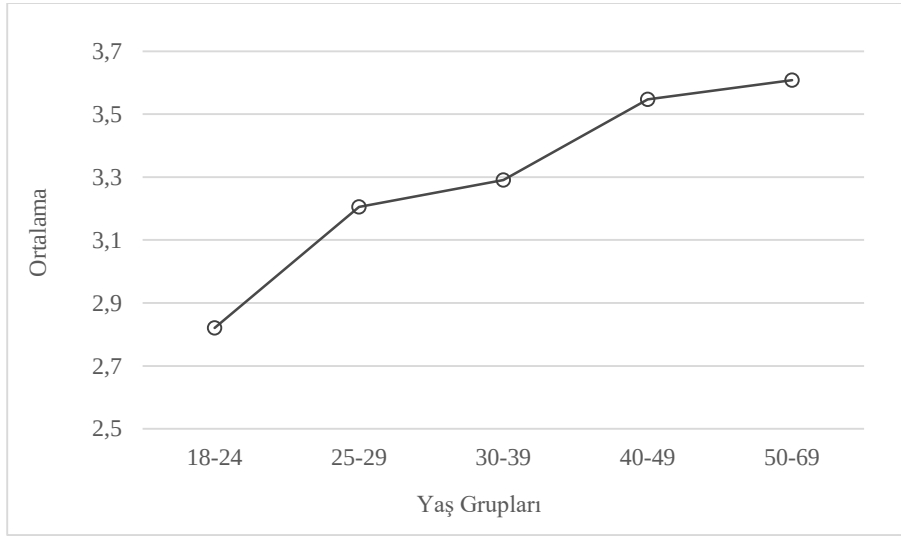
EKLER

EK A: Analizi Sonuçları

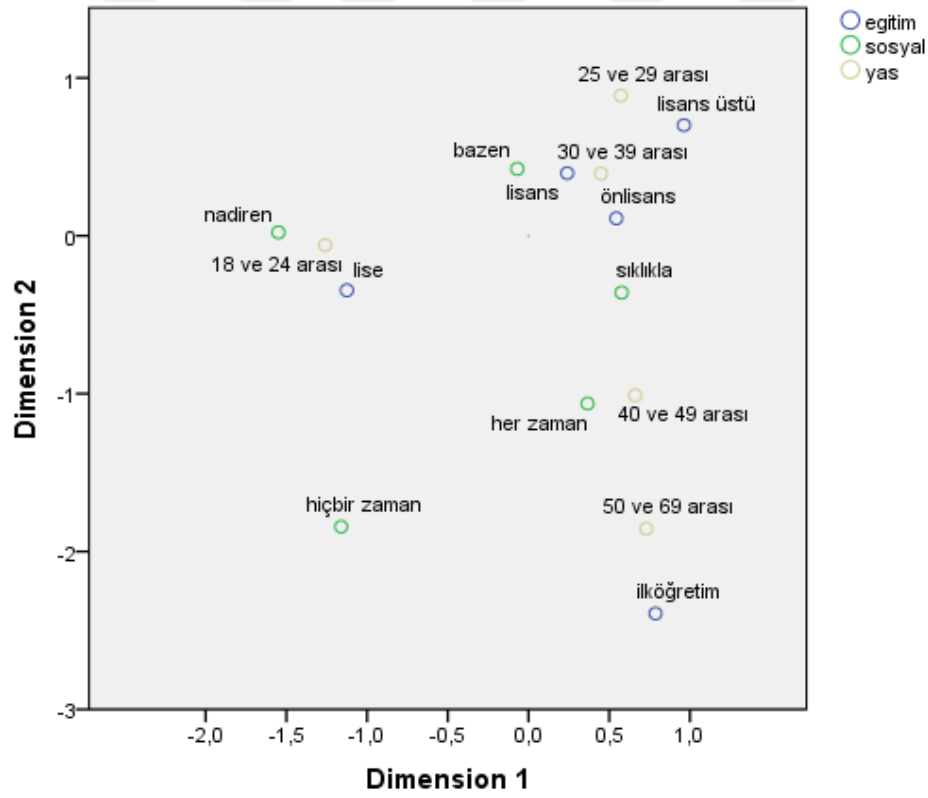
EK B: Anket Formu

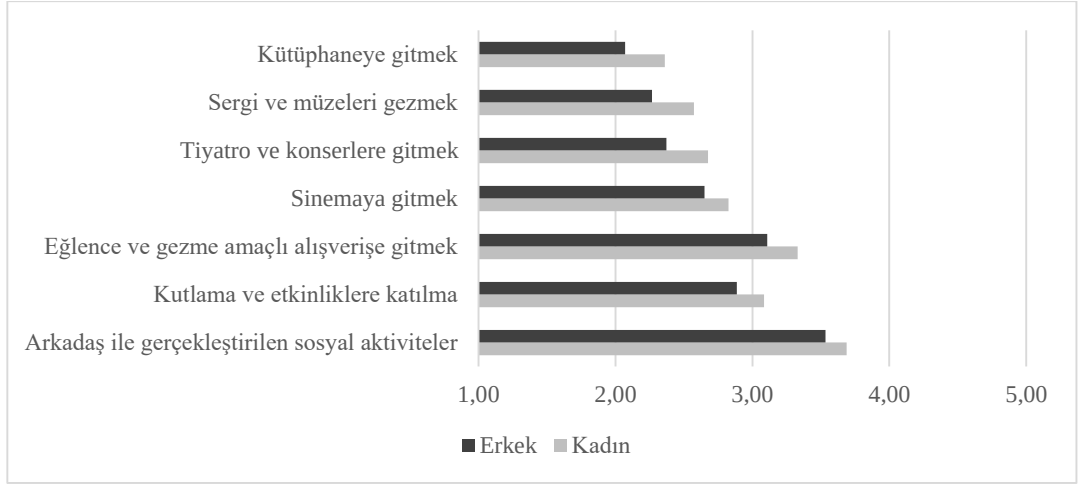
EK A

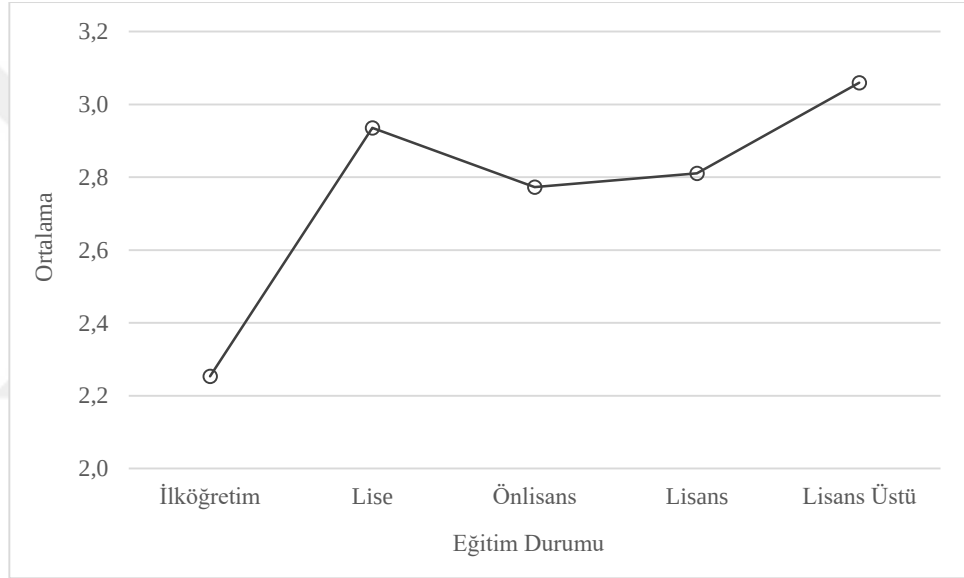
Şekil A.1: Yaş gruplarına göre sosyal aktivitelere katılım sıklığı.

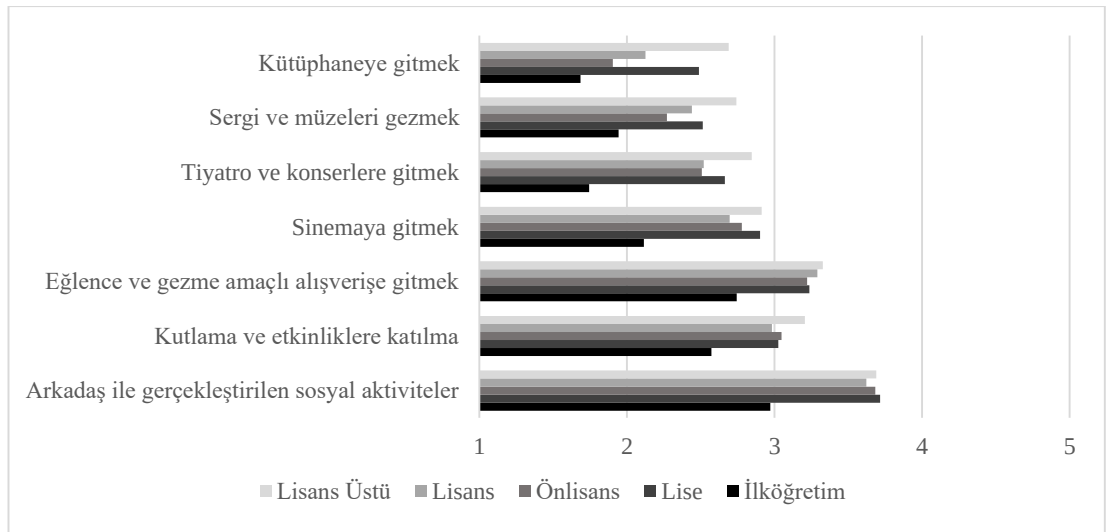
Şekil A.2: Eğitim durumu, yaş ve sosyal aktivitelere katılım sıklığına göre çoklu uygunluk analizi grafiği.

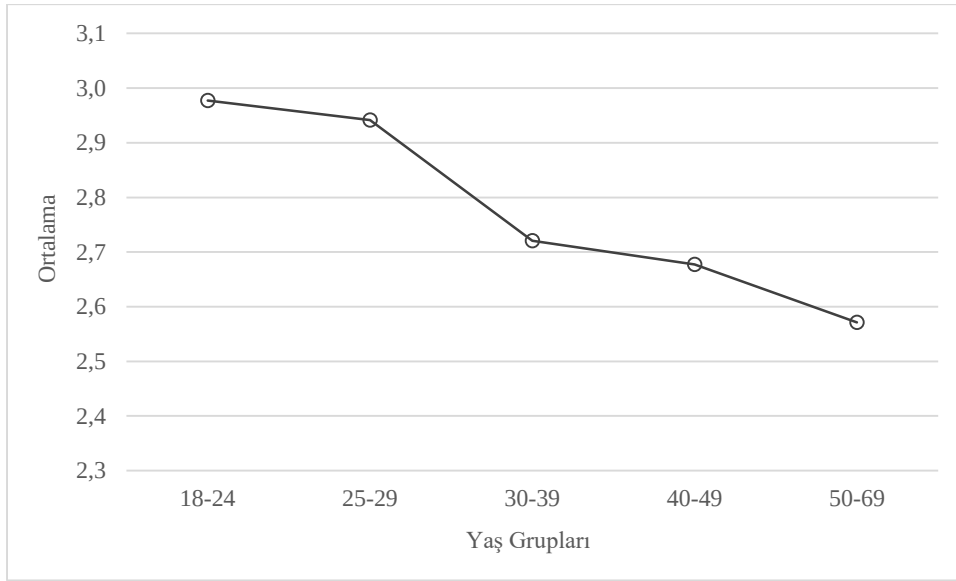
Şekil A.3: Cinsiyete göre kültür ve eğlence etkinliklerine katılım sıklığı.

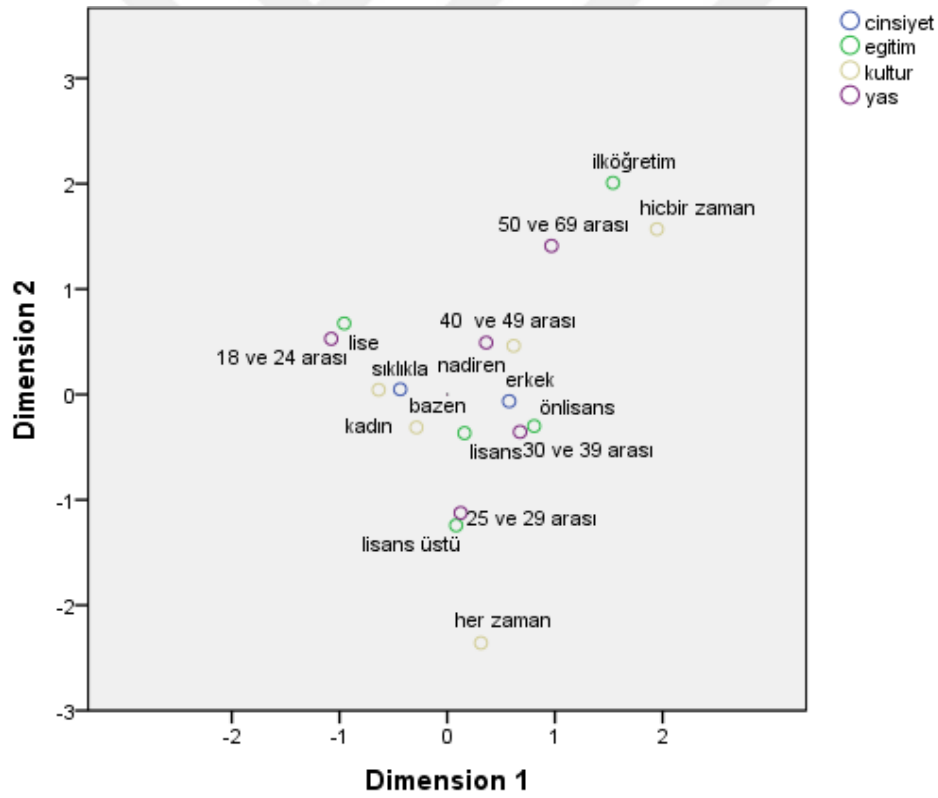
Şekil A.4: Eğitim durumuna göre kültür ve eğlence aktivitelerine katılım sıklığı.

Şekil A.5: Eğitim durumuna göre kültür ve eğlence etkinliklerine katılım sıklığı.

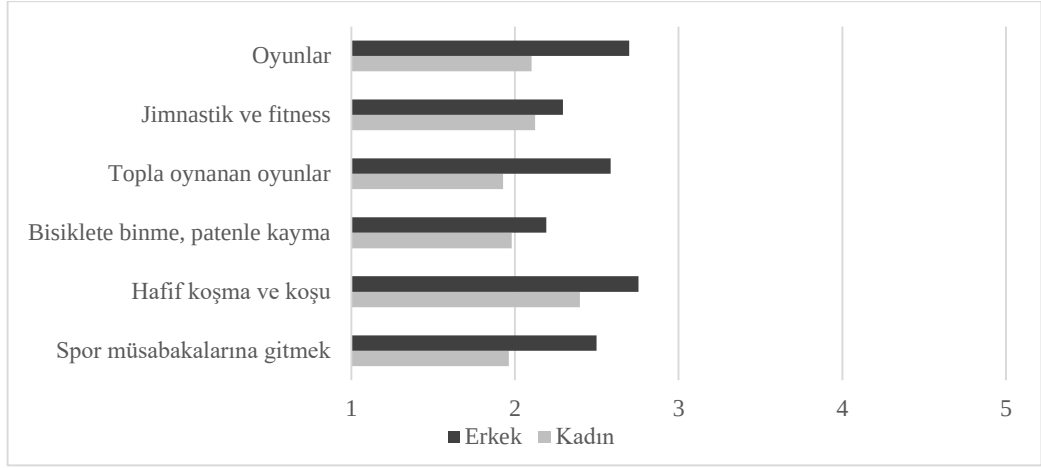

Şekil A.6: Yaş gruplarına göre kültür ve eğlence aktivitelerine katılım sıklığı.

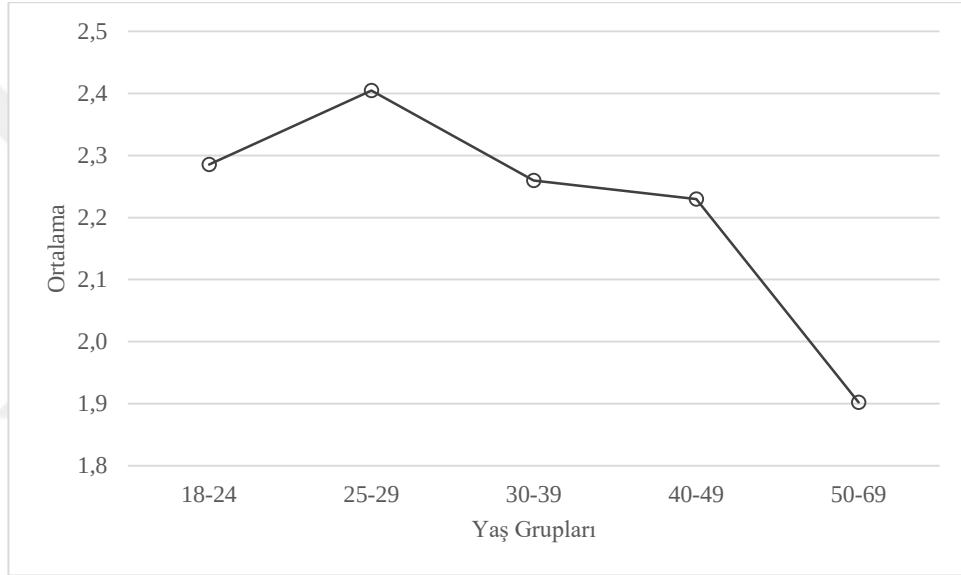

Şekil A.7: Cinsiyet, eğitim durumu, yaş ve kültür ve eğlence aktivitelerine katılım sıklığına göre çoklu uygunluk analizi grafiği.

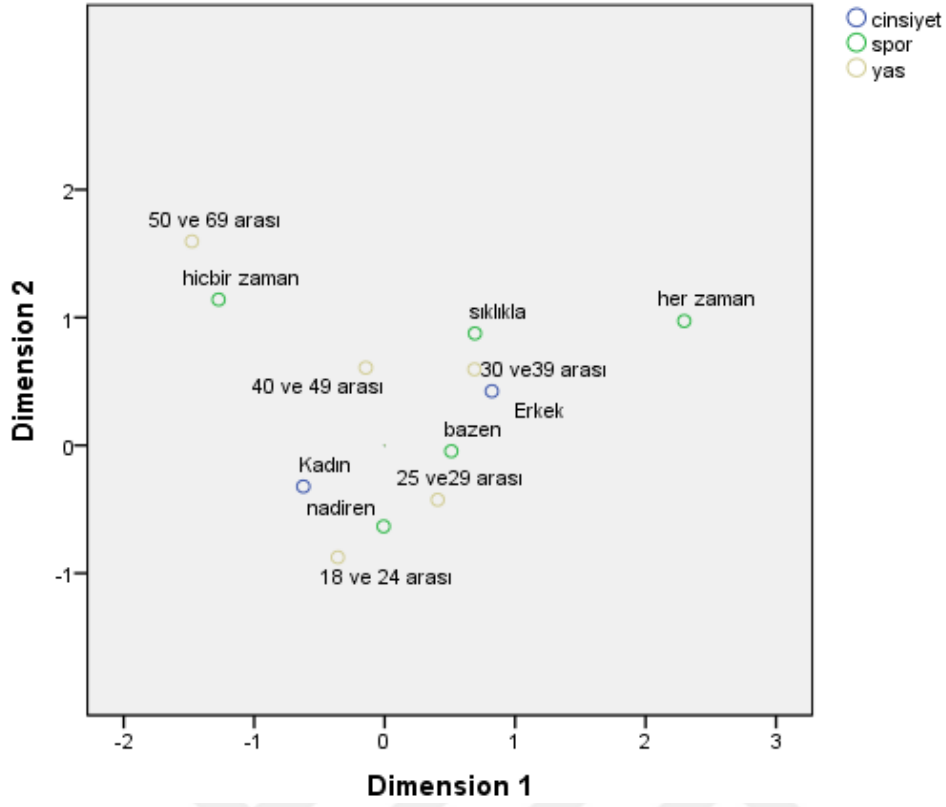

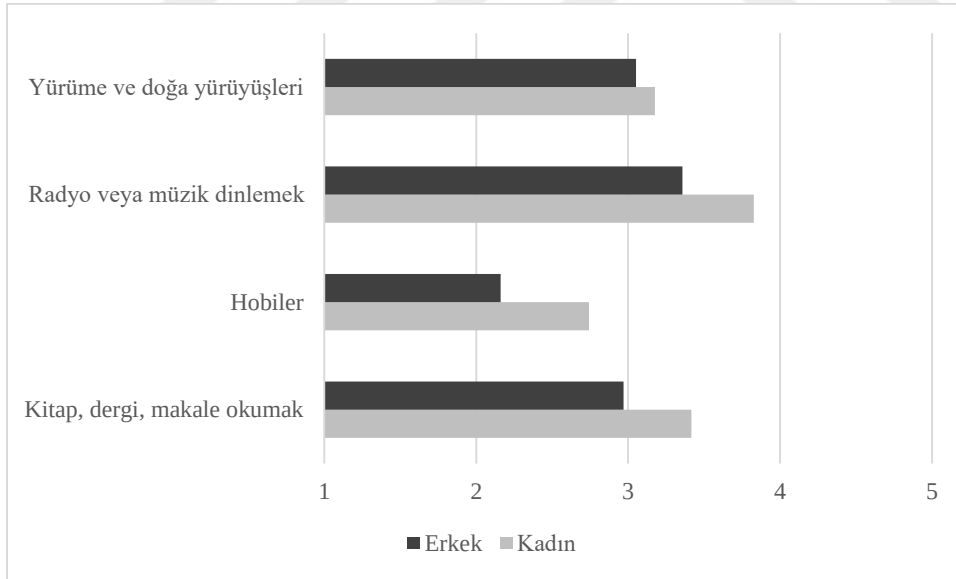
Şekil A.8: Cinsiyete göre spor etkinliklerine katılım sıklığı.

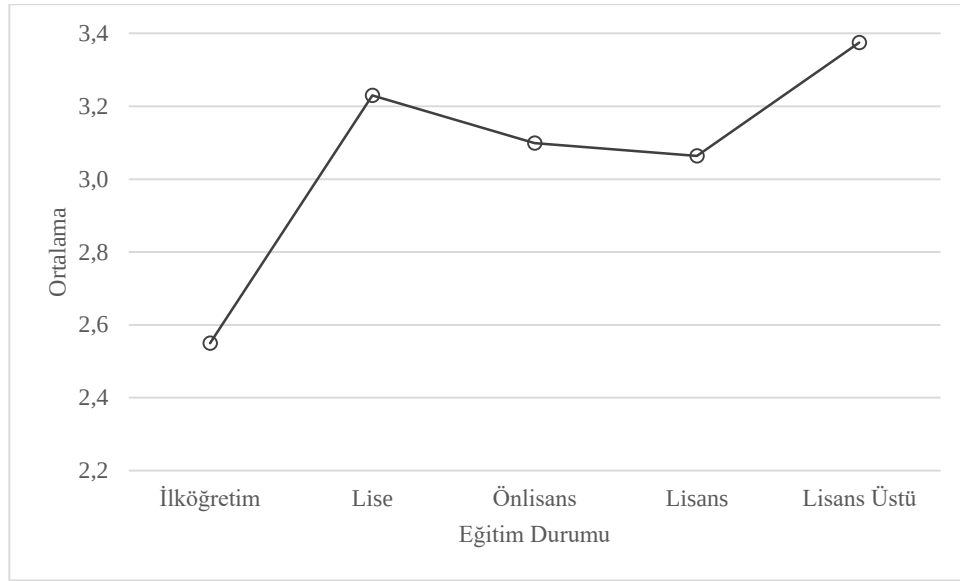
Şekil A.9: Yaş gruplarına göre spor aktivitelerine katılım sıklığı.

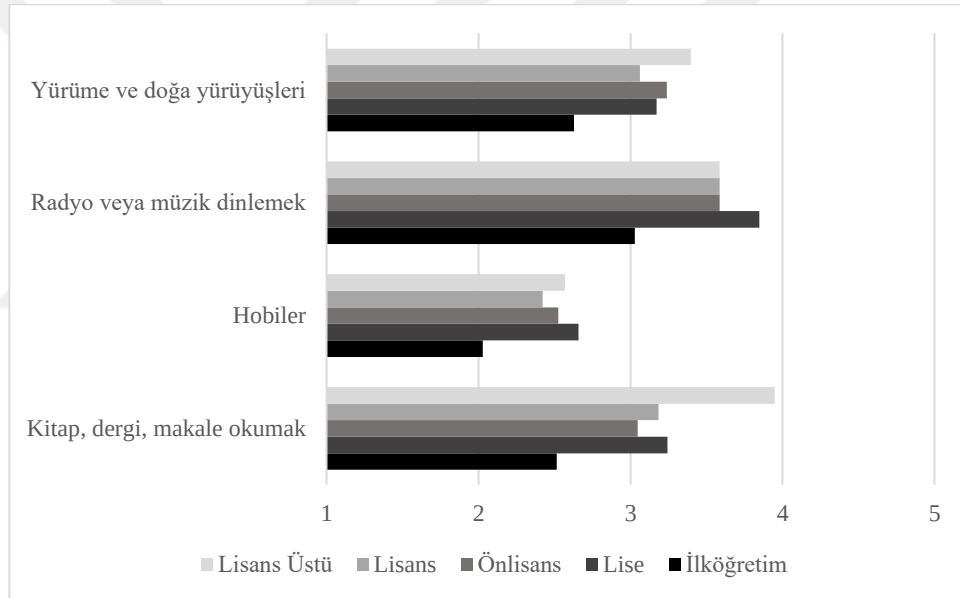
Şekil A.10: Cinsiyet, yaş ve kültür ve spor aktivitelerine katılım sıklığına göre çoklu uygunluk analizi grafiği.

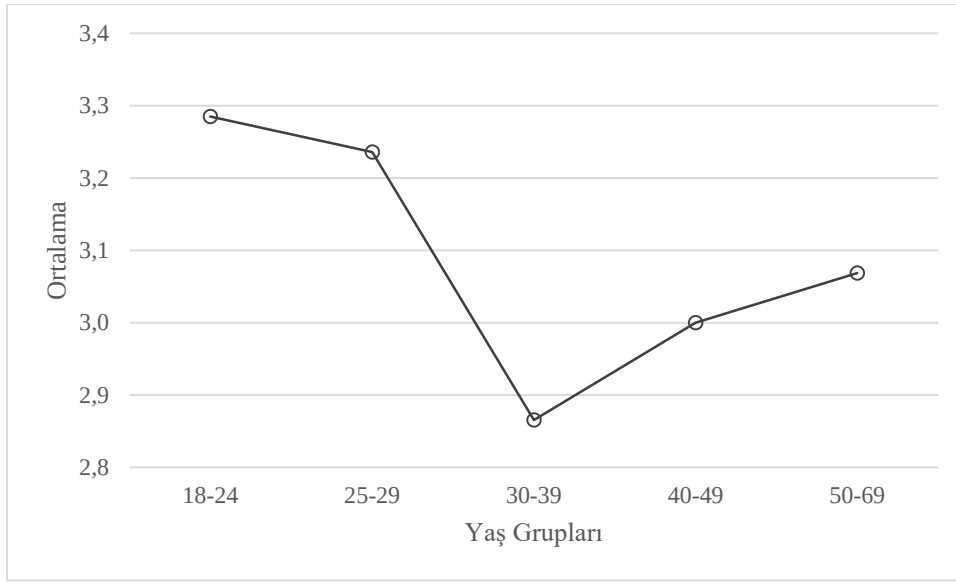
Şekil A.11: Cinsiyete göre hobiler/kişisel gelişim etkinliklerine katılım sıklığı.

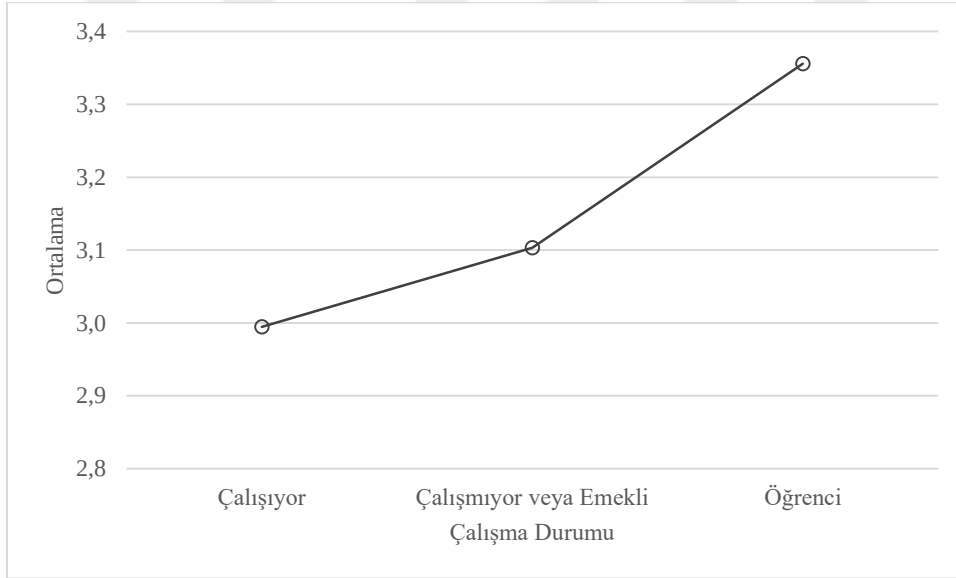
Şekil A.12: Eğitim durumuna göre hobiler/kişisel gelişim aktivitelerine katılım sıklığı.

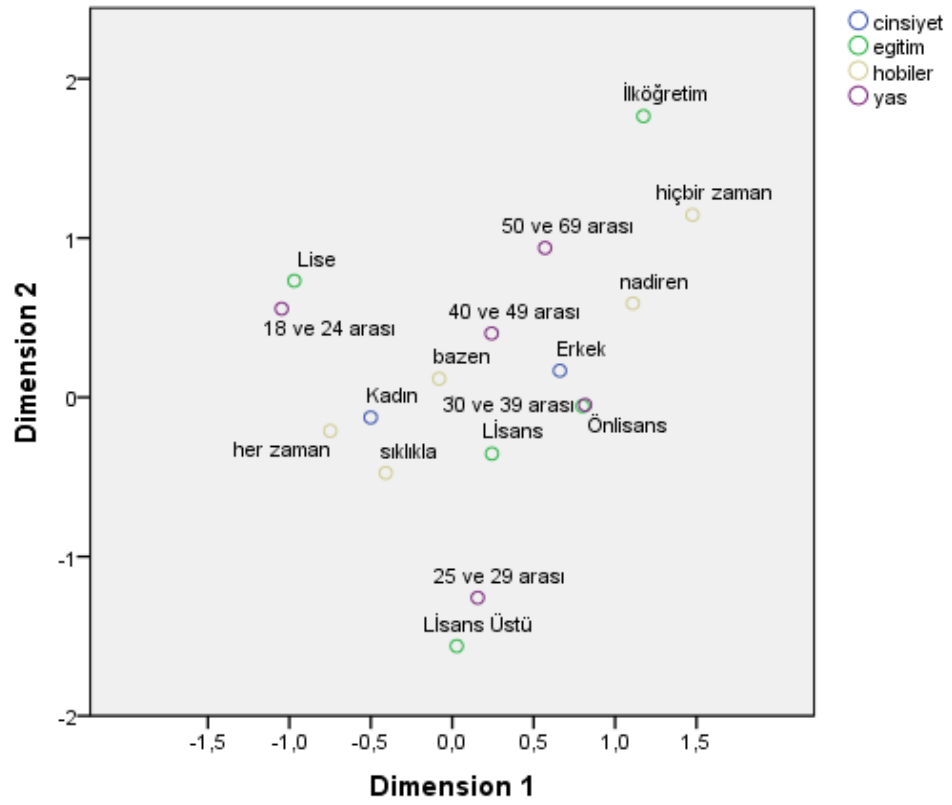
Şekil A.13: Eğitim durumuna göre hobiler/kişisel gelişim etkinliklerine katılım sıklığı.

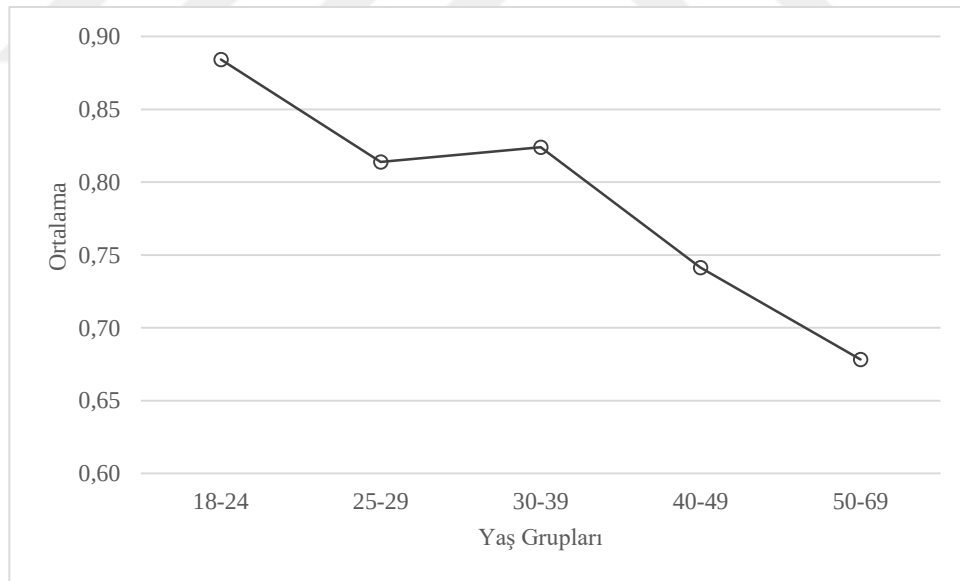
Şekil A.14: Yaş gruplarına göre hobiler/kişisel gelişim aktivitelerine katılım sıklığı.

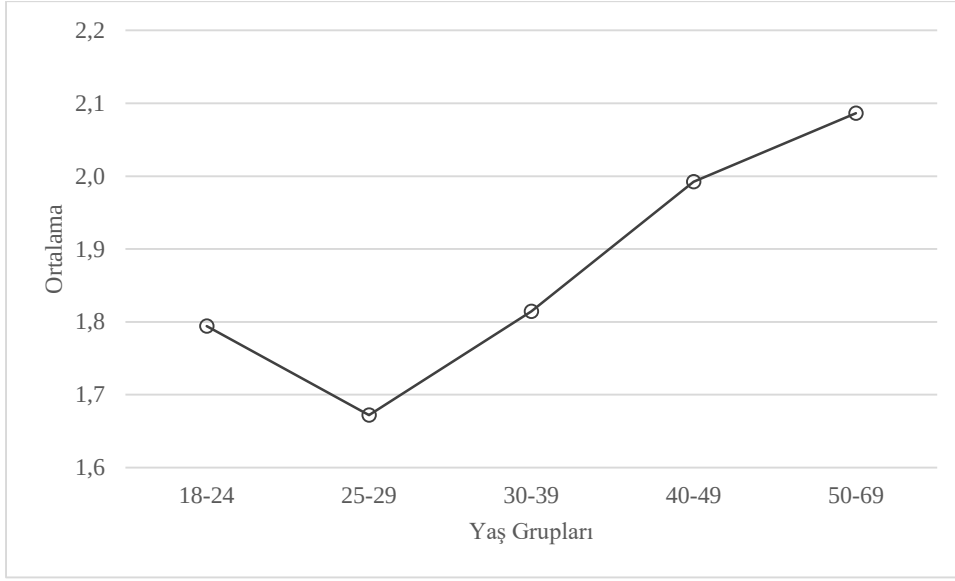
Şekil A.15: Çalışma durumuna göre hobiler/kişisel gelişim aktivitelerine katılım sıklığı.

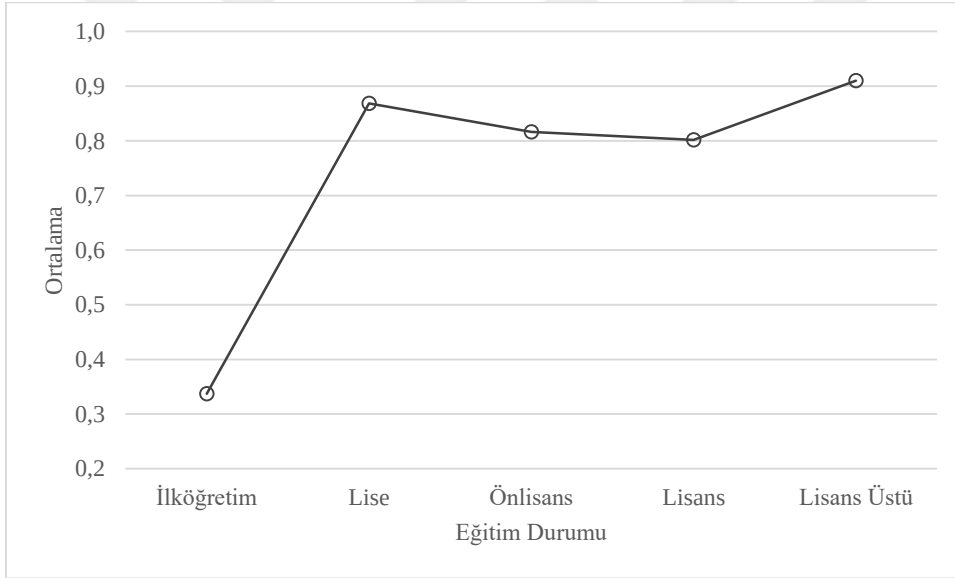
Şekil A.16: Cinsiyet, eğitim durumu, yaş ve spor hobiler/kişisel gelişim aktivitelerine katılım sıklığına göre çoklu uygunluk analizi grafiği.

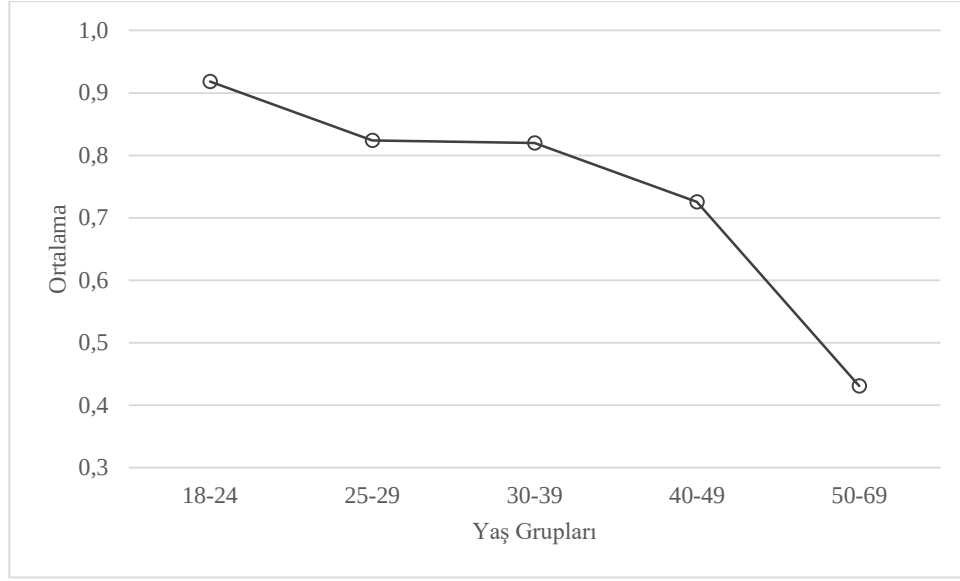
Şekil A.17: Yaş gruplarına göre alışveriş merkezlerinin tercih edilme derecesi.

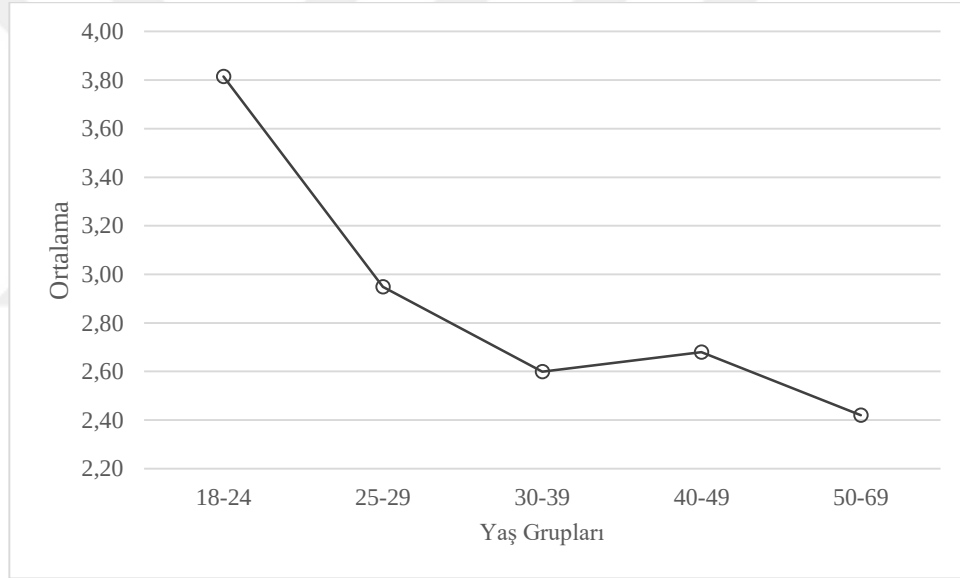
Şekil A.18: Yaş gruplarına göre evin tercih edilme derecesi.

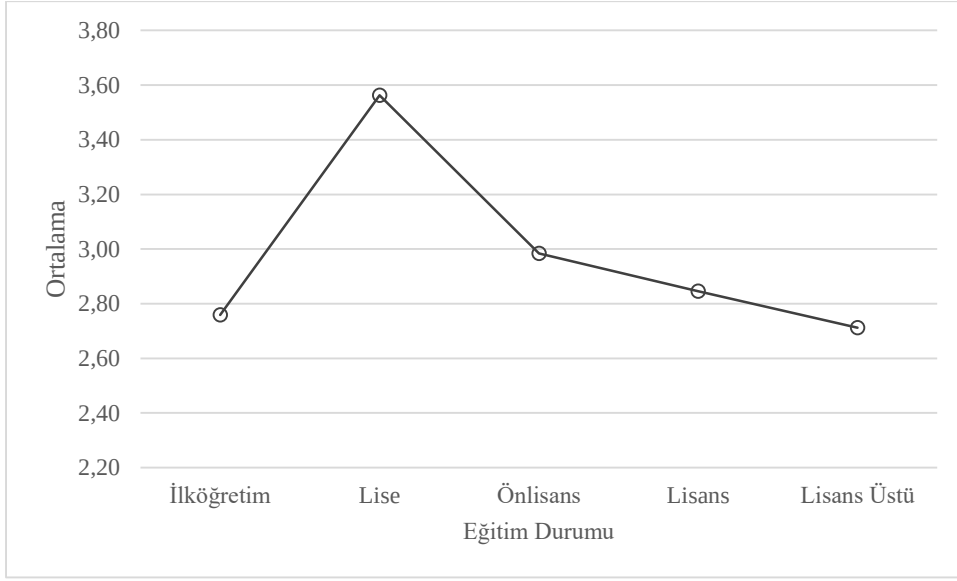
Şekil A.19: Eğitim düzeyine göre sanal ortamın tercih edilme derecesi.

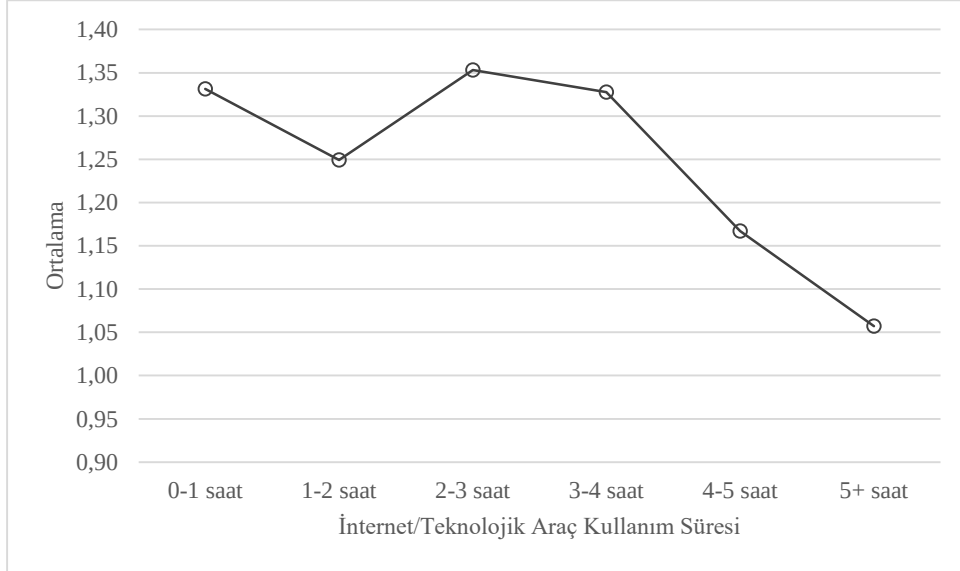
Şekil A.20: Yaş gruplarına göre sanal ortamın tercih edilme derecesi.

Şekil A.21: Yaş gruplarına göre teknolojik araç kullanım süresi (saat).

Şekil A.22: Eğitim düzeyine göre teknolojik araç kullanım süresi (saat).

Şekil A.23: Teknolojik araç kullanım süresine göre açık kamusal alan kullanımı.

EK B

BİLGİ VE İLETİŞİM TEKNOLOJİLERİNİN SERBEST ZAMAN AKTİVİTELERİ VE KAMUSAL ALAN KULLANIMI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ							
Bu araştırma, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Şehir Planlama Yüksek Lisans Programı, yüksek lisans tezi kapsamında gerçekleştirilmektedir. Bu çalışma kapsamında üretilen anket sorularına vereceğiniz yanıtlar, araştırma sonuçlarının güvenilirliği ve bilimsel katkı açısından oldukça önemlidir. Bu ankette kişisel önem arz edecek herhangi bir soru yer almamakta olup verilen cevaplar hiçbir kişi ve kurum ile doğrudan paylaşılmayacaktır.							
Cinsiyet	☐ K	Yaş		Eğitim Durumu	☐ İlköğretim	☐ Lise	☐ Önlisans
	☐ E	Doğum yeri			☐ Lisans	☐ Lisans Üstü	
Yaşadığınız Şehir				Çalışma Durumu	☐ Çalışıyorum		☐ Öğrenciyim
Yaşadığınız İlçe					☐ Çalışmıyorum		☐ Emekliyim
Kaç senedir burada yaşıyorsunuz?				Meslek			
Günde ortalama kaç saat akıllı cihaz, sosyal medya gibi araçları kullanırsınız?							
Sosyal medya hesabınız var mı?	☐ Var	Kullandığınız sosyal medya sitelerini işaretleyiniz.					
		☐ Instagram	☐ Twitter	☐ Foursquare			
	☐ Yok	☐ Facebook	☐ Tumblr	☐ Pinterest			
		☐ LinkedIn	☐ Tiktok	Diğer:			
Haberleşme ve iletişim için dijital iletişim kanalları kullanır mısınız?	☐ Evet	Kullandığınız dijital iletişim kanallarını işaretleyiniz.					
		☐ Whatsapp	☐ Messenger	☐ Bip			
	☐ Hayır	☐ WeChat	☐ Hangout	☐ Skype			
		☐ Snapchat	☐ Zoom	Diğer:			
Dijital Platform üyeliğiniz var mı?	☐ Var	Kullandığınız dijital platformları işaretleyiniz.					
		☐ Youtube	☐ Puhutv	☐ Blutv	☐ Netflix		
	☐ Yok	☐ Soundcloud	☐ Muud	☐ Fizy	☐ Spotify		
		☐ Dezeer	Diğer:				
Sanal ortamda aşağıdaki aktiviteleri hangi sıklıkla gerçekleştirirsiniz?							
	Her Zaman	Sıklıkla	Bazen	Nadiren	Hiçbir Zaman		
Oyun oynamak	☐ 5	☐ 4	☐ 3	☐ 2	☐ 1		
Dergi, Gazete, Kitap vb. okumak	☐ 5	☐ 4	☐ 3	☐ 2	☐ 1		
Video, film izlemek	☐ 5	☐ 4	☐ 3	☐ 2	☐ 1		
Aile ile iletişim kurmak	☐ 5	☐ 4	☐ 3	☐ 2	☐ 1		
Arkadaşlar ile iletişim kurmak	☐ 5	☐ 4	☐ 3	☐ 2	☐ 1		
Sosyal medyayı takip etmek	☐ 5	☐ 4	☐ 3	☐ 2	☐ 1		
Yeni insanlarla tanışmak	☐ 5	☐ 4	☐ 3	☐ 2	☐ 1		
Alışveriş yapmak	☐ 5	☐ 4	☐ 3	☐ 2	☐ 1		

Serbest/boş zamanlarınızda aşağıdaki aktiviteleri hangi sıklıkta gerçekleştirirsiniz?									
	Her Zaman	Sıklıkla	Bazen	Nadiren	Hiçbir Zaman				
Aile ile sosyalleşme	( ) 5	( ) 4	( ) 3	( ) 2	( ) 1				
Arkadaş ile sosyalleşme	( ) 5	( ) 4	( ) 3	( ) 2	( ) 1				
Ziyarete gitme, misafir ağırlama	( ) 5	( ) 4	( ) 3	( ) 2	( ) 1				
Kutlamalar	( ) 5	( ) 4	( ) 3	( ) 2	( ) 1				
Alışveriş yapmak	( ) 5	( ) 4	( ) 3	( ) 2	( ) 1				
Sinemaya gitmek	( ) 5	( ) 4	( ) 3	( ) 2	( ) 1				
Tiyatro ve Konserlere gitmek	( ) 5	( ) 4	( ) 3	( ) 2	( ) 1				
Sergi ve müzeleri gezmek	( ) 5	( ) 4	( ) 3	( ) 2	( ) 1				
Kütüphaneye gitmek	( ) 5	( ) 4	( ) 3	( ) 2	( ) 1				
Spor müsabakalarına gitmek	( ) 5	( ) 4	( ) 3	( ) 2	( ) 1				
Yürüme ve doğa yürüyüşleri	( ) 5	( ) 4	( ) 3	( ) 2	( ) 1				
Hafif koşma ve koşu	( ) 5	( ) 4	( ) 3	( ) 2	( ) 1				
Bisiklete binme, patenle kayma	( ) 5	( ) 4	( ) 3	( ) 2	( ) 1				
Topla oynanan oyunlar	( ) 5	( ) 4	( ) 3	( ) 2	( ) 1				
Jimnastik ve fitness	( ) 5	( ) 4	( ) 3	( ) 2	( ) 1				
Hobiler (görsel- sahne-edebi sanatlar, el sanatları, koleksiyonlar vd.)	( ) 5	( ) 4	( ) 3	( ) 2	( ) 1				
Oyunlar	( ) 5	( ) 4	( ) 3	( ) 2	( ) 1				
Kitap, dergi, makale okumak	( ) 5	( ) 4	( ) 3	( ) 2	( ) 1				
TV izlemek	( ) 5	( ) 4	( ) 3	( ) 2	( ) 1				
Radio veya müzik dinlemek	( ) 5	( ) 4	( ) 3	( ) 2	( ) 1				
Seyahat ve Konaklama	( ) 5	( ) 4	( ) 3	( ) 2	( ) 1				
Aşağıdaki serbest/boş zaman aktivitelerini daha çok hangi mekânlarda gerçekleştirirsiniz? Gerçekleştirmedığınız aktiviteleri boş bırakınız. En fazla tercih ettiğiniz 1.mekânı "(1)", 2. mekânı "(2)", 3. mekânı "(3)" olarak kodlayınız.									
Aile ile sosyalleşme	( ) Ev	( ) Meydan, sokak, cadde	( ) Avm	( ) Restoran, kafe, bar (Avm dışında)	( ) Restoran, kafe, bar (Avm içinde)	( ) Park, orman, sahil	( ) Etkinlik Mekânı	( ) İnternet /sanal ortam	( ) Diğer
Arkadaş ile sosyalleşme	( ) Ev	( ) Meydan, sokak, cadde	( ) Avm	( ) Restoran, kafe, bar (Avm dışında)	( ) Restoran, kafe, bar (Avm içinde)	( ) Park, orman, sahil	( ) Etkinlik Mekânı	( ) İnternet /sanal ortam	( ) Diğer
Kitap okumak	( ) Ev	( ) Kütüphane	( ) Restoran, kafe, bar (Avm dışında)	( ) Restoran, kafe, bar (Avm içinde)	( ) Park, orman, sahil	( ) İnternet /sanal ortam	( ) Diğer	( ) Diğer	( ) Diğer
Oyunlar	( ) Ev	( ) Oyun salonları	( ) Restoran, kafe, bar (Avm dışında)	( ) Restoran, kafe, bar (Avm içinde)	( ) İnternet /sanal ortam	( ) Diğer	( ) Diğer	( ) Diğer	( ) Diğer
Hafif koşma ve koşu	( ) Ev/site bahçesi	( ) Meydan, sokak, cadde	( ) Kapalı spor alanları	( ) Açık spor alanı	( ) Park, orman, sahil	( ) Diğer	( ) Diğer	( ) Diğer	( ) Diğer
Topla oynanan oyunlar	( ) Ev/site bahçesi	( ) Meydan, sokak, cadde	( ) Kapalı spor alanları	( ) Açık spor alanı	( ) Park, orman, sahil	( ) Diğer	( ) Diğer	( ) Diğer	( ) Diğer
Jimnastik ve fitness	( ) Ev	( ) Kapalı spor alanları	( ) Açık spor alanı	( ) Park, orman, sahil	( ) Avm içerisindeki spor salonları	( ) Diğer	( ) Diğer	( ) Diğer	( ) Diğer
Alışveriş yapmak	( ) Alışveriş Merkezi	( ) Avm dışındaki mağazalar	( ) Pazar	( ) İnternet /sanal ortam	( ) Diğer	( ) Diğer	( ) Diğer	( ) Diğer	( ) Diğer
Sinema izlemek	( ) Açık hava sineması	( ) Avm içerisindeki sinemalar	( ) Avm dışındaki sinemalar	( ) İnternet /sanal ortam	( ) Diğer	( ) Diğer	( ) Diğer	( ) Diğer	( ) Diğer

Serbest zamanlarınızı sanal ortamda geçirmenizde aşağıda verilenler ne derece etkili olmaktadır?					
	Çok Etkili	Etkili	Ne etkili ne etkisiz	Etkisiz	Çok Etkisiz
İnternetin daha çeşitli alternatifler sunması.	( )5	( )4	( )3	( )2	( )1
Eş zamanlı olarak bir çok şeyi yapabilme imkânı sağlaması	( )5	( )4	( )3	( )2	( )1
Daha ekonomik olması	( )5	( )4	( )3	( )2	( )1
Fiziksel açıdan güvenli alanlar sunması (ev gibi "güvenli" hissedilen alanlar zaman geçirilmesine fırsat sağlaması)	( )5	( )4	( )3	( )2	( )1
Zaman ve mekân açısından kullanıcıya esneklik sunması	( )5	( )4	( )3	( )2	( )1
Fiziksel mekânlara göre daha ilgi çekici alanlar sunması	( )5	( )4	( )3	( )2	( )1
Fiziksel olarak daha kolay erişilebilir olması	( )5	( )4	( )3	( )2	( )1
Fiziksel mekânlara göre sınırlama ve kuralların daha az olması	( )5	( )4	( )3	( )2	( )1
Akıllı cihaz, sosyal medya gibi araçlar aşağıda sayılacaklar üzerinde nasıl etki yaratmıştır?					
	Çok Arttırmıştır	Arttırmıştır	Değiştirmemiştir	Azaltmıştır	Çok Azaltmıştır
Aile ile yüz yüze gerçekleştirilen iletişimi	( )5	( )4	( )3	( )2	( )1
Arkadaşlar ile yüz yüze iletişimi	( )5	( )4	( )3	( )2	( )1
Aile ile yüz yüze gerçekleştirilen sosyal etkinlikleri	( )5	( )4	( )3	( )2	( )1
Arkadaşlarla yüz yüze gerçekleştirilen sosyal etkinlikleri	( )5	( )4	( )3	( )2	( )1
Ev dışında eğlence ve rekreasyon faaliyetlerine katılımı	( )5	( )4	( )3	( )2	( )1
Mağaza ve marketlerden alışveriş yapmayı	( )5	( )4	( )3	( )2	( )1
Covid 19 salgını aşağıda belirtilenler üzerinde nasıl etki yaratmıştır?					
	Çok Arttı	Arttı	Değişmedi	Azaldı	Çok Azaldı
İş, okul ve resmi işler için sanal ortamda geçirilen süre	( )5	( )4	( )3	( )2	( )1
Boş zamanlarda sanal ortamda geçirilen süre	( )5	( )4	( )3	( )2	( )1
Hobilere ayrılan süre	( )5	( )4	( )3	( )2	( )1
Spor için ayrılan süre	( )5	( )4	( )3	( )2	( )1
TV, video, film izleme sıklığı	( )5	( )4	( )3	( )2	( )1
Park, orman, sahil gibi alanlara gitme sıklığı	( )5	( )4	( )3	( )2	( )1
Restoran, kafe, bar gibi mekânlara gitme sıklığı	( )5	( )4	( )3	( )2	( )1
Sinema, Tiyatro, Sergi gibi etkinliklere gitme sıklığı	( )5	( )4	( )3	( )2	( )1
Alışveriş merkezlerine gitme sıklığı	( )5	( )4	( )3	( )2	( )1

ÖZGEÇMİŞ

Ad-Soyad : Hatice Buse BİNGÖL

ÖĞRENİM DURUMU:

- **Lisans** : 2016, İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

MESLEKİ DENEYİM VE ÖDÜLLER:

- 2016 yılında İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'nden ikincilik derecesi ile mezun oldu.
- 2016-2018 yılları arasından özel sektörde şehir plancısı olarak çalıştı.
- 2019 Aralık ayı itibari ile Yıldız Teknik Üniversitesi'nde Araştırma Görevlisi olarak görev yapmaktadır.

